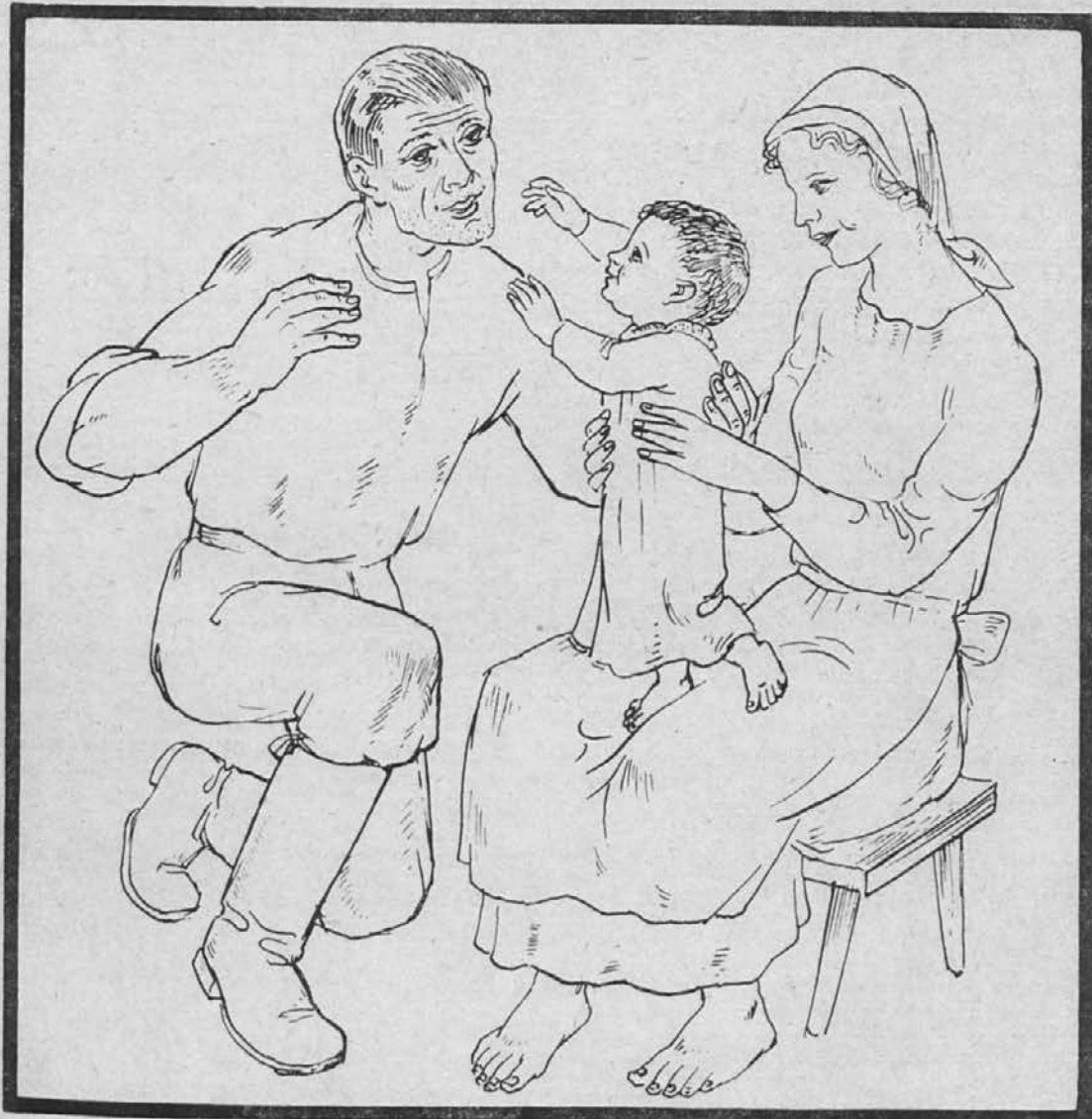

XVI ♦ LETNIK ♦ 1935

MLADIKA

DRUŽINSKI ♦ LIST ♦ S ♦ PODOBAMI

VSEBINA JANUARSKE ŠTEVILKE

LEPA POLJANA:

Joža Vovk: Saninec 1
Jože Pogačnik: Koledujemo 4
Franc Miklič: Župnikova novoletna beseda 5
Timmermans-Jelšnik: Begina Simforoza 9
Vinko Žitnik: Očetu 12
Bogdan Kazak: V vojaški službi 13
Jan Plestenjak: V mraku 17
Vinko Beličič: Mir, Zemlja 17
Jože Udovič: Himna 17
Habberton - Bogomil Vdovič: Helenina otroka 18
France Stelè: Iz zgodovine slovenskega cerkvenega slikarstva 22

PISANA TRATA:

Viktor Smolej: Slovaški božič 27
J. Šedivý: Slovanske prestolnice 28
Viktor Steska: Jezuitske šolske drame v Ljubljani 29
Karel Dobida: Ivan Grohar 30
K. D.: K načrtu zatvornic na Ljubljani 32
Nove knjige 33
I. Koštiál: Paberkovanje 35
Po okrogli zemlji 36

DOM IN DRUŽINA:

Štefanija Humekova: Mlade gospodinje 37
M. R.: Kuharica 38

ZABAVA IN ŠALA:

Šale 39
Uganke in mreže, kdo jih razveže 40

PLATNICE:

Listnica uredništva. Ugankarjem.

SLIKE:

Fr. Krašovec: Januarski led in mraz 3, Dete spi 6, Zimski poldan 7
Slavko Pengov: Sveta Družina 5
Arh. Plečnik: Regulacija okolice pri šempetrski zatvornici 8, Šempetrska zatvornica na Ljubljani 12
Timmermansove risbe k Begini Simforzi 10, 11
Ivan Grohar: Snopje 14, Iz Bohinja 15, Koruza 18, Občinski svetovavec 20, Naš Peter 21, Sejavec 23, Lastni portret 31, Stara Loka 35
Janez Akvila: Martijanci, prezbiterij: apostol Andrej 24, svetnice za oltarjem 25, severna stena prezbiterija 26.

O p r e m o, t o j e p l a t n i c e i n z a g l a v j a,
j e z a t a l e t n i k n a r i s a l M a k s i m S e d e j.

Naslovna slika se bo po letnih časih štirikrat menjala.

*Vsem cenjenim naročnikom želita blagoslovljene božične praznike
in srečno novo leto*

uredništvo in uprava Mladike.

DOBILI SMO V OCENO

Monumenta artis slovenicae. Spisal dr. France Stelè. 1. in 2. snopič: Srednjeveško slikarstvo. Akademsko založba v Ljubljani. Oceno prinesemo ob zaključku celotnega dela.
Polom. Drama v treh dejanjih. Tone Čufar. Izdala založba »Ekonomska enota« v Ljubljani 1954. Leposlovna biblioteka 1. zv. Tiskala Slovenija.

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca.

Naročnina za Mladiko je letno Din 84.—, s krojno prilogo vred Din 100.—.

Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (Din 42.—) in četrtletno (Din 21.—).

V inozemstvu stane Din 100.—, s krojno prilogo Din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40.

Čekovni račun imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

Naročnino in reklamacije je pošiljati na naslov: Uprava Mladike v Celju. — Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, telefon 31-91.

Ugankarsko gradivo sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank.

Izdaja Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. — Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. — Tiska Mohorjeva tiskarna, r. z. z. o. z., v Celju (Fran Milavec, Celje).

LEPA POLJANA

SANINEC

Joža Vovk

Tiste dni pred božičem je pritisnil mraz. Sonce se po cele dneve ni prikazalo, vlačilo se je tam nekje za oblaki in nikoli ni moglo ojužiti trdega snega. Pota so bila vsa ledena, drevja se je držalo debelo ivje, ki ni nikoli odpadlo. Človek bi pričakoval, da bo začel sneg na novo padati, a je bilo premraz. Padlo je samo malo babjega pšena, ki je brž primrznilo po ledenih potih, da ni bilo toliko polzkó.

Ljudje so ostajali v hišah vse dneve, samo pastirji so zjutraj in zvečer gonili živino na korito, opoldne so se otroci pripodili iz šole, gospodarji so pa porabili dobro vreme in navlekli pred drvarnice bukovih golí. Vse je šlo mirno, skoraj neslišno, krave pri koritu se niso bodle, slišalo se je samo njihovo šumeče, enakomerno stopanje po vodi in po blatu okoli korita.

Kmetje, ki so imeli konje, so prevažali hlode s Smrekovca do žage za vodo. S Cenkom so se še jeseni pogodili. Po dve poti so delali vsak dan, pa komaj je vedela vas za to — pri temi so napregli in ko so se vračali, so bile po hišah že luči in pot je vodila tudi daleč za vasjo.

Tisti dan pred božičem so šli samo dopoldne in ko je mežnar zazvonil poldan, so vroči in spehni konji baš zavili v vas in vsak je krenil naravnost proti svojemu hlevu. Živina svoj hlev bolje pozna kot gospodar.

»Drugo bomo pa po praznikih potegnili.«

»Kakopak, še nekaj dni pa bo vse.«

»Če bo le saninec še držal.«

»Kako ne? Saj je mraz, da mi bo še nos zmrazil.«

»Ga boš že ogrel zdaj, ko se boš okoli peči dričal.«

»Jaz pa mislim, da nam bo vreme kmalu pokazalo roge. Še dež nam lahko vse zmede. Mene tako čudno v kolenu boli.«

»Eh, Matjaž, tebe vedno nekaj boli. Si že zlezel v tista leta, ko človek vedno nerga, si že siv za ušesi. Zvozil si, kar si, kaj prida ne boš več.«

»E, še bom, še! Naš stari jih je imel sedem čez križ, pa je naložil hlod kot žveplenko.«

»Pa je tudi on začel vzdihovati.«

»No, vesele praznike pa v vas kaj pridi te dni.«

Tako so se menili in Matija je krenil proti svoji lopi, ki je bila prva, drugi pa so šli naprej in se porazgubili vsak na svoje — prvi Andrejček, drugi Gregor s krivo nogo, potem mladi Krvina in Kočar, nazadnje še Janez, Krtov hlapec, tam z drugega konca vasi.

Spet je vse utihnilo v prazničen molk, nek čuden mir je zavladal nad hišami, še vrabcev ni bilo nikjer slišati. Mračen dan se je nekoliko razsvetlil, kakor da je nekdo privil komaj brlečo svetilko. Dolgi, modri curki dima so se dvigali nad hišami navpik v nebo, tu pa tam je udaril skoz vrata čudno prijeten vonj po svežem belem kruhu ali po še čem boljšem. Nihče več ni ropotal na vasi, samo dekleta so tekala h koritu in nosila vodo za ribanje, ta ali ona je morala oprati še kako cunjo, ki jo je pozabila vreči v žehto, a v glavnem je bilo vse končano, samo čakalo je vse slovesnega oznanila, da se pričenjajo prazniki. Ozračje je čakalo, kdaj se zamajejo zvonovi in oznanijo svetonočni mir...

Ko je stari Matjaž pojužinal, se je zagledal skoz okno in se dolgo nekam zamislil. Gledal je čez hiše proti Smrekovcu in nazadnje prikiinal z glavo, kakor da je v svojih mislih nekaj sklenil, za kar se pa ni mogel takoj odločiti. Stopil je po sobi. Zbolelo ga je koleno, da je komaj zašantal nekaj korakov, potem se je pa oprijel

za okno in ga odprl. Pred hlevom je videl hlapca Nejčeta, ki je nesel velik koš stelje.

»Nejče, če je kobila že pojedla, ji brž ponudi škaf vode, na korito je pa nikar ne gonil!«

Nataknil je na glavo črno, kosmato kapo in odšel skozi vrata. V veži je naletel na svojo ženo Nežo. V belem predpasniku je bila in roke je imela vse moknate.

»Kam pa zdaj?«

»Škoda je časa, eno pot lahko še naredim, saninec je tak, da gre kar samo. Čez praznike se Bog ve kaj še vse lahko zgodi. Še po blatu bomo vlačili. Pomisli — pa po petdeset od metra. Govoril sem s Cenkem, morebiti mi bo dal, da mu zvožim še z Leskovca, a po praznikih bo blato.«

»E, za božjo voljo, saj še ne poje kukavica, da bi se bal za saninec, zima se še začela ni.«

»Čeprav. Imam potem še druge reči, saj človek gara in gara, pa ne more vsemu kaj.«

»Oh, pa danes. Še nikoli nismo delali na ta dan.«

»Pa je tak saninec, kobila tudi ni tako utrujena, saj bo zdaj počivala. Škoda, da bi posedal po hiši in delal nadlego. Ti ne veš, to gre kakor po maslu...«

»Ti si pa od sile silen!«

Neža je odbrzela nekam v shrambo, začela klicati deklet, on pa je še malo postal na pragu in mrko gledal po zledeneli poti proti Smrekovcu.

»Saninec, da je kaj!«

Ko je napregal in se sklonil, ga je spet zabolelo v kolenu, da je stisnil zobe.

Kaj mi je že rekel Krvina, je mislil sam pri sebi, da sem že pritolkel dovolj daleč in me bo zdaj vedno kaj bolelo? Seveda, seveda. Človek ne sme čez mejo. Do tu je tvoje... Prideš skozi in odložiš — tudi Krvina ne bo drugače naredil. No, pa jaz še ne vržem kar tako vsega iz rok. Predolgo bi gledal in čakal ono s koso. Saj še nisem tako slab. Če me koleno boli, je to pač znamenje, da se bo tam zgoraj nekaj spremenilo. Pa tak saninec! Prava reč, če smo to popoldne vsako leto počivali — eno pot naredim kot nič. Če drugi nočejo, no, pač njihova stvar, kakor kdo hoče.

Andrejček je stal v coklah pred hlevom in zmajeval z glavo.

»Saninec bo odjenjal čez praznike, boš videl.«

Matjaž je bil kar malo v zadregi in je brž pognal, pa ga je že videla Gregorka, ki je nesla prašičem, in je siknila izza ogle:

»Ti bo kobila zbolela, če boš danes vlačil!«

Že se je odprlo okno tam na drugi strani pri Krvinu:

»Nikoli ti ni dosti! Če bi teklo čez rob, ti bi še vedno vpil, da še in še...«

»No, no, sem rekel, kaj bom doma ženskam v napotje, bolje, da grem.«

»Bog te bo udaril.«

»Ali pa ga je stara nagnala. Ona še bolj grabi.«

»Kaj stara! Njemu ni nikoli dovolj! Saj še umreti ne bo imel časa.«

»Ko smo se dogovarjali za vožnjo, mi je pravil Cenko, da je on že prej hotel prevzeti vse sam. Hlapca bi najel in vozil vso zimo — pa če bi konje pretrgal.«

»Nič ne privošči drugim.«

»Spočetka je hotel, da bi po tri pota delali.«

Tako so šepetali na vratih in za okni, tiho, da so komaj sami slišali, in so gledali za njim. Vsak je vedel svoje povedati in mu kaj očitati, komaj je spregovoril zanj stari Kočar, ki je pravil, da so včasih vozili in sekali in vse mogoče reči delali na to popoldne. Celó stepli so se bili nekoč na sam sveti večer.

»E, beži, stari, mi imamo svojo vero in nje se moramo držati. Če bi ga gospod župnik videli, vem, da bi se jim ne zdelo prav,« je hitela mlada Kočarka, ki je bila zapisana v pobožni bratovščini.

»Prav ali ne, jaz vam pa tudi pravim, da bo po praznikih saninec odjenjal!« je dodal stari.

»Jaz pa pravim, da le nikoli ni dovolj sit in da mu je toliko za tiste krajcarje.«

»Matjaž, pogledaj no, jaz sem davi nekje cepin zgubil, gotovo tam na tistem ledenem klancu pri gabru, kjer je konju zdrsnilo. Tam mora ležati.«

»Bom pogledal. Če ne, ga bomo pa po praznikih dobili.«

»Ga bo sneg zapadel, le pogledj.«

Krtov Janez je šel v hišo, Matjaž je pa poklašljal in pognal. Zmračilo se je spet nekoliko, novi oblaki so se navlekli odnekod in Smrekovec so ovile goste megle. Matjaž je stopal počasi za kobilo, polzelo mu je, da se je komaj poganjal naprej. Njegov pes je skakal po snegu, muzal se po gozdu med drevjem in zdaj pa zdaj pritekel na pot in se stresel.

»Zadirčni so ljudje in človeku ne privoščijo,« je zagodel Matjaž in pljunil v sneg.

Mračilo se je, vas je ležala v pokojnem miru, čez vse hiše se je razlilo nekaj mogočnega, svetega, v hišah je bil tih pokoj. Luči so metale svojo svetlobo skozi okna po belem snegu, nikjer ni več zaropotalo, gospodarji so zaprli hlevna vrata, samo v hišah so si dale ženske opravka z vsem mogočim, saj ženskam nikoli ne poide delo. V vasi je zadišalo po kadilu, prijeten vonj je

Januarski led in mraz. (Fot. Fr. Krašovec.)

plul od vrat do vrat, za njim je šla tiha molitev za srečo in zdravje, da bi Bog ne pošiljal toče, da bi živina ne zbolela, da bi bile polne kašče, da bi vse spremljal blagoslov, da bi nas sveti Florijan varoval pred časnim in večnim ognjem.

Matjaževka je stopila v hišo in pogledala na uro.

»Ta dedec klepetavi, še danes ne more domov.«

»Nemara se je zadržal pri Cenu, kaki možakarji so doli pa se pogovarjajo,« je rekla dekla.

»Danes gre vendar vsak domov, kdor ima le kam iti.«

»Že, že.«

Pa so povečerjali brez njega. Za gospodarja je Matjaževka postavila pisker na peč, kos potice je pa zavila v pohlebnico in jo dejala na polico.

»No, zdaj bi bilo treba moliti rožni venec, pa ga ni.«

»Bo že prišel, malo počakajmo.«

»Nejče, daj no, stopi doli k Cenu in reci našemu, naj gre vendar že domov. Še na sveti večer ne zna domov, se že nekam vtakne.«

Nejče je šel, ženske pa so šle spet za svojim poslom. Čuden nemir je prevzel vso hišo, gospodinja je postala sitna in se kar naprej obregala ob dekle, celó svojo hčer je nagnala iz kuhinje. Zdaj pa zdaj je stopila na prag, a vselej zastonj,

vsakikrat se ji je zazdelo, da je zunaj bolj tema. Tudi Nejčeta ni bilo od nikoder.

»Zdaj še tega pokovca ne bo nazaj. Oh, saj pravim, ti moški...« je tožila. »Morebiti se je pa kaj zgodilo, pozno je, na vsak način bi moral že davno priti.«

Šele pozno, proti enajsti uri, ko je bil že po vsej hiši mir, so zaškrpala vrata. Čuden ropot je nastal v veži, da so se v hiši vsi prestrašili.

Krtov Janez, Nejče in Krvina so prinesli v hišo bledega Matjaža.

Matjaževka je zajokala, dekle so zavreščale za mizo, hči je jokajoč nekam zbežala.

Stari je hropel, votlo je pelo po sobi. V redkih in močnih sunkih je lovil sapo, buljil z velikimi, rdečimi očmi v strop. Kakor so ga položili, k peči, tako je obležal.

»Stisnilo ga je.«

»Pod konja je padel in konji so šli čezenj.«

»Žival je polomila ojnice, pa ni mogla nič.«

»Na ovinku pri gabru, na onem klancu, kjer je vse ledeno.«

»Pes je čepel zraven njega in cvilil.«

»Bog se usmili.«

Začelo se je nemirno beganje po hiši, poklicali so še nekaj ljudi iz bližnjih hiš. Močili so neke cunje in mu jih devali na glavo, a vse skupaj

ni nič pomagalo, vedno težje in vedno redkeje je hropel. Kaj mu je, ni prav za prav nihče vedel. Stisnilo ga je.

»Po gospoda! Bog pomagaj, nihče se nespomni.«

Krtov Janez je stekel in brž napregel pa hajdi v drugo vas po gospoda.

Ko je stopil v zakristijo — bilo je že čez enajst — je bil gospod župnik že pripravljen, da gre molit svetonočne molitve.

»Gospod župnik, Matjaž umira.«

Samo to je rekel in gospod župnik je odložil zlato knjigo. Brž se je pripravil in že sta drsela skoz mrzlo, oblačno noč tja čez polja in potem za gozdom. Srečevala sta ljudi, ki so šli v gručah k polnočnici. Vsi so videli, da se gospod župnik nekam pelje, a niso vedeli kam. Brž so seveda ugenili, da je bil ta in oni zadnje čase bolan.

Na Matjaževem domu je bilo že vse pripravljeno in ko je gospod župnik vstopil, so se vsi spoštljivo odkrili in poklekali.

»Pojdite za čas ven, da ga spovem.«

»Gospod župnik, saj ne more govoriti in tudi pri zavesti ni več. Samo enkrat je spregovoril.«

»Kaj je rekel?«

»Saninec, saninec... samo to pa je utihnil.«

Gospod župnik je zmajal z glavo in se zagledal vanj. Kakor da je iskal v njegovih očeh nekaj velikega, morda kesanje, morda nemir ali smrtni boj. A njegov obraz je bil miren, kakor iz železa vlit, samo ustnice so od časa do časa zatrepetale, kakor da ga je stresel mraz. Gospod župnik je vedel, da ne bo bolnik dočakal svetega dne...

Vsi so poklekali, prižgali sveče in gospod župnik ga je mazilil.

Kleče so molili z gospodom molitve za umirajoče. Ženske so neprenehoma jokale, gospodinja je jokala in visela prav pred njim, a Matjaž se ni več genil, s svojimi velikimi očmi je gledal še vedno v isto točko na stropu.

Še preden je gospod župnik odšel, je Matjaž umrl.

*

Cerkev je bila že do zadnjega kotička polna in ljudje so že — čeprav v cerkvi — z veliko nejevoljo čakali svetega opravila. Ura je že davno udarila dvanajsto, gospoda pa od nikoder.

Pa so zabučale orgle. Gospod je pristopil. Stara božična pesem se je razlila po globoki cerkvi, napolnila vse prostorje, pela so mnoga grla, pesem je vrela prav iz globine src. Na oltarju so brlele številne sveče, po cerkvi je dišalo kadilo. Pozvončalo je dvakrat, trikrat. Globoko so se vsi sklonili in trkali na prsi... Še so vstali

k zadnjemu evangeliju, potem je udaril veliki zvon in mali so mu pridrobili, gospod župnik pa je med slovesnim zvonjenjem pokleknil na sredo oltarja.

»Molimo za rajnega Jakoba Matjaža: Oče naš...«

Po cerkvi so se dvignile glave, nastala je tišina. Gospodu ni nihče odgovoril, le nekaj žensk je končalo:

»— zdaj in ob naši smrtni uri. Amen.«

KOLEDUJEMO

Jože Pogačnik

Saj je pri mnogih zdaj sveti večer,
toda brez božje gloriije.

Saj mnogi postavljajo sveti hlev,
pa prazne so njihove jaselce.

Mi pa spet kot otroci smo:
iskreni, odkriti in vsi svetli.

Naj se veljaki modraki nam smejejo,
večje modrosti od naše je ni:

Ljubega Jezusa ziblremo,
Jezus nedolžno se nam smeji.
Ljubega Jezusa várujemo,
Jezus nas nič ne ogovori.

Mati Marija ni trudna nič,
zdaj gospodinjit je šla.
Vsakdo tod najde topel kotič,
nihče ne vzame nam Jezusa.

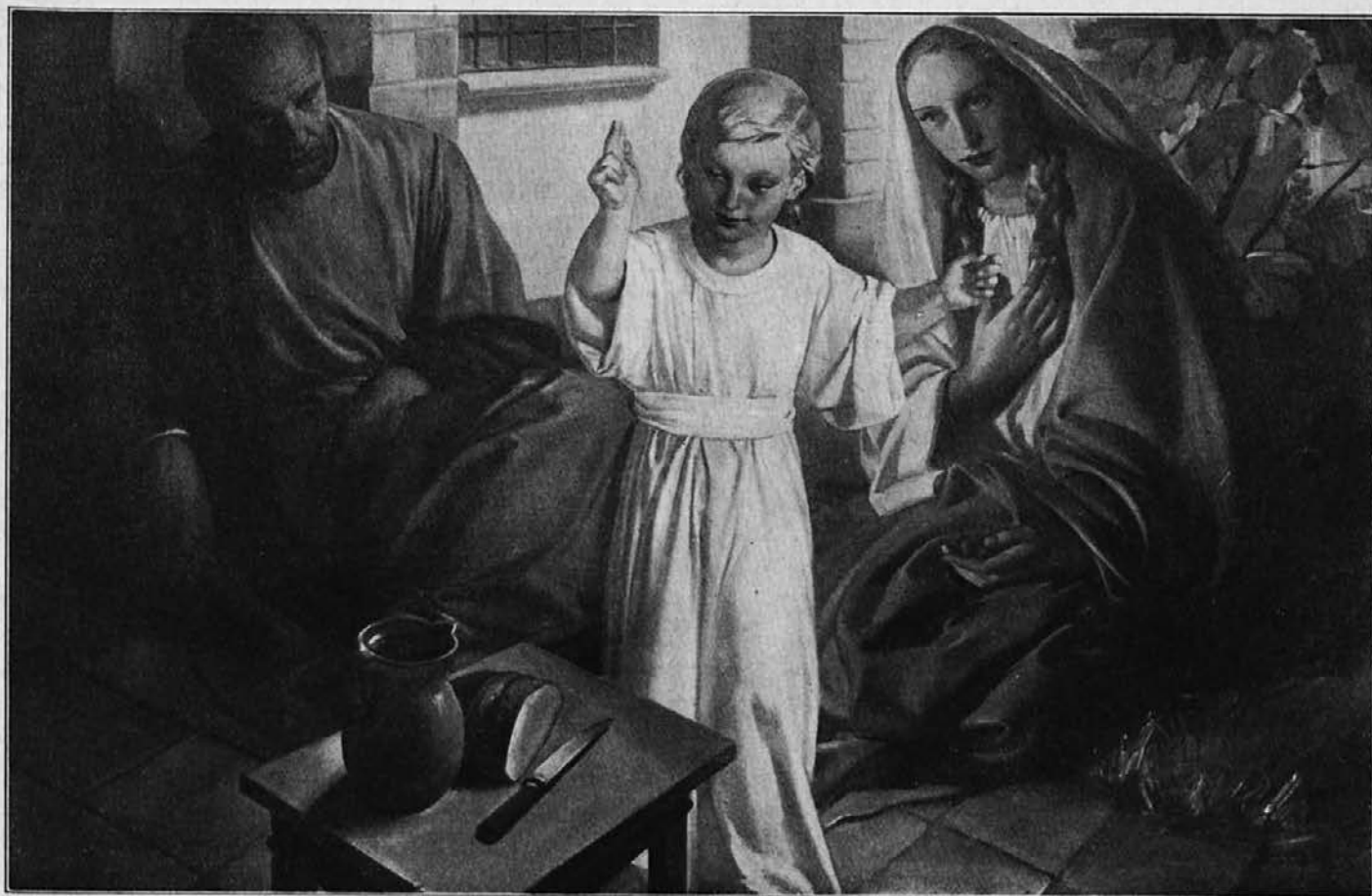
Kadar še zvezda z Modrimi pride,
vsi se uvrstimo v procesijo.
Marija bo nesla Dete čez hribe,
otroci in Modri šli bomo za njo.

Jezus počival bo v rokah Marije,
sama molila bo tiho za sé.
Mi bomo peli za njo litanije,
tudi pri vas se oglasimo gredé.

O, saj naša slovenska dežela
(tako se je čudno obrnil naš svet)
ob cesti leži, ki gre iz Betlehema
v mesto Marijino — Nazaret.

Marija Devica čudeže dela:
kdorkoli le hlevček ima,
k njej naj čiste roke izteza,
v jaselce prazne mu Jezusa dá.

Mi pa otroci, zvonimo, zvonimo,
Marija nese Jezusa vsem.
Naj ga vsi sprejmejo, tiho molimo:
v vseh hišah nocoj naj bo Betlehem.

Slavko Pengov: Sveta Družina. (V trnovski cerkvi v Ljubljani.)

ŽUPNIKOVA NOVOLETNA BESEDA

Franc Miklič

Trdo je stopal župnik Jernej po sobici. Težak mrak je ležal v vsem njegovem izrazu. Živo je iskal in pretresal misli: preveč jih je bilo in premalo. Vse se je zgnetlo v njem in skrotovičilo.

Obstal je globoko zamišljen in zakopal vročo glavo v močne dlani. Neurejeno klobko misli in čustev ga je pekoče tiščalo v prsih. Pa je zamahnil z roko in stopil k omari. Odprl jo je, preletel s pogledom naslove knjig, segel po eni, a brž roko odmaknil in omaro spet ježno zaprl. Stopil je k oknu, pritisnil čelo na hladno steklo in mrk pogled mu je splaval na zasneženo vasico.

V rahel mrak povita je bila vsa mirna, tiha, kakor da sanja.

Župnik se je počasi vzravnal, splahnila je mrkost v obrazu. Oko je ljubeče zažarelo.

A sunkoma se je obrnil od okna in spet je trdo zazvenel korak po sobici, polni prijetne toplote. Čez čas je sedel k mizi in pisal. Ko je popisal stran, jo je prebral, a ježno zmečkal list in ga vrgel v kot. »Nič,« je siknil, segel po molek

in pričel šepetajoče moliti. Tišja in tišja je postajala molitev in zastala...

Po zamrzli, gladki cesti so pridrsele sani, švignile mimo župnišča in utonile med hišicami. Mlada človeka sta sedela v njih z žarečimi, radostnimi lici.

Veselo cingljanje kraguljčkov je zazvenelo v župnikovo sobo in zdramilo župnika. Zdrznil se je in vprašujoče pogledal okrog: kaj, kaj je mislil, kje je ostal v molitvi?

Proseče se je ozrl po razpelu, po danes tako mrtvem obličju Gospodovem. Globoko je zavzdihnil in se bolešno vrgel v star, oguljen naslanjač.

Pred seboj na steni je zagledal sliko: Jezus, poln ljubezni in dobrote, razgreba z ranjeno roko trnje, ki je ovilo zgubljeno jagnje.

Župnik se je trpko nasmehnil in zamislil.

»Pasi moja jagnjeta...«

Vsa mračnost in trudnost mu je prešla, lice se je razjasnilo, v očeh mu je zablestela solza. Postal je ves dober in mehak.

»Ne!« je nenadoma vstal in se zagnal po sobi: »To so kozli, izprijeni kozli in te je treba bičati, ne božati. Jutri na dan novega leta jim bom govoril ostro in hudo. Udaril bom, bičal bom, bičal,

da bodo njihove duše ječale, krvavele, tem kozlom!»

Pa se je spomnil Blažetovega očeta. Hči je bila v mestu. Gospodar, oženjen dedec, je hotel, da bi mu služila še s telesom. Dekle se mu je uprlo, ušlo domov in potožilo očetu. Oče pa, nesramen, trdosrčen skopuh, jo je nahrulil: »Mar te bom jaz živel! Vsaka se enkrat izpridi, ti se boš tudi in stara si dovolj.« in je revico spodil od hiše.

Na proščenju so se fantje najprej napili, potem stepli. In še celó pred cerkvijo so se. Tomažev Ruda še sedaj leži v bolnišnici.

Štefičkov Jure krade kot sraka. Trikrat je sedel, pa se ni poboljšal.

Klančarjev neprestano pije, doma pa pijan podi ubogo družino po hiši in jo pretepa.

Franetova Pavla se je ponujala in nastavljala. Pa jo je, nastava grda, le steknila. S Hostnikovim osemnajstletnim fantom se je zonegavila in sedaj jo starši kolnejo, ona joka in tarna, fant pa vasuje pri drugi...

Nič ni opazil, da se je zmračilo. Trdo je stopal po sobi in zbiral besede, jezne in hude.

Srebrna pesem večernega ave se je razlila preko vaških hiš.

Tako lepo je pel zvon. Njegova pesem je drgetajoče brnela v zraku kot zahvalna in prošnja pesem. Župnik je srkal vase glasove zadnjega ave v tem letu Gospodovem.

Dete spi. (Fot. Fr. Krašovec.)

»Gospodovem?« je pomislil župnik. »Ali nismo bolj stregli hudiču?«

Toda zvon moli in joče... Vse molči, še glasno tiktakanje župnikove ure je tonilo v blaženo tišino, ki je legla v svet in privila v svoje bele, mehke dlani trudno življenje. Nagnilo se je in zasanjalo v toplem naročju miru. Mir je legel na župnikov obraz, duša je začutila slast božjega miru. Ustnice so nalahno drhteale v tihi molitvi, ki je obiskovala v ljubezni slednjo hišo...

Štramarjev Miha je šel v tujino za kruhom. Garal je in trpel. Na jesen je prišel domov zgaran, obupan, brez roke. Ostalo mu je golo življenje in kletev.

Sedemnajstletna Karnova Milka preživlja nadložno mater in šest bratcev in sestic v borni kajži. Očeta so jim pogoltnili rudokopi.

Mihelakov študent, talentiran in priden fant, je šel v šole. Razrede je zdeloval z odliko, živel pa borno in siromašno. Sedaj leži doma s strganimi pljuči in čaka smrti.

Kozlarjev oče, dober kot pšenični kruh, je delal v mestu in pošteno preživeljaval otroke. Mati jim je umrla na porodu. Pa so ga vrgli na cesto in zdaj popiva, kolne, kvanta, otroci pa beračijo in stradajo...

Župnik je molil, molil in trpel v teh obiskovanjih. Pa je trpel s slastjo, ker je ljubil vse te svoje ljudi, dobre in hudobne, vesele in žalostne. Vsi so ljudje in njegovi.

Zvon je utihnil, cerkovnik je zaklenil cerkvena vrata in pridrsal v župnišče, kjer se je zadovoljno grel ob topli peči in se smehljal kosu potice, ki ga je čakal na mizi.

Mrak se je prelil v noč, a z jasnega neba se je razlila po dolini mesečina, da je vse zažarelo v beli svetlobi. Lepo se je poslavljaljo staro leto.

Župnik je skončal molitev. Prižgal je luč in zagrnil okno. Globoko se je oddahnil in napetost okrog srca se je omehčala, kakor da je prijetna toplota, navdajajoča sobico, raznežila tudi pekočo gmoto v prsih. Občutil je lenobno slast toplote in tihožitje miru. Vdal se je malce tej mehki, božajoči prijetnosti in zahotelo se mu je udobnega brezdelja sladke sanjavosti.

Toda jutri mora pridigovati in jutrišnja beseda naj bo popotnica v nove dneve, po Gospodu blagoslovljene in polne božje milosti. Segel je po svetem pismu in premišljeno prebiral list za praznik Gospodovega obrezovanja. Snoval je misli in predel nit svojemu govoru.

Ob okno je udaril hreščeč glas harmonike.

Župnik je prisluhnil glasu, ki se je plazil v njegovo sobico. Spet se je v njem vse zgenilo.

vzkipelo. Z grenkim nasmeškom je vzdihnil: »Da, Bog ljubi vesele ljudi. Toda to je hudičevo veselje.«

Vedel je, koliko potuhe je v oni krčmi, ki se je ugnezdila na nasprotni strani cerkve. Tu Bog, tam satan.

Stisnil je zobe, da so vztrepetale mišice v obrazu. V duši ga je zapeklo, skeleča bolest se mu je začrtala v obraz. Pogled mu je splaval na podobo žalostne Matere s Sinom v naročju in meči v srcu. Jedka, obupna bol drhti Materi v obrazu, a njene oči so polne ljubezni in odpuščanja.

Župnik je povetil pogled in opravičevaje mislil: »Saj ljubim in odpuščam, a preveč, preveč ljubim svoje farane...«

Stopil je k oknu, ga odgrnil in se zazrl proti krčmi, kjer se je nabiralo vse več ljudi, da v razigranosti in pijanem veselju doživé novo leto.

Iz cerkvene sence se izluščijo tri drobne postavice in planejo v mesečino: otroci capljajo h krčmi, se plašno muzajo okrog nje in vzpenjajo po svetlih oknih. »Kozlarjevi so, oče spet popiva.« Pa se odpro vrata in krčmar zarentači na pragu. Otroci plaho odbeže, za njimi pa prileti poleno. Hostnikov fante je stopil iz krčme z neko deklino, ki jo je držal objeto okrog pasu. Zginila sta za gostilniškim oglom. V krčmi pa so gnali vpitje in krohot. Kmalu se je opotekla skozi vrata Franetova Pavla, ki je pijana kričala nerazumljive psovke.

Župnik je drgetajoč dvignil pest. Ni maral več gledati, nič več slišati. Poklical je cerkovnika in mu naročil, naj nese v Kozlarjevo bajto nekaj jedi. Stopil je nekajkrat po sobi, nato pa se vrgel v naslanjač, zakopal glavo v dlani in utonil v misli...

Kar nekdo potrka.

»Ave!«

Mihelakov hlapec vstopi: »Hvaljen Jezus!«

»Na veke, amen.«

»Naš študent — umira —«

Župnika je zbadlo. S široko razprtimi očmi se je nehote ozrl v Mater žalostnih, ki je gledala vanj tako ljubeče, ljubeče... Glava mu je omahnila, iz prsi pa se mu je komaj slišno izvil: »Pridem takoj.«

Lep je bil prvi dan novega leta. Sonce se je iskriilo in bleščalo preko snežnih polj in zameđenih holmov, pod okovanimi čevlji je veselo poškrpavalo. V vso to ubranost noveletnega dne se je prelivalo, pelo in vriskalo veselo potrkavanje. Vernikom, hitečim po ozkih stezah proti fari, se je samo smejalo.

A vsega tega ni videl, ni slišal župnik Jernej. Mrko je stopal po temačni zakristiji.

Zimski poldan. (Fot. Fr. Krašovec.)

Kaj bo govoril? Ne ve. A bičati vendarle hoče, čeprav se je uprlo v njem. Hoče, mora! Toda dvoje velikih, globokih oči, polnih ljubezni in odpuščanja, je vso noč viselo pred njim, ga budilo iz spanja in iskalo v sanjah!

Spomnil se je teh sanj. Videl je zemljo, okoli nje se je ovijala kača. Z gnusno ogabnim repom je otepala po zemlji, po ljudeh, po njegovih faranih. Na kači pa je stala žena, iskala duše in jih dvigala pod nebo. Pa je pristopil on, župnik in duhovnik, pristopil z bičem, ga dvignil in... Žena se je ozrla vanj, njene oči pa so očitale in prosile. Zmedle so ga, da je omahnil v pošastno temo. Dvignil je roko, zamahnil in — v roki mu je drsela kača. Zakričati je hotel, pa se je prebudil ves truden in znojen. Iz noči pa so ga še vedno gledale oči, polne ljubezni in odpuščanja.

Za trenotek so zvonovi utihnili. Le v zraku je še visela njihova pesem in se razgubljala. V uri se je sprožilo majhno peresce.

Župnik se je zdrznil.

Ena — dve — tri — pet — osem — devet.

Takrat je v zvoniku še enkrat zavriskalo in zapelo prav po fantovsko, potem pa utihnilo.

Devet! Župnika je pograbilo v sencih in burno mu je udarilo srce. Nikdar ga ni pridiga begala, danes se je je bal.

»Kaj bom govoril?« ga je še enkrat zapeklo v mislih. Potem pa je ostro šepnil:

»Pozvoni!«

Plaho je stopil cerkovnik k zvončku in potegnil. Brž je ugenil, da bo danes gospod jezno govoril.

Župnik je stopil na prižnico. Trdo je zaprl za seboj vratca, da je ostro odjeknilo po napolnjeni cerkvi.

Ljudje so presenečeni pogledali vanj.

Z mrkim in trdo donečim glasom je odmolil in prebral evangelij.

Ljudje so se spogledovali.

Branje je bilo končano. Oči vseh so se pol boječe, pol radovedno ozrle v svojega župnika. Bilo je tiho, popolnoma tiho.

Župnik je pogledal s temnim, prodirajočim očesom po cerkvi. Srečal se je s pogledi svojih faranov: bili so to pogledi otrok, ki trepečejo pred očetom, katerega so žalili, zdaj pa priznavajo in prosijo...

Takrat se je župniku zameglilo, cerkvene stene so se razmeknile in utonile v daljavah. A iz tega mraka je bilo uprtih vanj nešteto oči, v njih so bile pekoče solze trpljenja, obupnih prošnj in krikov po usmiljenju.

A tam prav daleč na sivih zavesah daljav je bilo pripetih dvoje velikih oči: na dnu jim je jokala neizrečna boleš, a bile so obenem polne silne ljubezni in velikega odpuščanja.

Solzi sta zdrsnili župniku preko lica. Telo mu je vztrepetalo. Kot da je v njem vse zagorelo, se je porodila v njem beseda, vzplamtela in dahnila kot mehek, božajoč vetrc v srca, ki so zastala pod lahnim poljubom župnikove besede.

Ljudje so se zavzeli. Župnik pa je govoril in kakor žuborenje hladnega studenca, ki vabi trudnega popotnika, je bil njegov glas. Iz dalje pa je zrla vanj žena z velikimi, ljubečimi očmi, z gorečim srcem, sedemkrat prebodenim, in mu prišepetavala o Sinu, ki ljubi vse ljudi.

In župnikova beseda je govorila o ljubezni.

Ljudje so prisluhnili, poslušali in gledali. Sklonili so glave, dih jim je zastal, beseda pa je vrela v srca, grebla vse globlje ter razžarjala zadnje kotičke.

Solzni so kot obsojenci trepetali pod župnikovo besedo, ki jih je danes prvič objela v silni ljubezni.

Župnik je utihnil in omahnil globoko sopeč.

Ljudem je zastal dih.

A župnik se je vzravnal in tiho dahnil: »Amen!«

Potem pa je trepetajoče blagoslovil svoje ljubljene ovčice.

Vesel, otroško razigran je pristopil župnik Jernej k oltarju. In mogočno, zvonko kot pesem iz neba mu je privrelo:

»Gloria in excelsis Deo!«

Takrat so orgle zabučale, zvonovi zapeli in zavriskali, kot da je med ljudi stopil sam Bog, da popelje farane v novo leto, leto Gospodovo.

Ljudem so obrazi zažareli, srca so radostno vzkipela: v sebi so začutila bogastvo neba.

Bil je en sam kipeč vrisk božjega življenja!

Župnik se je sklonil na oltar in poljubil prt.

Regulacija okolice pri šempetrski zatvornici. (Načrt arh. Jožeta Plečnika.)

BEGINA SIMFOROZA

Felix Timmermans
Prevedla Ksenija Jelšnik¹

Namesto uvoda.

Iz Timmermansove knjige »Lepi Lier«, kjer pisatelj opisuje svoj rojstni kraj.

Beginski dvorec v Lieru je kakor mandeljnovo drevo na vrtu. In da ohrani svoj vonj in svojo milino, leži nekoliko vstran pod svežimi zavesami beginskega okopa ob reki Nethi. Odprt je poljskim vetrovom, ljudem pa zaprt z zidovi, ki jih prerašča bršljan, in zastražen s trdno zapahnjnimi durmi.

Za njimi, pod majhnim, ličnim zvonikom, v starih hišicah, kjer se ponoči plazijo spomini po škripajočih stopnicah, se je razprl beli cvet v dušah pobožnih begin.

Tišina in samota vladata po belih ulicah in človek bi mislil, da stoje hiše v vodi kakor bičevje v ribniku.

Vera prešinja s svojim čistim mirom beginski dvorec. Vera kipi ob Kalvariji, kjer leži mrtvi Jezus v belem naročju svoje Matere sredi skrbno gojenega vrta pod modrim obokom. Vera plava skozi gosto mrežo, za katero je ujet bridki Ecce homo, in vera diha iz imen, ki so napisana nad vrati: »Gospodov vinograd«, »Pri sladkem imenu Jezusovem«, »Gora Tabor«, »Beg v Egipt«.

Tišina je kakor olje in le včasih prikipi iz njega mehurček. To je zvonjenje, ki se razlega iz temnih lin nizkega zvonika. Bele, tihe ceste, ob katerih so raztresene postaje križevega pota, so podobne staremu molitveniku z barvanimi slikami Kristusovega trpljenja.

Majhne, vlažne hiše so že stare in zgrbljene, toda za temi mokrimi stenami, za batistnimi zavesami in rdečimi pelargonijami se pomlaja duh ob vonjavi knjižici Tomaža Kempčana. Zidovje se je upognilo pod težo stoletij. Kadar pa se odpro škripajoča vrata, se razgrne lep pogled na vrtove,

¹ Begine so nekak tretji red, nastal v srednjem veku v Belgiji. V to versko družbo so stopala dekleta in vdove ter brez pravih obljub živele redovno življenje pod skupno voditeljico. Vsaka je stanovala zase ali pa so bile tudi v skupni hiši, v tako zvanem beginskem dvorcu. Nekateri taki dvorci so bili mesto zase, s svojimi ulicami in številnimi. Begine so se posvečale molitvi, ročnemu delu, bolniški strežbi, vzgoji ženske mladine in pomagale pri mrličih. Begina je latinsko ime za holandsko besedo beggaert in pomeni ubogega, berača, torej onega, ki živi v prostovoljnem uboštvi. Begine imajo burno zgodovino. Danes je še okoli trinajst beginskih redovnih hiš v Belgiji in dve na Holandskem. Risbe v tem spisu so Timmermansove.

ki so majhni in sveži, kakor bi čakali Marijinega oznanjenja.

Koraki, ki odmevajo po ozkih ulicah, se plašijo lastnega hrupa, in begina, ki sedi za oknom, sklonjena nad ročno delo, ne ve, ali naj pokima v pozdrav ali ne; ko si že dolgo mimo, pa vendar pokima. Vajena je, pozdravljati samo ljubega Boga in tišino.

Vsaka ulica zase je majhen, miren svet. Kovinasto rdeče strehe se smejejo k nebu in nekatere med njimi so odete z mehkim mahom, ki je zelen kakor baržunast umetnikov jopič. Stare brajde obrobajo okna s svojimi grozdi, bršljan se greje na poševnih dimnikih, kjer tako radi pojo kosi, rože plezavke pa dvigajo svoje dehteče cvetove prav do prvega nadstropja, kjer so spalnice.

Na koncu ozke ulice nas preseneti smehlaj rdečih, belo opisanih hišic. Podstrešna okna v stopničastih slemenih so kakor zaprte oči in kadar se odpro, so podobne zenicam mačke. Vrabci pa vztrajno motijo tišino s svojim čivkanjem. Veselo plešejo po ulicah, skačejo v strešne žlebove, pijejo iz marmornatih vdolbin pri vodnjakih in mrgole v vejah mogočnih dreves na beginskem okopu, ki nosi beginski dvorec na svojih rokah in vidi v vse hiše. Tam domuje slavec, ki trosi v nočeh biserne vence v tišino beginskega dvorca. Visoko nad ta majhni, zadovoljni svet se dviga velika, mogočna cerkev, ki je okrašena kot plemenita kneginja.

Tu se družijo mistika z vsakdanjostjo. Vsaka begina kuha zase in hodi sama na trg po grah in v prodajalno po dateljne. Ko gre s trga, nosi v torbici poleg klobase knjigo mistika Ruisbroeckea. Vsaka begina si gospodinji sama, skrbi za svoje skromno pohištvo, za svoj vrt in za bakrene svečnike ter vestno navija veliko stensko uro.

Zvonček jih kliče večkrat v cerkev, ki se sveti v bogastvu skrbno očiščenega srebra. Tam molijo, ogrnjene v bele tenčice, da bi prišle v nebesa, za verne duše v vicah, za svoje kanarčke, zoper podgane in miši. Pri beginah je vse preprosto in tudi njihove zabave so take: bero življenje svetnikov, igrajo tombolo za orehe in lešnike, izrezujejo pisan papir za prihodnjo procesijo, ki je nekaj posebnega v njihovem enakomernem življenju, in se sprehajajo pod visokimi drevesi na beginskem okopu.

Preprosto pravilo predpisuje potek njihovega življenja: ne smejo imeti psov, ob nedeljah ne zapustiti beginskega dvorca in ne sesti za isto mizo z moškim. Ko je potekla bela nit njihovega življenja, jim polože bel venec na glavo in jih

pokopljejo za cerkvijo, kjer požene nad njihovimi mrtvimi telesi majhen rožni vrt. Vrvenje sveta le rahlo vznemirja gladino njihovih čistih src, v globini rastejo bele rože njihovih duš in se nemoteno vzpenjajo k Bogu in njegovim svetnikom. Dih vere veje iz njihovih belih čepic. Nad rdečimi strehami in starim zidovjem pa se dviga steber miru, ki je bel in tih kakor večna nedelja.

Vinski trs.

Danes je zrak srebrno vlažen kakor svetle luske na ribjem hrbtu. Oblaki imajo čudovito obliko in barve in medtem ko trkajo tu na okna drobni sončni žarki, stoji nad polji svetel konček mavrice. Prišel je čas, ko vrtovi ožive za spomladno delo. In begina Simforoza je poklicala vrtnarja Martina, ki mu je gospod kaplan stric, da ji prekoplje grede na vrtu, posadi cvetice in obreže lepi vinski trs.

Prišel je, slekel svoj rdeči volneni jopič in si privezal moder predpasnik. Njegove oči se smehljajo delu, ki ga opravlja.

Simforoza sloni ob lestvi in gleda, včasih nagne svoj drobn nosk prav do bele nogavice, ki jo plete, pri vsem tem pa na dolgo in široko govori o vinskem trsu.

Trs je star ko zemlja, žilnat in grčav, in se pne med malimi vrati in oknom naravnost navzgor do slemena, kjer se široko razprostire čez rjavo, vlažno steno. Pa mlad je in izredno nežen. Komaj zavonja pomlad, prične nemudoma brsteti in v oktobru rodi lepe grozde, ki jim ni primere v devetih farah.

Martin nabere ustnice v neroden nasmešek, ker ne ve, kaj naj govori z dekletom.

Šele nekaj mesecev služi v beginskem dvorcu in danes dela prvič na Simforozinem vrtu. Prej je bil vrtnar na nekem gradu blizu Turnhouta, toda njegovemu stricu to ni bilo všeč. Saj vendar ni primerno, da je petindvajsetletni fant često sam z grajskimi deklami. Zato ga je poklical v beginski dvorec.

Martin je sedaj neodvisen in služi si v redu in miru, kar potrebuje. Stanuje sam zase v Sončni ulici, v hiši za železno ograjo.

Simforoza je ponosna, da je ta pripravi vrtnar na njenem vrtu; dobro ji je v njegovi bližini in svoje molitve odlaga na večer.

Martin se ji zdi zelo lep, čeprav ima precej dolge roke. Široki obraz se mu rožnato sveti, dvoje dobrodušnih, zvestih oči se vedno smehlja in ozka usta z debelimi, rdečimi ustnicami zadovoljno mlaskajo, kakor da bi pravkar vstal od dobrega kosila.

»Gotovo si že žejen,« vprašuje Simforoza prizadevno, saj sama ne ve, kako bi naredila fantu veselje.

Martin zmaje z rameni, se nasmeje in skromno odkloni: »Nisem še potreben, gospodična!«

Toda Simforoza je že odhitela in se naglo vrača z debelo kupico in rjavim lončenim vrčem. V postanem, svetlem pivu se zrcali njena bela čepica in ves njen vrt. Martin pije, ona pa začudeno gleda, kako mu Adamovo jabolko posakuje pri vsakem požirku.

»Daj, da ti še enkrat natočim!« mu pravi, ko je izpraznil kupico.

Martin se dobrodušno smehlja in gleda v njene lepe oči, nato pa v zadregi povesi svoje in naglo izprazni kozarec do polovice.

Nato stopa preudarno po lestvi in nadaljuje svoje delo, medtem ko Simforoza plete.

Utihnili so. In vprašuje se, zakaj jo je Martin tako gledal. V njej je to zbudilo tako čudno občutje, da ne ve, kako naj ga še nagovori. Išče primerne besede, pa je ne najde.

Vse je tiho. Igrivi vetrc strese z žleba debelo kapljo, ki votlo udari v prazno kad za deževnico.

V vejah mlade jablane zažvižga kos, pa se nekje v sosesčini pretrdo zapro vrata in splašijo pevca.

V ozki, temni ulici, ki ji pravijo Srajčni ro-kav in jo loči od vrta z bršljanom obrasli zid, zazvene rezki, hitri koraki. Zidna vratca se odpro

in skozi stopi begina Muyschondt v beli čepici, ki daje svetel sij njenim velikim, črnim očem. Trikrat pokima Simforozi in nato vpraša Martina, medtem ko mu daje prazno steklenico za zdravila: »Kajne, da mi boš obesil to steklenico na trs. Veš, trtni sok je dober za oči! Tovarišica Pel mi je dejala, da Martin obrezuje trto, in kakor vidiš, sem takoj prihitela s stekleničko!«

Begina Muyschondt je klepetulja. Človek ve sicer, kdaj prične, nikoli pa ne, kdaj bo končala. Oh, ona še vedno žaluje za časi, ko je še tri sto begin živelo v dvorcu.

Simforoza vzdihne in pravi, da mora brž postaviti kotel z vodo, ker bo skuhala kavo.

»Bodi brez skrbi, ne bom te mudila!« se smeje begina Muyschondt.

Simforozi je prešlo njeno blago občutje. Pa gre v Šmarjetno ulico, kjer je vodnjak. Ko se vrača s polnim vrčem, je begina Muyschondt k sreči že odšla, steklenička pa visi na obrezanem trsu.

V beli kuhinji cvrči kotliček, kakor bi pel hvalnico svetlemu križu iz želvovine, in Simforoza bi rada prosila Martina, naj sede za mizo; ker pa to prepovedujejo redovna pravila, mu nese vsaj veliko zdelo tople kave na vrt.

Ko pa sedi v kuhinji in zauživa svojo južino, tri tenke maslene kruhke in dva dateljna, skrivaj opazuje skozi zaveso Martina, ki čepi na svoji lopati in prostodušno otepa kruh s sirom.

Simforoza se podviza, da čimprej konča, in že je spet na vrtu ter plete.

Z obžalovanjem ga posluša, ko pravi: »Potemtakem bom še danes dodelal.« In res mu uspe, Martin konča svoje delo.

Ko mu plačuje, mora Simforoza dobro paziti, ker se že mrači, in ko mu našteva denar, se dotakne njegove roke in naglo umakne svojo.

Njegova rdeča usta gleda in njegove bistre, temne oči.

»Lahko noč, gospodična,« se ji nasmeje Martin. »Mogoče se vidiva ob letu. Upajmo, da bo trta bogato obrodila!«

Ah, leto je tako dolgo, misli Simforoza nevoljno. »Martin!« zakliče za njim, »ko bo trta obrodila, dobiš najlepši grozd!«

In spet je sama na vrtu. Iz zemlje pôlje topel vonj, večer diha iz tal. Vse je tiho, nebo nad njo je temnomodro in velika zapuščenost jo obide. Zakaj ni Martin njen brat? Zakaj ni... toda brž zatisne oči. Ne, tega ne! Kri ji stopi v glavo. Kako bi se norčevali sosedje. »In če bi vendar hotela?« šepeta uporno. Tedaj pa zaklenka zvonček in glasno bije na njeno srce. Simforoza po-

klekne in moli angelovo češčenje. Ko vstane, vidi, da se je zapletel mesec s svojima srebrnima rogličema v veje drobne jablane. Tesno ji je pri srcu in vprašuje se: »Ali sem se danes kaj pregrešila?«

Velika noč.

avi so se zvonovi vrnili iz Rima. Mogočno pojó nad mestom in veselo odmevajo v beginskem dvorcu. Pomladni vihar zgrabi glasove, jih vrže kvišku, odbije na vse strani, spusti proti zemlji, jih znova pobere in razpiha proti beže-

čim oblakom, nad dimnike in v veje dreves, ki se krivijo v tulečem vetru.

Jutri bo velika noč. Tedaj se bo odprlo nebo in naš ljubi Gospod Jezus Kristus bo spet v cerkvi in med ljudmi. In spet bodo mogočno zadonele orgle in s srebrnimi glasovi bodo pele begine.

To je lep dan za srca vernih kristjanov. Očisti jih grehov, da so nedolžni kakor sesajoče jagnje in jim obrazi žaré v novem duhovnem življenju; duša je očiščena in nadela si je novo oblačilo. Pomirjena živi v vonjavi milosti in vere, kakor bi ne mogla nikoli več grešiti.

In jutri bodo krožniki spet obloženi z gnjatjo in velikimi piruhi, kajti želodci so od dolgega posta oslabei.

Z veliko nočjo se pričnó lepi dnevi. Ljudje hodijo k reki, nabirajo krmo za zajce in trgajo turške nageljne.

Zemlja kipi v novem življenju, ki se prebuja v njenih globinah. Pomlad bega v ozračju, iz gozda sveže dehti in rožni popki so pokrili grmovje s škrlatnimi poljubi. Velikonočne lilije so pravočasno vzcvetele in belo žaré po pobočjih Kalvarije. Vse pričakuje znamenja: kakor da bi moral kdo le zatrobiti v rog in že bi stopil snežnobeli maj izza kril vetrnih mlinov.

Vse to navdaja človeška srca z veseljem.

Simforoza se je od onega dne, ko je prišel Martin prekopavat grede, v svoji notranjosti povsem spremenila. Njeno srce je ranjeno.

Martinov rožnati obraz, njegov rdeči jopič in modri predpasnik, vsi spomini nanj jo zasledujejo v njenih mislih. Vse drugo je zanjo onemelo. Simforoza misli in sanjari samo o Martinu. Srečuje ga v svojih molitvah in kadar stopi na vrt, se ji zdi, da ga še vidi, kako grebe in koplje, kako je svoj kruh in obrezuje trto, in kadar spi, čuti njegov dolgi pogled, kakor takrat, ko mu je drugič na-

točila piva. Brez moči je nasproti temu. Spočetka ji je bilo tesno radi tega, motilo jo je v njenem duhovnem življenju, v njeni skupnosti z Bogom, z Marijo, z lepimi angelci in s svetniki božjimi. Zdelo se ji je, da mora to biti velik greh, molila je doma in v cerkvi, da bi pozabila nanj. Toda medtem ko je molila, da bi ji prešle misli na Martina, si je želela, naj ostanejo v njej.

In sedaj, po poldrugem mesecu, se ne bori več proti svojim mislim, ampak se jim mirno prepušča. Ko zvonovi doné in zvoné, sklepa Simforoza roke na prsih in moli: »O Bog nebeški, vodi me po pravi stezi in pokaži mi pravo pot.«

Te poti pa si ne more več misliti brez Martina in na tihem si želi nekaj, česar še sebi ne upa priznati. Belo hišico vidi z majhnim dimnikom, iz katerega se strmo dviga proga dima v večerni mrak; na pragu pa stoji žena in zvesto čaka svojega moža, ki se vrača od dela z motiko in z grabljami čez ramo.

In Simforoza se nasmeje soncu, ki mežika skozi oblake na beginski dvorec. (Dalje prih.)

OČETU

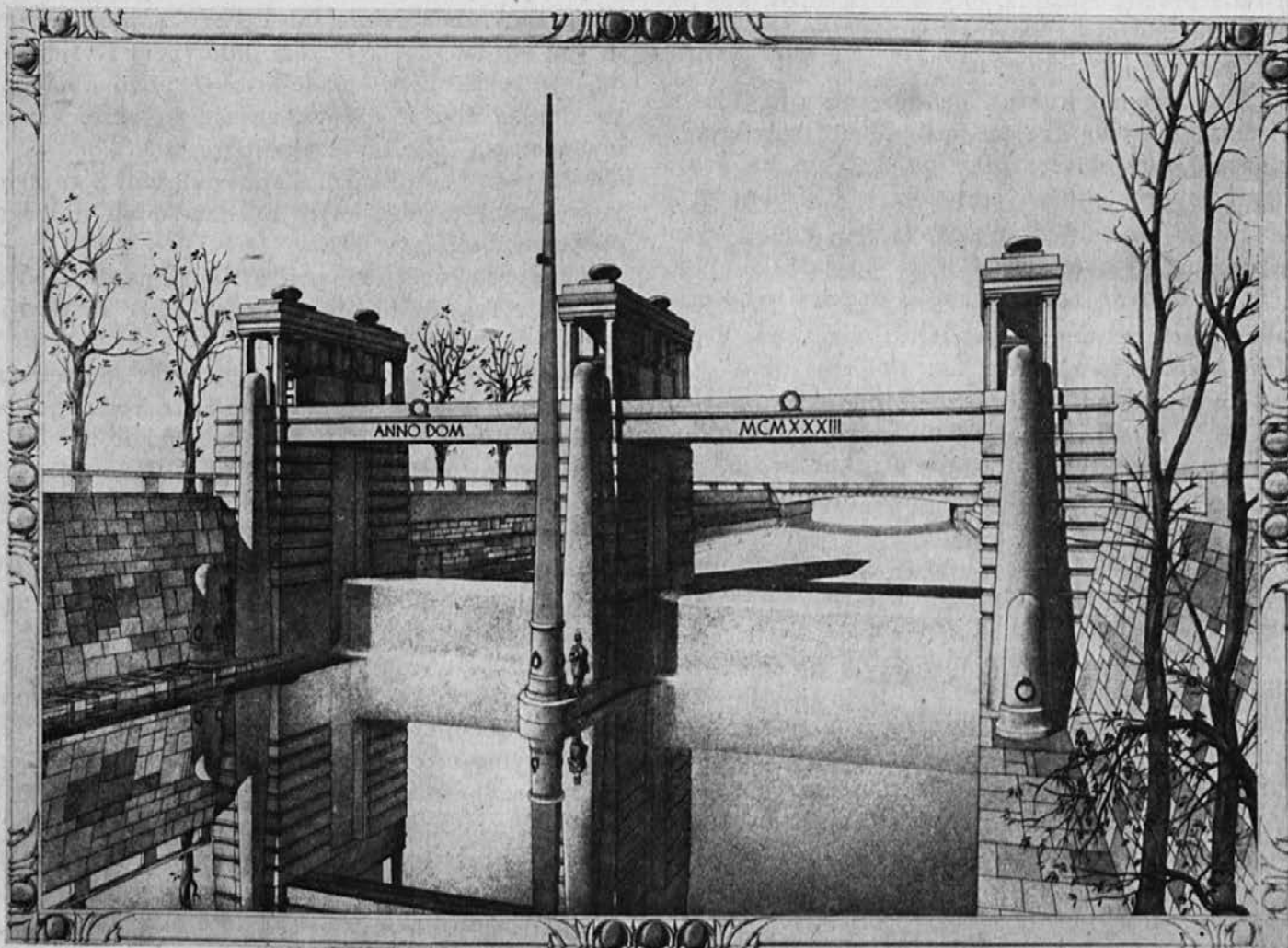
Vinko Žitnik

Odkar mi več ne sije
luč tvojih besedi,
zgubljene moje dni
le težka tema krije.

Odkar me več ne greje
žar zgleda tvojega,
se mojega srca
drži led vse tesneje.

Odkar se več ne more
oplesti moja brst
krog tebe — kakor trst
se majem brez opore.

Odkar si v grob zatonil,
ne vem, slep, kam bi šel,
kje, mrzel, se ogrel,
kam, truden, se naslonil...

Šempetrska zatvornica na Ljubljani. (Načrt arh. Jožeta Plečnika.)

V VOJAŠKI SLUŽBI

Priobčil Bogdan Kazak

V stiskah današnjih dni se marsikomu zdi doba pred svetovno vojsko kakor izgubljeni raj. Kako se je živelo takrat v moji ožji domovini, je bilo že večkrat opisano v teh spominih. Meni se ne toži preveč po tistih časih »egiptovskih loncev«, saj sem že takrat časih prav razločno čutil dušljivo ozračje, polno trohnobe in razkranja. V gnilobnem miru in dozdevni blaginji so trohneli glavni stebri in razpadale vezi človeške družbe v vseh področjih življenja; gnali smo se za svoje resnične in dozdevne pravice, pozabljali in zanemarjali svoje dolžnosti ter tonili v mlakah mehkužja in udobja. Večkrat sem se čutil nezadovoljnega z usodo, da me je postavila v gnijočo dobo, ko se ne dogaja nič odločnega ali stvarilnega, kar bi zaustavilo in odpravilo razpadanje. Vedno se mi je hotelo pomembnih dogodkov.

Zgodilo se mi je po pravici tako kakor tistemu Ribničanu, ki bi rad zlezel na konja. Poklical je vse svetnike na pomoč in se zagnal, da je štrbunknil čez konja na tla. Pred drugim naskokom je menil, naj polovica svetnikov odstopi od pomaganja. Tudi jaz, željan velikih dogodkov, sem doživel med vojsko in po njej toliko, da bi dobro polovico lahko pogrešal. A nisem nejevoljen zavoljo njih. Svetovna vojska, velika šiba božja, nas je pošteno šeškala in nas še tepe, a hkrati učila marsikaj, kar je vredno vedeti o življenju.

* * *

Takoj ob izbruhu vojske so me poklicali v službo, dasi nisem bil poprej vojak. Ko sem bil kot sestradan medicinec drugič na naboru, so me proglasili za stalno nesposobnega, bržkone so imeli takrat dovolj boljše izbire, jaz pa se tudi nisem ponujal. Zato me je neprijetno dirnilo, da sem moral odriniti, tembolj neprijetno, ker ni bil vpoklican moj mlajši tovariš, pomočnik v bolnici. Bolnica, kjer sem vodil dva oddelka, se je začela takoj zavzemati za moje oproščenje.

Poklican sem bil v Ronke, kjer je bilo poveljstvo velikega oddelka za varstvo železnice, posamični pododdelki so bili porazmeščeni po železniških postajah po vsej Furlaniji. Bilo je pri oddelku spočetka nad sedem sto mož starejših letnikov, ki so v tem zbiralniku čakali, da jih višje poveljstvo pošlje na to ali ono bojišče. Moja zdravniška naloga je bila kaj zoprna: prebiral sem in določal, kdo izmed tistih rezervistov je telesno bolj sposoben za fronto ali kdo manj, ter jih razvrščal v štiri skupine.

Kajpak sem se te službe otepal z vsemi štirimi. Najprej sem se upiral, da bi službeno prisegel, češ da sem bil po pomoti vpoklican in da bom že prihodnje dni razrešen zavoljo bolnice. Ker razrešitve ni bilo, me je poveljnik dal po štirinajst-dnevnem odlašanju poklicati in mi prebral ukaz višjega poveljstva, da me mora takoj zapreti in kot upornika poslati ne vem kam, ako ne prisežem.

Vdal sem se pritisku in prisegel. Besedilo tiste prisege je bilo lepo in lahko sem si zapomnil odstavek, »da bom po najboljši vednosti in vesti in z vsem srcem varoval zdravje v oskrbo mi izročenih vojakov«. Po prisegi so mi dali denar za uniformo z naročilom, da zlezem vanjo v dveh dneh.

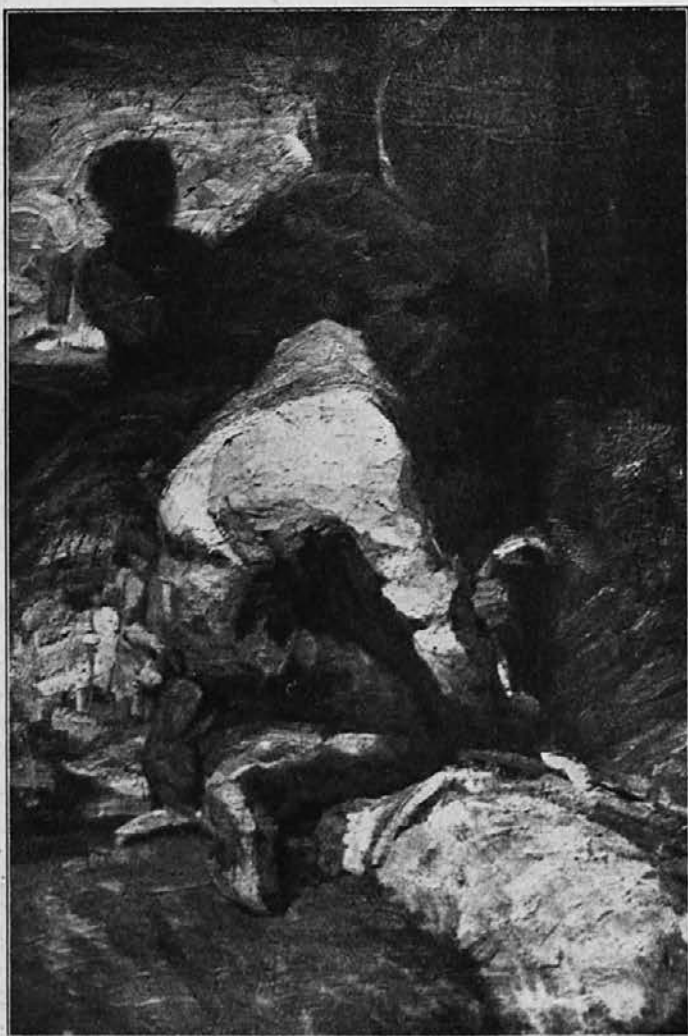
Moštvo vsega oddelka je takoj zavohalo, kakšen veter veje v bolniški sobi, ki smo si jo uredili v bližnji tovarni. Vsak dan se je trlo bolehavcev okoli nje, dela sem imel z njimi več ko dovolj, dasi ne težkega. Zdi se mi, da sem spoznal vse kurje oči, vse krčne in zlate žile, vse piškave zobe vseh tistih možakov že prve tedne svojega službovanja.

Moje zdravniško poslovanje pa ni našlo ne umevanja ne priznanja. Poveljnik me je poklical na raport in ukazal, da moram znižati število bolnikov na odstotek, ki je po službenih predpisih dovoljen, in to je eden, kvečjemu dva odstotka.

»Kar ukažite, da sme oboleti vsak stoti ali petdeseti mož! Jaz se držim službene prisege, drugo je vaša zadeva!«

Napetost je rasla. V pisarni poveljstva je bil podčastnik s hudo srčno napako, ki je hotel od mene samo zdravil, ker mu je služba ugajala. Nisem ga hotel prevzeti v zdravljenje, svetoval sem mu ali v bolnico ali k nadpregledni komisiji. Odločil se je za nadpregled. Čez nekaj dni se je podčastnik vrnil, z njim je prišla tudi zame lepa pohvala. Poveljnik mi je prebral odlok višjega poveljstva, da je podčastnik popolnoma sposoben za pisarniško službo in da podrejeni zdravnik nima pravice, pošiljati na nadpregled službeno voljnih obvezancev. Kršitev tega navodila se bo kaznovala strogo po službenih predpisih.

Nesreča je hotela ali kaj, da je podčastnik še tisti teden nagloma umrl, zjutraj, ko se je hotel obleči. Zahteval sem od poveljnika, naj dogodek sporoči oblastvu, ki je zavrnilo moj predlog. Poveljnik mi je milo prigovarjal, naj odneham od svoje nesmiselne zahteve, jaz pa sem vztrajal in zagrozil, da se pritožim pri višjem poveljstvu, ker me ovirajo, da ne morem vršiti zdravniške

Ivan_Grohar: Snopje.

službe v smislu službene prisega. Naposled sva se pogodila, da je poveljnik odposlal pokorno sporočilo: Podčastnik I. I., ki ga je zdravnik našega oddelka odposlal na nadpregled z avtorizirane napake in ki ga je nadpregledna komisija vrnila oddelku kot sposobnega za pisarniško službovanje, je danes zjutraj, ko je vstajal, nenadoma izdihnil, zadet po mnenju zdravnika našega oddelka od srčne kapi.

*

Med tem so se razvile še druge sitnosti in težave. V bolniški sobi je bila vsa zdravniška oprema, to je dve nosilnici, dva zabojčka z obvezili in škatlica z zdravili. Teh je bilo točno četvero v sploščenih kroglicah, vsakega zdravila po dva zabojčka. V dveh tednih je zaloga zdravil pošla, na mojo zahtevo je pisal poveljnik na višje mesto po nova in še druga, ki sem jih imel za potrebna. Ker ni bilo odgovora, sem z vednostjo in privoljenjem poveljnika začel predpisovati zdravila iz javne lekarne, in sicer tako, kakor sem jih bil vajen pisati za svoje zasebne bolnike.

Ob mesecu je lekarnar predložil račun za svoje dajatve našemu poveljstvu, to pa je poslalo račun naprej.

Nekaj dni kasneje je pridiral naš poveljnik v bolniško sobo ves zbegan in mi zabrusil: »Peklenško brozgo si zvaril meni in sebi s tistimi neumnimi recepti! Na okrožnem poveljstvu so besni na naju! Hiti nemudoma, podpolkovnik te kliče na odgovor!«

Spomnil sem se službene prisega. Brez naglice sem odpravljal številne bolehavce, nato sem obiskaval po raznih krajih raztresene »ležeče bolnike«, da je minil dan.

Drugi dan sem se oglasil pri višjem poveljniku, orožniškem podpolkovniku, ki so mu bile podrejene tudi vse rezervne čete v deželi. Stopil sem vljudno predenj na način, kakor je bil takrat običajen v »meščanskem« življenju.

Drobni častnik v sijajni uniformi me je srepro pogledal in zarjul: »Ven!«

Presenečen sem zastrmel vanj.

»Ven!« je zarjul znova in mi pokazal vrata.

Poklonil sem se oblastniku in odšel. Ko sem bil že pri izhodu na cesto, je pridrevil za menoj poveljnikov služnik in me vlekel nazaj k njemu, ki me je vrgel iz sobe.

Stala sva si nasproti in se gledala poizvedovalno.

»Ne veste, kdo sem jaz?« je začel on.

»Pač, moj višji poveljnik,« odvrnem mirno.

»Poznate moj službeni čin?«

»Da, višji častnik.«

»Točno!« je zagrmel.

»Med stotnikom in generalom,« sem odgovoril kljubovalno zaradi njegove prejšnje brezobzirnosti.

»Vaše vojaško službovanje pred vojsko?«

»Nisem bil še doslej v vojaški službi.«

»Čudno!« je rekel kakor sam zase in se zamislil. Čez nekaj trenutkov se je zravnil in mi govoril z zapovedujočim glasom: »Kadar pridete predme, poklican ali v drugi zadevi, držite kapo ob desnem kolku, z levico se dotikajte sablje, priklonite se z glavo in gorenjim životom za trideset stopinj in recite razločno: Gospod podpolkovnik, pomožni zdravnik I. I. pokorno javlja svoj prihod na ukaz ali v tej zadevi. Razumete?«

»Razumem. Hvala za pouk!«

»Nič hvale! Ven pred vrata in vrnite se takoj!«

Kaj sem hotel! Storil sem, kakor mi je ukazal in pokazal.

»Drugič bolj strumno, dragi zdravniški pomočnik. Še danes naprosite kakega poročnika pri oddelku, da vas nauči strumne hoje, strumnih

kretenj, strumnega pozdravljanja, zakaj več častnikov se je že pritožilo zaradi vašega zanikarnega, nevojaškega pozdravljanja. Razumete?»

»Razumem, gospod podpolkovnik.«

»Še danes si omislite službeni pravilnik za poslovanje vojaških zdravnikov in se ravnajte po njem od jutri naprej. Razumete?»

»Razumem, gospod podpolkovnik.«

»Izjavite se, zdravniški pomočnik, ali poravnate prostovoljno tisti lekarniški račun, ki je nastal po vaši lahkomišelnosti in krivdi?»

»Ne poravnam.«

»Potem vam dam dolžno vsoto odtrgati od vaših mesečnih prejemkov v treh obrokih.«

»Že zdaj priglašam pritožbo zoper ta odlok na višje mesto.«

»Pritožbo, haha! Take meščanske muhe vam že preženemo! Od danes naprej velja za vas glede življenja vojaški red in glede zdravniškega poslovanja vojaško zdravniški službovnik.«

»In službena prisega,« sem dodal odprano.

»Odstopite!« je siknil rezko.

Zaman sem iskal tisti popoldan vojaški zdravniški službovnik, v knjigarnah ga ni bilo, od znancev ga ni imel in poznal nihče. Tudi moj poveljnik mi ni znal pomagati. Posloval sem naprej kakor dotlej. Prišel je prvi, dali so mi plačo brez odtegljaja.

*

Sedeli smo zvečer na gostilniškem vrtu in si preganjali dolgočasje z ugibanjem, koliko časa še utegne trajati vojska, ki se je začela komaj pred dobrim mesecem. Presenečala so nas takrat poročila o sijajnih nemških uspehih v Belgiji in na Francoskem ter avstro-ogrskem napredovanju v Rusiji. Razširjeno je bilo takrat mnenje, da bo krvavega plesa konec še pred zimo.

Bilo je že kasno, naša družba se je že razhajala. Takrat je prišla na vrt večja skupina neznanih častnikov, med njimi je bil moj dobri tovariš Pavle, rezervni vojaški nadzdravnik. Kmalu sva sedela skupaj in si pripovedovala svoje dotdanje junaške zgodbe. On je prišel od daleč s svojim »pohodnim« bataljonom in jutri odrine v neznano smer. Bil je dobre volje in močno žejen, da so mu komaj sproti današali pijačo. Ko se je okrepčal, sem mu povedal svojo borbo z vojaškimi oblastniki in ga prosil pojasnil glede vojaškega zdravstva.

Po letih nekaj mlajši, po činu pa višji moj zdravniški tovariš Pavle je bušnil v takšen krot, da so se vsa omizja zgledovala, in vmes ponavljal: »Vojaško zdravstvo — slab dovtip, vojaško zdravstvo — star nesmisel!«

Ko se je pomiril, mi je svoje izkušnje v vojaškem zdravstvu pojasnil zelo nazorno. Kot mlad zdravnik je bil v vojaški bolnici za pisarja, časih je smel poskusiti kateremu vojaku izdreti zob, kar se mu je posrečilo redkokdaj, navadno so mu vojaki pobegnili sredi opravlja. Drugih spominov na svojo vojaško zdravniško izobrazbo ni ohranil. Pred nekaj leti je kot okrožni zdravnik prevzel zdravniško oskrbo majhne garnizije v svojem bivališču. Hujše primere obolenj in poškodb je moral pošiljati v mesto, druge je zdravil v bolniški sobi z zdravili, ki jih je kot zdravnik dobival od raznih tvrdk v reklamne namene. Ko je iztrošil, kar je imel, je dal sporočiti polkovnemu poveljstvu, naj mu preskrbé zdravila za garnizijske bolnike. Namesto zdravil je prispel štabni zdravnik, ki si je dal dobro postreči z zajtrkom, potem je mimogrede povohal bolniško sobo in v garnizijski kuhinji pokusil žlico juhe, nato sedel za častniško mizo k obedu, potem pa si dal napreči na sprehod k dobrim znancem, kjer se je dobila znamenita kapljica. Ves čas je bil zgovorni štabni zdravnik popolnoma gluh za vsa Pavletova moledovanja, kako naj zdravi vojake

Ivan Grohar: Iz Bohinja.

brez zdravil. Dirjali so na kolodvor in srečno ujeli zadnji vlak. Štabni zdravnik je stopil v železniški voz in odprl okno, rekoč: »A, da ne pozabim! Kaj si hotel zvedeti od mene, dragi kolega?«

»Kaj naj dam vojaku, ki oboli?« je vpraševal Pavle.

»Kaj mu daj? Naravno, prvi dan nič!«

»Kaj pa drugi dan, če ne ozdravi?«

»Drugi dan? Še manj, prav res nič!« je odvrnil štabni zdravnik resno.

»In če je vojak bolan še tretji dan?«

»Tretji dan mu daj krepko čistilo!«

»Kaj pa, če se bolezen zavleče na četrti dan?« je poizvedoval Pavle.

»Četrti dan? Hm, hm!« je rekel štabni zdravnik in večkrat modro skomizgnil z rameni. Tisti čas se je začel pomikati vlak. »Servus, kolega, servus komandant!« je zaklical štabni zdravnik in zaprl okno.

»Beži nol!« sem rekel tovarišu, ko je končal. »Ne misli, da mi obesiš tako bedasto izmišljotino, ljubi moj Pavle, ki si nocoj precej pesniško nadahnjen.«

»Nikar ne zabavljaj! Zgodbo sem letošnjo pomlad doživel do pičice tako, kakor sem ti jo povedal. Takšno je bilo vojaško zdravstvo v miru, kakšno bo v vojski, nam že kažejo. Če zaideš med volkove, tuli z njimi, sicer te raztržejo!«

Pavletov pouk mi je točno pojasnil bistvo spornega naziranja in me še bolj ogorčil zoper okrutno vojaščino. Dandanes, dvajset let po tistih dogodkih presojam takratne zadeve drugače.

*

Z bojišč so prihajala porazna poročila.

Doletela me je naloga, ki sem se je najbolj bal; poveljnik mi je zjutraj naročil, naj izberem sto dvajset mož, da jih jutri odpošlje naprej.

»Kar določite jih po seznamu, ki sem ga sestavil že davno,« sem se otepal.

»Ne, ne!« je odvrnil poveljnik. »Odbiranje je tvoje zdravniško opravilo. Kar začni tukaj, v pomoč ti bo moj poročnik in pisar, potem pa odrinite k posamičnim pododdelkom v Števan, Tržič, Zagraj, Pieris in Červinjan. Voz je pripravljen, pododdelki so obveščeni, čas prihoda pa sproti poročajte naprej.«

Misel, naj jaz prevzamem odgovornost za usodo posamičnikov, mi je bila skrajno zoprna. Kje je izhod iz te muke?

Pred vsako četo sem najprej vprašal, kdo se prostovoljno javi za fronto. Pri vseh pododdelkih se je oglašil samo eden, starejši narednik, slok in

suh mož, ki se mu je že od daleč poznala jetika. Zavzel sem se, moža sem poznal, bil je Slovenec in menda poduradnik v Trstu.

»Vam ni treba nikamor, ko sem vas uvrstil v četrto skupino, med moštvo, sposobno za lažjo pomožno službo,« sem mu rekel.

»Jaz pa hočem na fronto, ker sem tega lenarjenja sit!« se je postavil narednik kakor užaljen. »Ali me zvržete?«

»Nikakor! Krepka moška volja je najboljša sposobnost! — Kdo še hoče sam?«

Ker ni bilo odziva, sem jim v kratkem govoru pojasnil položaj. Za zdaj da mora na fronto vsak tretji mož od prve skupine, kamor sem uvrstil za vsako službo sposobne obvezance. Naj se nihče ne izgovarja z malenkostnimi boleznimi, ki jih mora imeti po mojem mnenju vsakdo vsaj tri, da živi. Takó razširjeno in priljubljeno trganje po udih ali trupu ali v glavi je kot vojaška bolezen prepovedano oziroma neupoštevano. Kdor se prej oglasi, prej opravi svojo dolžnost.

S takim prigovarjanjem sem dosegel ponekod, da se jih je oglasilo zadostno število, drugod pa sem jih dal določiti po žrebanju. Izločil sem od žrebanja dva moža, enega, ki mu je doma umrla žena na porodu, in drugega, ki mu je zgorela domačija.

Čez tri dni me je poklical poveljnik k sebi in mi vpričo vseh častnikov izrekel po višjem nalogu strog ukor, ker da sem na službeni komisiji močno kršil vojaški red s svojim nevojaškim ravnanjem, in mi ukazal na raport k višjemu poveljniku.

Podpolkovnik me je sprejel nepričakovano prijazno, da sem se skoraj zbal.

»Sedi!« je velel dobrodušno. »Da ne padeš v omedlevico, tako kľofuto sem ti primazal. Poslušaj moje poročilo na višje poveljstvo: Črnovojniški obvezanec zdravnik ta in ta se je izkazal za popolnoma nesposobnega v vojaški zdravniški službi, dasi ima baje v zasebnem življenju uspehe in ugled. Zato predlagam, da se imenovani zdravnik takoj odpusti iz vojaške obveze in nadomesti z izvežbanim vojaškim zdravnikom. Razumeš?«

»Dobro razumem, gospod podpolkovnik. Škoda, da mi niste prisolili takšne kľofute že poprej, ko ste spoznali, da Čič ni za barko. Hvala vam zanj tudi zdaj!«

Vedel sem, da je bilo podpolkovnikovo poročilo sproženo po prošnji bolnice za mojo razrešitev.

Teden dni kasneje sem slekel vojaško suknjo. Drevje se je obletalo, ko sem neslavno končal svojo vojaško službo. Nisem pa takrat niti slutil, da me čaka še daljša in težja — vojna služba.

V MRAKU

Jan Plestenjak

V mrak zamegljeni božični zvonovi so zazvonili,
v dušo, od dvomov razbito, očitki planili,
pesem mraku in ptic dremajočih prevpili.

»Človek, kod hodiš svojo pot?

Dan se razlezel je v težko temó,
sonce vtonilo je v morja dno.

Ej! Dan in sonce nad njim in s soncem mladost,
ej, zdravje, mladost, z zdravjem opojna sladkost!

O, pa od vsega preveč si pil,

v opoju si sonce in zdravje in dušo zapil.

Čuj plaho umiranje zvona,

ki prosi, naj Bog ti milosti dá.

Čuj veter, ki z vrhovi se igra,

čuj mater, ki zate doma trepeta:

O Bog, daj, da sinko krene na desno pot,
na pravo se vrne iz svojih zmot!

O Bog, daj luči v njegove oči,

daj duši njegovi moči,

da te bo znova spoznala,

v sonce korak naravnala,

šla k tebi kakor na božjo pot...«

V noči pokojni zvonovi so utihnili.

v dušo zdvojeno se sladki spomini vrnil:

Bog, mati, sonce, mladost.

MIR

Vinko Beličič

Svetilka pred menoj gori
in mirno pada luč v obraz,
zdaj zdaj mi bo obstala kri.

Na steni ura enoglasno niha.
S trenotkom vsakim mi je bliže smrt,
v bojazni lastnega ne slišim diha.

In zunaj sneg, sam zmrzli sneg
in vse v temi, glasu nikjer,
le ura, luč in jaz in strašen mir.

Bog ve — mar deklico v daljini
prav zdaj razvnemajo spomini
in jo boli osamljena mladost?

HIMNA

Jože Udovič

Klečim pred goro trpljenja vseh ljudi,
pred prelito krvjo, pred temnimi mukami
tistih, ki so jih vrgli zverem, pred vzdih
teh, ki so bili živi sežgani, pred trepeti
njih, ki so živi gnili, v kamnite ječe ujeti.
Klečim pred muko obešenih in obglavljenih,
pred grozo razčetverjenih in bičanih,
pred brezplodno žrtvijo zaman postreljenih:
kako majhen je moj delež trpljenja pred njimi.

Klečim v spoštovanju pred gobavci,
pred zavdanimi, pred zahrbtno umorjenimi,
pred vojščaki, predrtimi s sulico,
pred razkosanimi od nesrečnih granat in krogel,
pred raztresenimi kostmi mrtvih vse zemljé,
pred lakoto in smrtjo nedolžnih otrok,
pred smrtjo požrtvovalnih junakov
in tiho smrtjo starcev v podstrešnih sobah:
kako majhen je moj delež trpljenja pred njimi.

Klečim pred svetostjo in pred zatajo,
pred blaženostjo znanih in neznanih svetnikov,
pred zamaknjenostjo in samoto puščavnikov,
pred ljubeznijo žena in ljubeznijo mož,
pred ljubeznijo mater in ljubeznijo otrok,
pred vsemi dušami, zveličanimi ali gorečimi,
dušami mož, otrok, devic, kraljev in beračev,
pred večnimi molitvami in psalmi menihov:
kako majhno je moje veselje pred njimi.

Klečim pred veseljem zemljé in nebes,
pred mukami vic in mukami pekla,
vidim zvezde, luno, sonca kres,
slutim pretresljivo zarjo Boga —
vse objemljem, v vse se potapljam —
kako velika je žeja človeškega srca.

ZEMLJA

Vinko Beličič

Ko je dozorel zadnji plod,
se vsa izmučena in tiha
je skrila v vlažen plašč meglá.

Zdaj burja preko nje divja
in sneg prši na puste njive
in golo drevje v sivi mrak ječi.

Ko se je naljubilo na pomlad
bo sonce, bodo preperale bilke
že plodna prst za sveži cvet in sad.

O padaj, sneg, neslišno in ljubeče
ovij jo v bisere iskreče.
Odeta spi naj v mesečini kot nevesta.

Ivan Grohar: Koruza.

HELENINA OTROKA

John Habberton- / † Bogomil Vdovič

Pisatelj te povesti je posvetil svoje delce vsem ameriškim staršem, ki imajo najpridnejše otroke na svetu, z opombo, da je dolžnost vsakogar, komur je kakšna knjiga posvečena, da si jo kupi in jo bere.

Bodi torej ta slovenski prevod z isto opombo posvečen vsem slovenskim staršem, ki imajo najpridnejše otroke na svetu. Prevajavec.

Prvi povod, da je nastala ta knjižica, je dalo morda, kolikor se dá dognati, naslednje pismo, ki ga je bila pisala moja edina omožena sestra in ki sem ga bil prejel jaz, Hinko Burnik, ne-oženjen, osem in dvajsetletni trgovec s platnom, in sicer baš ko sem premišljal, kje naj prebijem svoje štirinajstdnevne počitnice:

Slémena, 15. junija 1875.

Dragi Hinko!

Spominjajoč se, da si zmeraj tožil, da nimaš nikoli prilike brati, in vedoč, da je tudi letos ne dobiš, ako prebiješ počitnice med ljudmi svoje vrste, te s tem pismom vabim, da prideš sem. Priznati moram, da nisem popolnoma nesebična

pri tem. Resnica je, da sva Tomo in jaz za štiri-najst dni povabljeni k moji stari sošolki, Aleksiji Večajevi, ki je, kakor veš, najljubeznivejše bitje na svetu, čeprav me nisi poslušal in je vzel, preden se je pojavil Frank Večaj. Oba greva torej nad vse rada k njima, kajti Aleksija in Frank domujeta sijajno. Ker pa nista povabila obenem najinih otrok in jih tudi sama nimata, morava pustiti Živka in Žabka doma. Ne dvomim, da ne bosta popolnoma na varnem, kajti moja služkinja je biser in otrokoma iz srca vdana, vendar bi bila dosti bolj brez skrbi, če bi bil kak moški v hiši. Poleg tega je srebrnina doma in je manj verjetno, da bi vlomivci vdrli v hišo, kjer prebiva kak moški s hudimi očmi. (Je že dobro; le nič zahvale za poklon.) Če torej prideš, mi bo srce popolnoma pomirjeno. Otroka ti ne bosta delala nobene nadlege, kajti sta najpridnejša otroka na svetu — vsakdo pravi tako.

Da ima Tomo polno smotk, vem, ker je denar, ki bi ga bila morala jaz dobiti za novo obleko, romal k tobakarju. Ima tudi nekaj novega cvička, od katerega postane on ves navdušen, čeprav ga jaz, razen po barvi, ne razločim od najostudnejšega črnila. Naši konji so izborni in prav tako tudi vrt — kakor vidiš, nisem pozabile tvoje strastne lju-

bezni do cvetic. Slednjič pa je najlepše to, da še nikoli ni bilo toliko čednih deklet v Slémenih, kakor jih je letos med letoviščarji, ki so že tu. Dekleta, s katerimi si že znan, bodo skrbela, da prideš v stike z vsemi novjšimi pridobitvami.

Odgovori takoj brzojavno! Seveda porečeš »da«.

V veliki naglici

Tvoja ljubeča te sestra
Helena.

P. S. Imel boš svojo sobo, ki je zračna in ima prekrasen razgled. Otroška soba se drži tvoje, tako da boš moja ljubčka, če bi se jima ponoči kaj zgodilo, lahko takoj slišal.

»Kakor nalašč!« sem vzkliknil. Pet minut nato sem Heleni brzojavil, da povabilo sprejemem, in si že v duhu izbral toliko knjig, da bi jih bilo dovolj za tri kope počitnic. Čeprav nisem bil, kakor Helena, prepričan, da sta fanta najpridnejša otroka na svetu, sem ju vendar dovolj dobro poznal, da sem bil prepričan, da mi ne bosta delala kakih sitnosti. Bila sta samo dva, kajti mali Lipček je umrl še kot otrok lansko jesen. Živku, starejšemu, je bilo dobrih pet let in imel je po navadi, kadar sem bil Heleno mimogrede obiskal, plah, resen, zamišljen, plemenit obraz z velikimi, jasnimi, prodirnimi očmi, tako da sem se skoraj bal njihovega strmenja. Tomo je rekel, da je rojen človekoljub ali prerok, Helena pa je vedno pela, kako bo dekleta mamil.

Žabko je videl šele tri poletja in je bil srečen, neumen otročiček z glavo, polno kodrastih rumenih las, čigar največje veselje je bilo, da je iskal sončnih žarkov in plesal po njih. Že dolgo sem zavidal Toma za njegove konje, njegov vrt, njegovo hišo in posestvo. Misel, biti štirinajst dni gospodar vsega tega, je bila posebno krasna. Tomov okus glede smotk in vina sem vedno spoštoval, medtem ko so bile dame, prebivajoče v Slémenih, kolikor se spominjam, močno podobne damam v vsakem drugem predmestnem kraju — namreč najlepše svojega spola.

Tri dni nato sem napravil tisto tri in polurno vožnjo iz mesta do Slémen in najel voznika, da me potegne do Tomovih.

Pol milje pred svakovim stanovanjem se konji silno splašijo in voznik se, ko jih je zlepa pogovoril, obrne k meni ter reče:

»To je bil eden tistih škratov.«

»Kaj je bilo?« sem vprašal.

»Tisti prekleti smrkavec, ki je splašil konje. Tamle je, le-oni, ki drži tistega pol grma kvišku. Pa je dovolj predrzen, da me poprosi, naj ga

vzamem na voz. Že teče sem. Čudno, kje je drugi? Saj po navadi jih zmeraj skupaj uganjata. Mi jima pravimo škrata, zato ker sta tako čudno pripravljeni za vsako porednost. Venomer plašita konje, preganjata krave in podita kokoši. Res čudno: tak oče in taka mati — otroci se pa tako izvržejo!«

Medtem ko je govoril, je prisopihal mladi grešnik do našega voza. In v postavitvi v umazani mornarski obleki, pod širokokrajnim slamnikom, z eno nogavico, ki je zlezla čez členke, in v čevljih, od katerih je imel vsak približno le po dva gumba, sem spoznal svojega nečaka Živka! Skoraj istočasno se je pojavil iz grmovja ob cesti manjši dečko v zeleni, pisani obleki, z nabranim ovrtnikom, ki je bil nemara kdaj bel, v umazanih nogavicah, modrih, na prstih prenošenih opančicah in z oglavjem staroverskega slamnika na glavi. Zagnal je neko vejo v cestni prah in zavpil: »Na, moja košo!« ter tekkel proti nam, zavil v tak oblačni steber, da bi bil lahko Izraelcem služil pri begu iz Egipta. Ko se je ustavil in se je prah polegel, sem zagledal poteze Žabkove.

»To sta — moja nečaka,« sem zasopel.

»Kaj?!« je vzkliknil voznik. »Za Boga, čisto pozabil sem, da greste k polkovniku Tomu Lovrenčiču! No, saj nisem nič takega rekel, ampak res pa je. Živa in pridna sta pač, kakor so drugi otroci. Ampak umrla ne bosta nikoli tako kakor drugi.«

»Živko,« sem rekel z vso resnostjo, ki sem jo zmoget, »ali me poznaš?«

Prodirljive oči bodočega preroka in človekoljuba so me trenotek zvedavo merile, nato pa je njihov lastnik odgovoril:

»Poznam, ti si stric Hinko. Ali si nam kaj prinesel?«

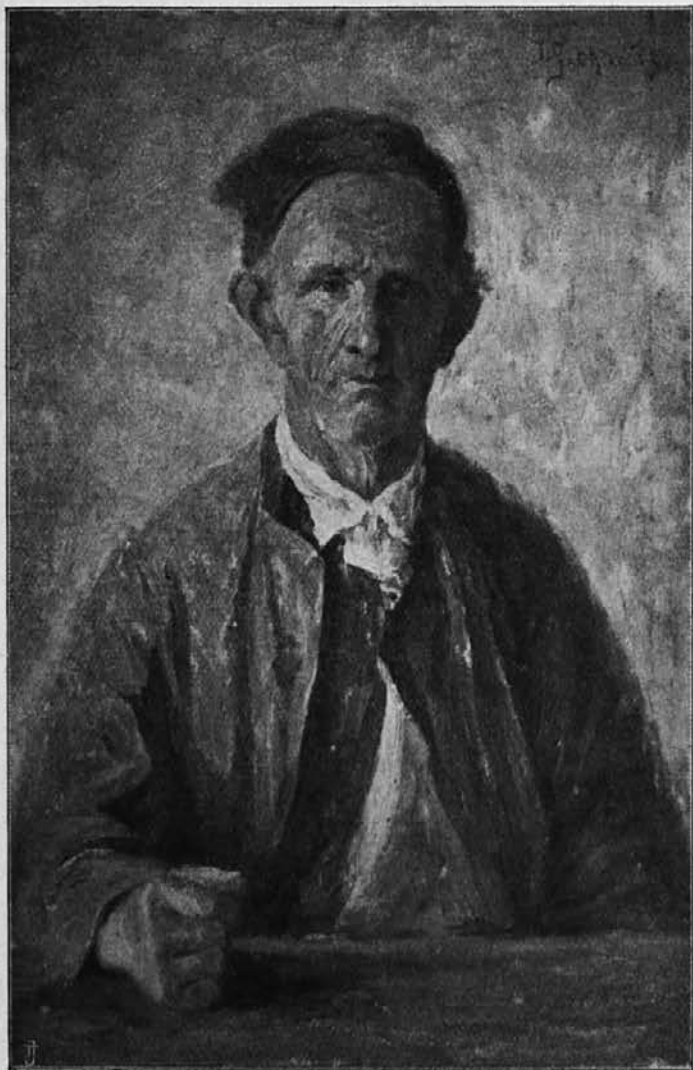
»Nam kaj pjinešu?« je odmeval Žabko.

»Najrajši bi vama bil prinesel par debelih šib,« sem rekel kar se je dalo strogo, »zato ker se tako grdo vedeta. Stopita na voz!«

»Pojdi, Žabko,« je vpil Živko, čeprav Žabkovo uho ni bilo meter daleč od Živkovih ust, »stric Hinko naju bo na sprehod peljal!«

»Na špjehod pejau!« je odmeval Žabko kakor v sanjavosti. Kakor sem kmalu spoznal, je bilo oboje, odmev in sanjavost, značilno za Žabka.

Ko sta lezla v kočijo, sem opazil, da vlečeta s sabo vsak po eno silno umazano brisačo, zavezano v sredi v prav trdno zadržnjen voz, tako zvani voz na zanko. Ko sem nekaj trenotkov nejevoljno gledal te cunji, ne da bi bil mogel vsaj približno ugeniti, kaj naj pomenita, sem vprašal Živka, čemu sta te brisači.

Ivan Grohar: Občinski svetovavec.

»To nista brisači — to sta punčki,« mi je naglo odgovoril nečak.

»Sveta nebesa!« sem vzkliknil. »Jaz bi mislil, da vama mama lahko kupi pošteni punčki, ne pa da se s temi ostudnimi cunjami kažeta ljudem.«

»Midva ne marava kupljenih punčk,« je razložil Živko. »Te punčki sta lepši; moji je ime Marija, Žabkovi pa Mata.«

»Mata?« sem vprašal.

»Da; ali ne veš, kdo ste bili Mata in Marija?«

»A, Marta, misliš ti?«

»Da, Mata, saj pravim. Žabkova punčka ima rjave oči in moja ima modre oči.«

»Jaž bi jad vidu tvojo ujo,« je pripomnil Žabko, zagrabil verižico in mi pal v naročje.

»O-o-o-o,« je zakričal Živko in mi hitel zapesti koleno, obrisavši si gredoč svoje čevlje ob moje hlače in ob mojo suknjo. Škrata sta se me za oporo prijela vsak z eno roko, jaz pa sem potegnil svojo tristodolarsko uro iz žepa in jima pokazal kazalnik.

»Jaz bi rad videl, kako se kolesa vrtijo,« je rekel Živko.

»Jad vidu koješa vejtiyo,« je odmeval Žabko.

»Ne; tukaj ne morem odpreti ure, ker je preveč prahu,« sem rekel.

»Zakaj ne?« je spraševal Živko.

»Jad vidu koješa vejtiyo,« je ponavljal Žabko.

»Zato ker gre prah v uro in jo pokvari,« sem razlagal.

»Jad vidu koješa vejtiyo,« je ponovil Žabko še enkrat.

»Žabko, saj pravim, da ne morem,« sem rekel precej ostro. »Prah kviri ure.«

Nedolžne sive oči so me čudovito pogledale, umazana, toda ljubka usta so se nalahko odprla in Žabko je zamomljal:

»Jad vidu koješa vejtiyo.«

Zaprl sem kratkomalo uro ter jo vteknil v žep. Zdajci se je začela Žabku spodnja ustnica povešati in vihati ter se je vihala in obračala tako dolgo, da sem se resno začel bati, da pride zdaj zdaj dovršen del njegove čeljusti na spregled. Nato mu je spodnja čeljust padla navzdol, nakar se je začel dreti:

»E-e-e-e jad vi-du ko-je-ša vej-ti-jo.«

»Drago« (to je bilo njegovo krstno ime) — »Drago,« sem vzkliknil nekoliko jezno, »pri tej priči mi nehaj večati! Slišiš?«

»Šji-sim u-u-u-e-e-e.«

»Tak nehaj potlej!«

»Jad vidu ko...«

»Žabko, jaz imam bonbone v kovčegu, ampak ne dobiš niti enega, če ne nehaš s tem peklenskim rjoventjem.«

»Čepjav ne! Jad vidu koješa vejtiyo. E-e-e-e!«

»Žabko, Drago, nikar ne kriči tako. Pogledaj, tamle se peljejo dame. Ali bi rad, da bi te videle jokati, kaj? Samo da pridemo domov, pa boš videl, kako se kolesa vrtijo.«

Voz, v katerem sta sedeli dve dami, se je naglo približeval, medtem pa je Žabko še enkrat povzdignil svoj glas:

»E-e-e-e jad vidu koješa...«

Napol nor sem izdrl uro iz žepa, odprl pokrovje in pokazal kolesje. Drugi voz je prihajal mimo našega in jaz sem urno sklonil glavo, da se ognem pogledom neznanih izletnikov, kajti čutil sem, da sem od te kratkotrajne družbe s svojima nečakoma neizrečno umazan.

Kar se voz z damama hipoma ustavi. Zaslišal sem svoje ime, dvignil naglo glavo (tako da sem zadel z njo ob Živkovo betico in mi je skoraj klobuk zletel z nje) in pogledal v drugi voz. Tam je sedela pokonci, sveža, zala, mirna, svetlooka,

krasnolična, pozorno opazujoča in smejoča se — in vsa prav taka bi bila, tudi če bi angel vstajenja zatrobil na svojo strašno trobento — gospodična Jela Majnikova, ženska, ki sem jo jaz že skoraj eno leto od daleč oboževal.

»Kdaj ste pa vi prišli, gospod Burnik?« je vprašala, »in kako dolgo ste že služili za pestunjo? Pa ste zares videti prav srečna trojica — tako neprisiljena. Jaz kar ne morem videti nališpanih otrok, ki se drže leseno kakor lutke, kadar se peljejo na sprehod. Vam pa je videti, da ste se prav dobro imeli z njima.«

»Zagotavljam vas, gospodična, da je bila moja izkušnja vse kaj drugega kakor prijetna. Če bi kralj Herod še živel, bi se jaz radovoljno javil za krvnika in obvezal, da pri priči izročim dva zanimiva mrlička.«

»Vi ste strašno hudobni!« je vzkliknila gospodična. »Mama, dovoli, da te seznanim z gospodom Burnikom, bratom Helene Lovrenčičeve. Kako se kaj godi vaši sestri?«

»Ne vem,« sem odgovoril; »z mojem je šla za štirinajst dni na obisk k stotniku Večaju in njegovi gospe, jaz pa sem bil dovolj nespameten, da sem obljubil, nekoliko popaziti na posestvo, dokler bosta odsotna.«

»O, to je prekrasno!« je vzkliknila gospodična Majnikova. »Taki konji! Take cvetice! Taka kuhinja!«

»In taki otroci,« sem rekel, pomembno pogledal na škrate in rešil iz žabkovih rok rokavico, ki mi jo je bil potegnil iz žepa in jo držal kvišku, da je plapolala v vetru.

»O, saj sta najpridnejša otroka na svetu. Vsaj Helena mi je tako pravila, prvič ko sva se srečali to poletje. Saj veste, otroci so otroci. Lansko leto smo imeli tri male bratrance pri nas in verjemite mi, da so me za leta postarali.«

»Gospodična, kako morate biti potem šele zares mladi!« sem rekel. Menim, da sem jo gledal tako, kakor da zares mislim, kar sem dejal, kajti dasi je sklonila glavo in rekla: »O, hvala vam«, ni bilo videti, da bo zavrnila moj poklon na svoj običajno neranljivi način. Toda naj se je zgodilo med pogovorom karkoli, nobena stvar ni spravila Jele Majnikove v zadrego za dlje časa nego za sto sekund, in tako je tudi sedaj brž našla svoj navadni izraz in se obvladala, kakor je docela pokazala naslednja opazka:

»Gospod Burnik, ali niste lansko zimo na prireditvi sv. Zefanija cvetličnega okrasja vi uredili? Meni se prav zdi, da. To je bila najokusnejša razstava v seziji. Sicer nočem namigavati, toda pri gospe Grčarjevi, kjer stanujemo, ni na vsem vrtu

Ivan Grohar: Naš Peter.

niti ene cvetice. In jaz se vsakikrat, kadar grem mimo vrta polkovnika Lovrenčiča, strašno pregrešim zoper deseto božjo zapoved. Pozdravljeni, gospod Burnik!«

»O, prav lepa hvala za migljaj, me bo jako veselilo. Moj poklon!«

»Seveda se kaj pri nas oglasite,« je rekla gospodična Majnikova, ko se je njen voz začel pomikati, »tukaj je strašno dolgčas, nobenega moškega, razen ob nedeljah.«

S poklonom sem ji pritrdil. Premišljevaje vse skromne možnosti, ki mi jih je vdihnilo kratko kramljanje z gospodično Majnikovo, sem kar pozabil na svojo zaprašeno obleko in živa krivca vsega tega. Medtem ko sta škrate vpričo gospodične Majnikove popolnoma molčala, se jima je jezik zdaj toliko bolj razvezal.

»Stric Hinko,« je rekel Živko, »ali znaš delati piščalke?«

»Tjic Inko,« je momljal Žabko, »aj imas to dicno jad?«

»Ne, Žabko, nikakor ne.«

»Poj š! pa gejd in Bogec te ne bo puštu v nebeša, zato ki nimas judi jad.«

»Da, Živko,« sem urno odgovoril, »seveda znam delati piščalke in bom tudi tebi eno naredil.«

»Bogec ne maja takih, ki nimajo judi jadi,« je ponavljal Žabko.

»Že dobro, Žabko,« sem rekel. »Od zdaj naprej bom gledal, da Bogu ustrežem. Voznik, poženite! Meni se mudi, da izročim ta dva paglavca služkinji in jo poprosim, da ju vtakne v banjo.«

Opazil sem, da je Helena storila vse, kar je bilo mogoče za mojo udobnost. Moja soba je imela krasen razgled na gorske bregove in doline in celó to, da se je spalnica škratov držala moje, mi je ugajalo, ker sem pomislil na užitek, ko ju bom opazoval speča in brez moči, da bi mučila svojega opeharjenega strica. (Dalje prih.)

IZ ZGODOVINE SLOVENSKEGA CERKVENEGA SLIKARSTVA

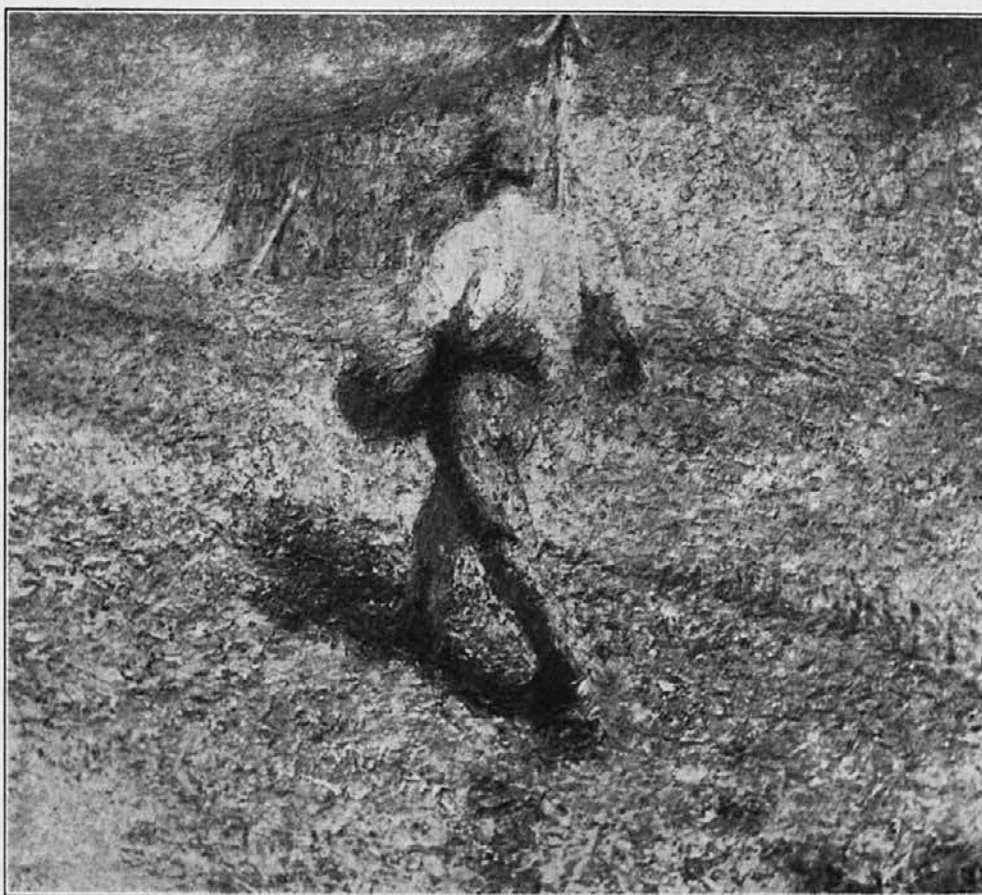
Nadaljevanje / France Stelè

Podobo o Janezu Akvili kot slikarju pa nam bistveno izpopolnjuje prezbitarij župne cerkve v Martijancih. V njem je bil prvič v ohranjenem slovenskem gradivu uresničen vzor, katerega največji razcvet pomenja pol stoletja pozneje kranjski prezbitarij. V Veleméru je razpolagal Janez sicer že z vsemi prvinami ikonografsko simboličnega organizma slikanega gotskega prezbitarija, a videli smo, da se njih duhovne celote še ni popolnoma zavedal. Priznamo sicer, da je izredno majhni velemérski prezbitarij komaj dovoljeval razvrstitev vseh najpotrebnejših delov sestava, vemo pa iz drugih, tudi skrajno tesnih prostornin, da naloga ni bila neuresničljiva, ako bi se bil slikar zavedal njene pomembnosti. Dejstvo pa, da nam je isti slikar mogel dobrih deset let po tem prvem delu podati naravnost idealen primer, nam je dokaz, da je ikonografska misel slikanega prezbitarija od nekdanj živela v zakladnici gotskega slikarstva srednje Evrope; treba je bilo samo res ugodnih arhitekturnih pogojev pa se je uresničila. Da je ta ikonografska misel obstajala, nam priča prav v Prekmurju od velemérskega nekoliko starejši prezbitarij stare župne cerkve v Murski Soboti. V njem so že vsi bistveni ikonografski elementi tega sestava. Razlika med njim in martijanskim pa je vendar prav bistvena in nam je obenem dokaz za to, da se je jasnost glede prilagoditve stare, iz romanskega slikarstva izvirajoče ideje slikanega prezbitarija s Kraljem slave in apostoli v središču, v okviru gotske arhitekture razvila do tako arhitektonsko kakor idejno ustrezne oblike šele v drugi polovici 14. stoletja. Arhitekturni pogoji za poslikanje oboka so bili v obeh primerih isti. Nebistvena razlika je samo v tem, da je soboški prezbitarij v primeri z martijanskim za eno svodno travejo krajši. Tudi ikonografska

naloga je bila v obeh primerih ista: Bog, obdan od simbolov evangelistov in angelov, na oboku, na stenah pa apostoli in drugi za eno in drugo cerkev posebej izbrani prizori. Medtem ko si je bil Janez Akvila v Martijancih popolnoma svest tako miselnega organizma svoje naloge kakor tudi arhitekturno dekorativnega organizma svojega dela, opazamo v Soboti v eni in drugi smeri še negotovosti. Kralj slave je n. pr. nadomeščen z doprso podobo triobrazne svete Trojice. Predvsem pa pogrešamo v dekorativnem pogledu tistega jasnega reda, ki je tako značilen za pozneje slikane prezbitarije, tudi že za martijanskega. Slikar si očitno ni upal obvladati danega trikotnega polja z eno samo figuro, zato je včasih jemal po dve skupaj v gornjem delu, spodnji ogel danega trikota pa je odrezal z dekorativnim pasom ter odrezek izpolnil s podobo kake svetnice. Opaža se tudi, da dekorativni pasovi sem in tje silijo preko arhitektonskih mej. Za vso gotiko značilnemu strahu pred praznino je tu ustrezno, če gledamo s stališča arhitekturne logike, pogosto samovoljno. Posebno se kaže to na stenah, kjer zavzemajo apostoli pritlični pas zaključnih sten, ostale ploskve pa so pokrite s slikami svetnikov in svetnic po slučajnem, arhitektonsko prav nič pogojenem redu.

V Martijancih pa vlada strog, arhitekturi smiselno prikrojen red, ki stopnjuje tudi miselno vsebino v slikah podanega do enostavne jasnosti in preglednosti. Stene so razdeljene strogo v vodoravne pasove in glavni pas ustreza arhitekturnemu pasu z okni, na oboku pa je vsako polje enota zase in se figuralna predstava dekorativno izživi v njej. Obok zavzema v srednjem polju Kralj slave v mandorli, ki jo nosijo angeli. Vsa ostala polja zavzemajo simboli evangelistov in angeli. Na notranji strani slavoloka je naslikan v krajini sv. Jurij v borbi z zmajem. Pod njim je na levi strani sv. Pavel puščavnik z levom, na desni krajina z levom pri izviru. Pritlični pas na stenah pokrivajo trije prizori iz legende patrona cerkve, sv. Martina (Martin deli plašč z beračem, Martin obuja viteze, Martinova smrt), posamezne svetnice in tako zvana Imago pietatis. V širokem srednjem pasu so naslikani na severni in južni steni pod arhitektonsko igračkastimi gotskimi baldahini stoječi apostoli, na pozornici, katere tla opirajo lesene konzole. Ostali prostor tega pasu zavzemajo posamezni svetniki. V podločnih poljih vrhu sten nad baldahini apostolov pa so naslikani preroki z napisnimi trakovi.

Ornamentiko porablja Janez strogo samo kot spremljevalko arhitekturnih sestavin in okvirov. Njegova posebnost pa je tako v Veleméru kakor

Ivan Grohar: Sejavec.

v Martijancih valovita listnata trta z velikimi, precej resnično občutenimi cvetovi. Na severni steni martijanskega prezbiterja je Janez upodobil naročnika dela, župnika Erazma, na južni pa samega sebe.

Posebnost martijanskega prezbiterja je ne navadno velika važnost slikanih arhitektur. Pri vtisu obeh stranskih sten z apostoli je arhitektura naravnost na prvem mestu. Njen namen je, ustvariti za apostole trirazsežen prostorninski okvir, neke vrste leseno pozornico, v katero so postavljeni. Tla, na katerih postave apostolov stojé, kažejo strukturo lesenih desk, položenih na naprej štrleče, spredaj v profilu prirezane nosivce, konzole. Nad glavami pa jim visé baldahini z gotskimi oboki, od katerih visé trakovi z napisi imen. Strehe baldahinov so bogato okrašene z gotskimi stebrički, fialami, krogovičnimi slemenskimi pomoli, naspred odprtimi vdolbinami in strešicami.

V prizorih samih srečamo zopet že iz Veleméra znani obliki arhitekture, katere namen je, razmekniti prostor do zaželenne mere v globino. Na sliki sv. Martina, ki deli plašč z beračem, je mesto, kamor jezdi Martin, označeno s stolpom mestnega ozidja. Na sliki smrti sv. Martina pa je postelja prevzela pomen perspektivnega ogrodja,

ki naj opredeli prostor. Njen še vedno strogo stvarni sostav je vendar že svobodnejši kakor oni Marijinega sedeža v Veleméru. Prekritja, ki bi tudi zgoraj zapiralo prostorninski lik, ni več; namesto njega štrlé navzgor samo ogli vzglavja in vznožja in se na koncih zvijajo v zavoj ali bolj tradicionalni motiv brstnega lista. S tem pa, da je Janez opustil prvotno strogo geometrično sestavo prostorninskega telesa, ki mu je takó izredno prav prišla poprej, je zabredel v nemajhno težavo in perspektivna konstrukcija Martinove postelje ni več jasna in prepričevalna.

Vtis napredka arhitekturne sestavine slik od Veleméra do Martijancev nedvomno ni notranje utemeljen, ampak je samo navidezen. Vloga arhitekture, ki smo jo ugotovili pri starejšem delu, je ostala tu skoraj neizpremenjena, njena bolj razvita oblika v slikah apostolov pa je nedvomno izposojena. Za Janeza kot umetniško osebnost je važno le, da je od začetka izbiral arhitekturne motive preprostega stereometričnega značaja, pozneje pa se povzpél do slikanja takih perspektivno bogato sestavljenih sostavov, kakor jih vidimo v raznih spremembah v baldahinih nad glavami apostolov (sl. 50). Janez je očividno užival v igračkanju s perspektivno sestavljenimi, naj-

večkrat preslegastimi arhitekturnimi motivi in je v tem pogledu vidno prekosil svoje sovrstnike, slikarje, ki so takrat slikali v prekmurskih cerkvah. Stebriščne pozornice za apostole je Janez slikal že v Veleméru in kljub temu, da je vrhnji del slik apostolov uničen, je gotovo, da o tako razkošnih arhitekturah kakor v Martijancih tu ni bilo govora. Isto velja o slikarju apostolov iz leta 1383 v Turnišču. Največ med vsemi pa je uporabljal arhitekture slikar kronike kralja Ladislava v ladji cerkve v Turnišču. Značilno je, da pri njem nikjer ne najdemo sestavno tako preprostih arhitektur kakor pri Janezu. Verjetno ne gre to na račun njegovih osebnih zaslug, ampak predvsem naprednejših predlog, ki jih je treba iskati v slikarstvu rokopisov. Opozarjamo na bolj sestavljene arhitekture v slikah pokopa sv. Katarine in izbora in kronanja kralja Ladislava. Obakrat gre za dogodke, ki se vršé na giottovsko italijanski način v notranjščini poslopij, katerih prednje stene so odstranjene. Za presojo udeležbe ali neudeležbe

Sl. 48. Martijanci, prezbiterij: apostol Andrej; slikal Janez Akvila iz Radgone leta 1392.

Janeza Akvila pri tem ciklu pa je važno, da ni mogoče opaziti nobene notranje zveze med temi bogato sestavljenimi prostorninami in onimi nad glavami apostolov v Martijancih.

Za vprašanje o Janezovi umetniški osebnosti je v tej zvezi važno predvsem, da ugotovimo, ali je pri izbiri svojih arhitekturnih motivov črpal iz takrat modne zakladnice srednjeevropskega slikarstva, ali pa jih je povzel neposredno iz italijanskega. Posredno ali neposredno italijanskega izvora so v njegovem slikarstvu tile motivi: hiša v podobi večnadstropnega stolpa, ki je značilno srednjeveško italijanska, pozornica na konzolah, ki nosi apostole, oblika konzol, ki jo nosijo, je še posebej taka, da bi jo lahko prenesli v kako italijansko sliko; prav nesevernjaško učinkuje dalje tudi nizko trikotno čelo nad duplino v južni steni, okrašeno z značilno italijanskim krogovičnim kolesom. Tudi obe osnovni obliki Janezovih arhitektur — Marijin prestol v podobi enostavnega stereometričnega okvirnega sostava in iz osmerostrane prizme z odstranitvijo prednjih sten ustvarjeno prostornino — lahko izvajamo naravnost iz Giottovega ali ožjega giottovskega slikarstva. Primeri n. pr. prestol Giottove Justitije v areni v Padovi ali skoraj enaki prestol Giottove Madone v galeriji Uffizi v Firenci. Za osmerostrano prostornino pa primeri prestol, na katerem se vrši kronanje Marije, na sliki Bernarda Daddija v muzeju cesarja Friderika v Berlinu. Če vzporedimo Janezove arhitekture s temi giottovskimi, nam postane kljub njihovem na videz še večjemu primitivizmu jasno, da pomenijo samo variacijo in delno obogatitev prvotnega motiva. Zgodovinsko dejstvo pa je, da je te motive s plastično modelacijo teles vred prevzela od italijanskega slikarstva Giottovega nasledstva najkasneje okrog srede 14. stoletja vsa zapadna Evropa. Ta je prevzete ideje oblekla s sebi lastnimi severnimi arhitekturnimi oblikami in je v dobi, ko nastaja Janezovo prvo delo, kljub porabi iste perspektivne ali stereometrične osnove, prav po svoji slogovni oblikovnosti arhitektura, ki jo ustvari italijanski ali italijanske vzore naravnost posnemajoči slikar, bistveno različna od one, ki jo ustvarja v istem duhu delujoči severnjak. Zgovoren primer za to imamo v dveh delih iz srede in druge polovice 14. stoletja v prestolu Madone iz Glatza v muzeju cesarja Friderika v Berlinu, ki jo je ustvaril okrog 1350 slikar iz kroga vyšebrodskih mojstrov, in v prestolu Madone, naslikane konec 14. stoletja po severnoitalijanskem mojstru v stolnici sv. Štefana na Dunaju (odlomek je ohranjen v mestnem muzeju na Dunaju). V obeh primerih je ideja

prestola ista: visok sedež s podstavkom, stranskimi naslanjaji in baldahinom. Stranska naslanjala so zgrajena v več preslegastih oziroma vdolbinastih nadstropjih, v vdolbine pa so postavljene figurice, in vendar je značaj obeh že na prvi pogled bistveno različen. Da kljub zgoraj omenjenim italijanskim motivom Janez ne pripada vrsti slikarjev, ki so posnemali naravnost italijanske vzorce, ampak pripada srednjeevropski slikarski smeri svoje dobe, to je takoj jasno. Še bolj nedvomno pa je to, če primerjamo arhitekturo baldahinov nad apostoli v Martijancih z arhitekturo prestola Madone iz Glatza. Pa ne samo ta odvisnost nam postane takoj jasna, ampak celó to, da Janezov baldahin nad skupino štirih apostolov poleg podobe župnika Erazma na severni steni v Martijancih po svoji obliki sploh ni baldahin, ki naj visi recimo pritrjen na steno, nad dano skupino, ampak da imamo pred seboj prav za prav razširjen, onemu na sliki Madone iz Glatza zelo soroden prestol, katerega sreda je prirejena za oboke gotskega baldahina. Prestoli, sorodni onemu Madone iz Glatza, torej prestoli iz češke slikarske šole sredi 14. stoletja, in pa motivi dekorativnih arhitektur, ki so jih v tem času bogato porabljali za okras slikanih gotskih oken, so nedvomno izhodišče za Janezovo umetnost, kolikor gre za njeno arhitekturno sestavino. Okna v prezbitერიju cerkve sv. Štefana na Dunaju, odlomki iz Eligijeve kapele in od drugod v isti cerkvi iz srede 14. stoletja nam to zvezo zadostno dokazujejo. Tam najdemo celó motiv konzol, ki ga je Janez porabil v Martijancih.

Slikarsko ozračje v srednji Evropi je ob Janezovem rodu in v enem rodu pred njim táko, da iz njega lahko razložimo vse bistvene poteze njegovega slikarstva, ne samo njegove arhitekturne sestavine. Najbližje žarišče nove plastično usmerjene slikarske umetnosti je takrat na Češkem, važno pomožno in od češkega deloma odvisno ali njegovim stremljenjem vsaj vzporedno središče pa se ustvarja na Dunaju. Pri obeh moramo računati z elementi novega slikarstva, prihajajočimi v Srednjo Evropo iz Italije posredno preko Avignona in Burgundije in z neposrednimi italijanskimi vplivi, ki se pojavljajo semintja povsod okoli Janezove domovine v raznih delih srednje Evrope, pa tudi s samostojnim razvojem, katerega napredek se je oprl na te pobude. Tako je dal pobudo za razvoj češkega slikarstva v tej smeri okrog srede štirinajstega stoletja na dvoru Karola IV. delujoči Tommaso da Modena. Iz leta 1371 se nam je ohranil benečanski mozaik poslednje sodbe na cerkvi sv. Vida v Pragi. Na koncu

štirinajstega stoletja je slikal v minoritski cerkvi v Brucku ob Muri nek gornjeitalijanski slikar. Iz konca stoletja so tudi že omenjeni odlomki italijanske freske v mestnem muzeju na Dunaju. Zadnji čas so bile odkrite v romanski grajski kapeli močno italijanske freske pogiottovske smeri v Granu na Ogrskem. Madono nekega italijanskega mojstra so odkrili ob restavraciji tudi v stolnici v Zagrebu. V vsej srednji Evropi v velikem krogu okrog Janeza iz Radgone imamo torej primere neposrednih italijanskih vplivov. Vendar iz njih ni mogoče orisati postanka Janezovega sloga. Pač pa se nam sam pokaže kot razumljiva posledica razvoja druge, na italijanskih pobudah samostojno se razvijajoče srednjeevropske slikarske smeri.

Že v prvem izrazitem delu te smeri, v slikah, izvršenih 1324 do 1329 na hrbtu tako zvanega verdunskega oltarja v Klosterneuburgu pri Dunaju, najdemo zarodke tega sloga, posebno tudi glede značilne porabe arhitektur. Na sliki kronanja Marije vidimo prestol značilnega sostava, iz katerega se je razvil oni Madone iz Glatza. Prednja stran tega prestola sloni na lesenih konzolah, ki jih pozneje uporabljajo Janez Akvila in mnogi drugi gotski slikarji pri nas. Na prednji strani sarkofaga v sliki Nolli me tangere! pa imamo iz Italije povzete konzole prav iste oblike kakor v prezbitერიju v Martijancih. Na sliki Marijine smrti je pripravljen za umirajočo Marijo prestol podobne preproste konstrukcije, kakor ga uporablja Janez. Podobno ogrom postelje v Smrti sv. Martina se tu zvijajo poviški zadnjih oglov v podobi gotskih brstnih listov. Tako je že v enem prvih del tega sloga v srednji Evropi dana osnova, iz

Sl. 49. Martijanci, prezbitერიj: svetnice za oltarjem; slikal Janez Akvila iz Radgone leta 1392.

Sl. 50. Martijanci, severna stena prezbitorija; slikal Janez Akvila iz Radgone leta 1392.

katere se je mogla razviti arhitektura Janezovih slik. Vmesni člen k obliki Marijinega prestola v Veleméru je dan n. pr. v arhitekturi prestola, pred katerim stoji sv. Hedvika, v rokopisu iz leta 1353 v knjižnici barona Guttmana na Dunaju. Vmesni člen od arhitekture prestola Madone iz Glatza k baldahinom v Martijancih imamo pa v dekorativnih arhitekturah oken stolnice sv. Štefana na Dunaju in drugod.

Toda ne le po svoji arhitekturni sestavini, ampak tudi po drugih znakih svojega sloga spada Janezovo slikarstvo s slikarstvom vsega njegovega kroga, ki obsega slikarje v Martijancih, Veleméru in Turnišču, v krog sodobne zapadnoevropske, posebej srednjeevropske slikarske kulture. Tako opazamo pri njem težnjo po plastičnem oblikovanju telesnosti, ki se kaže posebno v obdelavi obrazov pa tudi skladov oblek. Mnogokrat je ta težnja v obrazih tako podčrtana, da si je ne moremo misliti brez zveze z najizrazitejšo plastično smerjo v slikarstvu srednje Evrope sredi štirinajstega stoletja, z ono, za katero je dal pobudo Italijan Tommaso da Modena in ki jo je prvi uresničil v češkem slikarstvu Teoderih Praški. Izrazita slokost Janezovih apostolov (sl. 48), proti kateri se v Janezovem času (tudi na Prekmurskem, n. pr. v bolj čokatih postavah apostolov

iz leta 1383 v Turnišču) že pojavlja protistruja, je prav tako značilna za sodobno češko in sploh srednjeevropsko slikarstvo. Način, kako je Janez tesno ovil v svoji boleštni kretnji zares izrazito postavbo sv. Janeza pod križem v Veleméru, nas spominja na podoben način tesno drapiranih postav, kakor jih poznamo iz češke slikarske smeri v slikah oltarja iz Mühlhausena (1385), ki je sedaj v galeriji v Stuttgartu, ali v znani votivni sliki Očka z Vlašima v Rudolfinu v Pragi, ki kažeta tudi zgoraj omenjene značilne plastične tendence. Tudi za gubanje oblek pri Janezu najdemo prav v češkem slikarstvu, pa tudi drugod na zapadu, polno podobnih pojavov. Tako lahko navedemo za primer posebno glede značilnih globokih gub ob bokih sv. Hedviko iz rokopisa pri baronu Guttmanu na Dunaju, kot sv. Dorotejo v Martijancih (sl. 49), po kretnji in iskanem skladu oblek sorodno pa vso levo figuro na pariškem gobelinu, ki ga hranijo v Bruxellesu v Musées du Cinquantenaire. Dalje se tudi pri oblekah Janezovih figur pojavlja motiv valovito, včasih naravnost spiralno zavitega roba navzdol visečih koncev oblek, ki je tako značilen za češko šolo, najdemo ga povsod na zapadu, posebno tudi v burgundskem slikarstvu (prim. A. Beauneveuja sedečo Madono v molitveniku vojvode Berryškega v kraljevi knjižnici v Bruxellesu).

Umetniško osredje, iz katerega se je razvil Janezov slog, je s tem zadostno označeno. Janez pripada sodobno v srednji Evropi vodilni slikarski smeri. Najbliže je češkemu slikarstvu dobe Karola IV., ki je bilo takrat med vsemi najvplivnejše; ne moremo pa doslej ugotoviti direktnega izhodišča njegovega sloga. V krogu, ki opravičeno lahko nosi ime krog Janeza Akvile in ki se razteza na dela v Veleméru, Martijancih in Turnišču, vlada tolika slogovna soglasnost, da smo prisiljeni, domnevati neko neznano središče, ki se je mogoče podobno dunajskemu razvilo pod vplivi češkega slikarstva. Da bi to bila delavnica Janeza Akvile, se nam ne zdi verjetno, verjetno pa je, kakor smo že omenjali, da je vprav on zaposlil sebi slogovno sorodne slikarje pri svojem največjem podjetju v Turnišču.

Kakor smo rekli že v uvodu, ponavljamo na koncu še enkrat, da je nevzdržno naziranje madžarskih zgodovinarjev umetnosti, da je Janez Akvila izvršil vsa v Prekmurju ohranjena slikarska dela. Iz prednjih izvajanj je jasno, da gre za več slikarjev, kateri so pa v njegovem ožjem krogu, ki obsega Martijance, Velemér in vse slikarje razen najstarejšega v Turnišču, slogovno resnično enotno usmerjeni.

(Dalje prih.)

PISANA TRATA

SLOVAŠKI BOŽIČ

Viktor Smolej

Slovaški pregovor pravi: »Če le čez grič stopiš, pa že drugo nošo najdeš«. A kakor za narodne noše, velja ta rek tudi za slovaške pesmi in ples, za narodno umetnost in ljudske navade. Slovenci smo veliko lepih in pomembnih navad že pozabili, slovaški narod pa, ki je še naraven in nepopačen od zapadne civilizacije, kaže še premnogo prastarih ljudskih navad. Prav okoli božičnih dni se pri njih spleta venec najlepših narodnih običajev, ki pogosto razodevajo svoj še poganski izvor in v katere se mešajo vraže in tudi že krščanska miselnost.

Slovaška je velika. Tu opisane navade in šege izhajajo le z majhnega koščka slovaške zemlje. Sosednja dolina ima pa že svoj božič in ga po svoje obhaja.

V adventnem času hodijo ljudje k zornicam s svečo, ki jo pri maši prižgo in ki potem gori tudi doma na sveti večer med večerjo in polnočnico.

Od Lucije do svetega dne zbijajo fantje stole brez žebeljev. Če se komu posreči, da tak stol prinese na sveti večer v cerkev in na njem med mašo pred oltarjem sedi, vidi, kako izza oltarja prihajajo vaše čarovnice, kot bi šle k darovanju.

Dan pred božičem gospodinja peče za praznike. Hlapec oprezuje, kako bi ji izmeknil prvi hlebec, ki ga bo vzela iz peči. Če se mu to posreči, zbeži z njim v hlev in ga pojé, kar pomeni, da se bo živina lepo redila. Gospodinja pri peki zamesi v zadnji hlebec toliko kurjih peres, kolikor je ljudi pri hiši, in vsako zaznamuje. Če kakšno pero v peči porumeni, bo tisti, čigar je pero, v teku leta umrl.

Na sveti večer gospodinja mizo prestre s čisto slamo, na vsak vogal položi pogačo in jo posuje z žitom. Na sredo mize postavi in prižge adventno svečo, položi okroglo pogačo, narezane potice, kruha in sadja. Potem opomni gospodarja in vso družino, naj se umijejo, praznično preoblečejo in pridejo večerjat.

Nastopi sveti večer.

Družina se zbere okoli božične mize. Gospodar in gospodinja odideta iz sobe in se takoj vrneta, gospodinja z blagoslovljeno vodo in medom, gospodar s smrekovo vejico. Z njo pokropi vse stanovanje in poje: »Rodil se je Kristus Gospod, veselimo se!« Potem vošči: »Voščim vam na ta dan božjega rojstva, da bi vam Bog dal zdravja, sreče in veliko blagoslova, pri otrocih tolažbe, dušam odrešenje, po smrti kraljestvo božje, pri gospodarstvu pa, kar si od Boga želite.« Gospodar prime okrogli hlebec ali potico na mizi in jo potoči za gospodinjjo. Če se hlebec ali potica zatoči pod mizo, so vsi veseli: »Hvala Bogu, imeli bomo bogato, rodovitno leto.«

Zdaj vsi sedijo k večerji. Gospodar vsakemu od družine pomaže čelo z medom v znamenje, naj bi se

mu dobro godilo. Na oblate, kot simbol svete hostije, nedolžne žrtve belega Jagnjeta, ki na sveti večer ne manjkajo v nobeni slovaški hiši, zajame oče medu in podá vsakemu. Vsi pri mizi lomijo eden drugemu od oblatov v spomin, da se je Bog za nas daroval, in v znamenje, naj se v nevarnosti vsakdo spominja patronov teh, s katerimi je lomil božične oblate, in ti zavetniki mu bodo pomagali. Preden se lotijo večerje, vzame gospodinja še od vsake jedi, kar jih je na mizi, po nekaj za živino, da bi bila vse leto zdrava; saj pri jaselcah ob Gospodovem rojstvu je bila tudi živina. Po medenih oblatih, simbolu Telesa in Krvi Jezusa Kristusa, grizejo vsi zdrave orehe, da bi bili tudi oni zdravi in trdni kot orehi. Večerja obstoji iz zelate juhe, v kateri plavajo drobne ribe in suhe gobe, iz močnika z medom, iz pečenja z makom, iz graha, sliv in drugega sadja. Ta izbira jedi pomenja preprosto in naravno hrano pastirjev, ki je bila ob rojstvu obenem hrana Kristusova. Pri večerji zelo pazijo, da ne bi kaj drobtin padlo na tla. Vse jedi in pijače čez sveto noč ostanejo na božični mizi, da bodo imeli kaj jesti in piti polnočni gostje, duhovi umrlih družinskih članov. (Ta navada kaže še na poganski izvor — stari Slovani so na grobove pokladali jedi in pijače kot hrano dušam umrlih.)

Po večerji hodijo otroci ali fantje po hišah prepevat. Od večerje do polnočnice prepevajo pastirske pesmi. Med petjem navešajo na smreko jabolke, orehe in drugega sadja. Zdaj naredijo tudi »Betlehem«, to je hlevček, ki ga pribijejo na dolgo palico, s katerim hodijo koledovat.

Ko zazvoni k polnočnici, stekó dekleta po vodo, s čelom pobijajo jajca na mizi in ubita mečejo v to vodo. Ko se (še pred zadnjim blagoslovom) vrnejo od polnočnice, v tej vodi lahko zagledajo obraz tistega, ki jim je namenjen. Če dekle hoče zvedeti, ali se bo prihodnje leto omožila, mora ob polnočnem zvonjenju steči po naročje cepljenih drv. Če je prinesenih polen na pare, jo čaka zakonski jarem, sicer pa ne.

K polnočnici gredé fantje streljajo iz pištol. Ko gre dekle k polnočnici, vzame s seboj jabolko, v katero je od sv. Lucije sem vsako jutro na tešče ugriznila, in ga zdaj pojé, preden prestopi cerkveni prag. Če prestopi cerkveni prag z moškim, se bo še to leto omožila, mož pa bo nosil tako ime kot ta, s katerim je stopila čez prag v cerkev. Če ji pa slučaj za spremlevavko prinese žensko, z možitvijo še ne bo nič.

Ko pride gospodinja od polnočnice, vzame od vseh jedil na božični mizi in odnese živini v hlev: to zato, da bi dobro prežvekovala. Govoré celó in verujejo, da tudi živina med polnočnico kleči na kolenih, da s tem počasti Boga. Po polnočnici gospodar z družino teka po vrtu ter s svetilkami in svečami osvetljuje sadna drevesa ter jih obvezuje s slamo, da bi prihodnje leto bogato rodila. Ponekod gresta v tem času hlapec in dekla po vodo, v katero vržejo denarja, petršilja in korenja in potem se vsi v tej vodi umijejo. To delajo zato, da bi bili vse leto zdravi. Po umivanju pobirajo iz vode denar: če je na vrhu novca številka, bo veliko denarja; če je na vrhu »glava«, pomenja to povišanje v službi.

V molitvi in prepevanju prebijejo po polnočnici včasih tudi do dve uri, nato gredo vsi oblečeni po-

čivat na slamo, ki so jo postlali po sobi. Vse praznike spé na njej.

Na sveti dan zjutraj priženó v sobo ovco in jo zapodé okoli mize. Dajo ji jesti trave, ovsá, kruha in oblatov. To naj je v spomin, da so betlehemski pastirji privedli Jezusu ovco v dar.

Božični dan je dan voščil. V hiši se ne sme niti pospravljati niti pometati. Dovoljeno je le jesti in moliti. Na vse zgodaj zjutraj skuša vsak otrok prvi voščiti staršem za praznike. Za voščilo dobé orehov, jabolk, kolačev in oblatov. Potem gredó otroci tudi po drugih hišah.

Na božič zvečer hodijo po hišah, kjer imajo mlada dekleta, »jalovičkarji«. Nekaj fantov se preobleče za trgovce, enega pa napravijo za medveda. Tako hodijo z medvedom in harmoniko po hišah. »Imate na prodaj kravo ali jalovko?« vprašajo gospodarja, ko pridejo v hišo. »O seveda, kaj bi ne imel!« pravi trgovcem gospodar. »Imam, če le predraga ne bo za vas.« Pokaže jim dekleta in trgovci si jo ogledajo od nog do glave. »Koliko pa bi hoteli zanjo?« začnó mešetariti kupci. Po dolgem prerekanju se zedinijo za ceno. A kupci gospodarju ponudijo le navaden papir za denar. Gospodar noče papirnatega denarja. »No, dobro! Vam pa plačamo v srebru,« pravi trgovec blagajnik, ki nosi vrečo črepinj na hrbtu in jo zdaj vrže na tla, da zažvenketa. »Takega srebra pa tudi ne maram,« pravi gospodar. »Pa pustimo zdaj kupčijo! Prisedite k mizi in se bomo še kaj pomenili.« Gospodinja prinese na mizo mesa in potic, fantje potegnejo iz žepov steklenice s slivovko in tako se razvije majhna gostija. Ko harmonika zaigra, se mladi svet zavrti v plesu. Po gostiji se trgovci spet spomnijo na kupčijo. »Kaj boste zdaj ponoči z jalovico?« pravi gospodar. »Jutri zjutraj pridite, pa jo boste vzeli.« Tako fantje odidejo dalje.

Najlepša božična navada na Slovaškem, ki je še zelo razširjena, je božična igra pastirjev. Na sveti dan zvečer hodijo po vasi fantje, oblečeni za pastirje, z nogami ovitimi v slamo in s šopi slame pogosto tudi za klobukom. Ti pastirji ki so po navadi štirje, ter angel, ki nosi »Betlehem«, to je hlevček, pojó in govore prelepo božično igro, ki predstavlja betlehemske pastirje, kako jih angel budi pri čedah in kako odhajajo k Detetu v betlehemsko votlino. »Vstani, Kubo,« poje pastir tovarišu, »in pohiti na pristavo. Kaj se tam sveti? Pojdi pogledat! Če je tat, zažvižgaj na prste, da bodo fantje pritekli pomagat!« Pa to ni tat, to je nebeška vojska, ki vsa žari in prepeva glorio. »Devica je Boga rodila! Pojdimo se mu poklonit in nesimo mu darila.« Vsi gredo v betlehemsko votlino in vsakdo nese Novorojencu svoj dar: smetane, mesa, tolstega ovna, sira, ovčji kožuh, da detetu mraz ne bo. In si govore: »Pred njim se skloni in na zemljo poklekni vsak k jasecam in priznaj brez strahu: Ti si moj Gospodar!«

SLOVANSKE PRESTOLNICE

J. Šedivý

Zagreb.

Če je res, kar pravijo, da je Leningrad oko, Moskva pa srce vse Rusije, potem je Zagreb Hrvatom njihovo srce in oko obenem. Saj se je v prosvetnem in političnem pogledu po hrvatskih krajih vedno čutil utrip Zagreba in Hrvati gledajo v svet najrajši skozi zagrebske naočnike. Sploh vsa novejša hrvatska zgodovina je tako tesno zvezana z razvojem Zagreba, da ne more razumeti Hrvatov in njih miselnosti, kdor ne pozna miselnosti in življenja tega največjega in najvažnejšega hrvatskega mesta.

1. Starodavni Zagreb.

Nad Zagrebom kraljuje Medvednica ali Zagrebačka gora s svojim 1035 m visokim vrhom Sljeme. Izrastki Medvednice se znižujejo od severa proti jugu in se končujejo ob savski nižini v majhnem gričevju. Ta kraj, ki ga ščiti na jugu Sava, na severu pa vedno zelena gozdnata Medvednica, ima zelo ugodno zemljepisno lego, ker leži na križišču poti na Jadransko morje in Balkanski polotok, ob stiku alpskih in podonavskih dežel ter nekako na meji med južno in srednjo Evropo. Zato ni čudno, če je bila sedanja zagrebska okolica naseljena že v rimski dobi. Zapadno od Zagreba, blizu današnjega Stenjeveca, se je razprostiralo rimsko mesto Andautonia, o katerem nam dajejo medlo in nepopolno sliko samo izkopine ohranjenih predmetov. V burni dobi preseljevanja so divja ljudstva uničila Andautonijo proti koncu šestega stoletja.

Ko so zasedli Hrvati v sedmem stoletju svoje sedanje ozemlje, so osnovali na dveh gričih med izrastki Medvednice dve naselbini. Pred poplavo reke Save so se zavarovali z nasipom ali »grebom«. Prvo naselbino za tem »grebom«, razprostrto po nižjem griču, so imenovali Zagreb, utrjenemu selišču na višjem griču pa so po gradu dali naziv Gradec.

Leta 896 so osvojili Madžari svoje sedanje ozemlje. Kmalu nato so uničili slovansko velikomoravsko državo in začeli vpadati tudi v hrvatske kraje. Tomislav, knez dalmatinske hrvatske države, je za teh madžarskih napadov pridružil svojemu ozemlju hrvatske pokrajine med Dravo in Savo, ki so se tedaj imenovale Slavonija ali Slovinska zemlja. Tako je Tomislav zavladal tudi Zagrebu in Sisku. Ko je razširil svojo državo do madžarske meje in združil večino hrvatskih dežel pod svojo oblastjo, se je proglasil leta 925 za hrvatskega kralja. Tudi v cerkvenem pogledu se je razširila sedaj oblast dalmatinske kninske škofije na sever do madžarske meje.

Naglo je začel Zagreb napredovati po letu 1093, ko je osnoval v njem škofijo ogrski kralj sv. Ladislav, svak hrvatskega kralja Dimitrija Zvonimira. Tedaj je moral biti že večje mesto, ker škofovski sedeži niso v neznatnih in malo naseljenih krajih. Kakor pa so dali Čehi prvega nadškofa Poljakom in Madžarom, tako je bil češkega rodu tudi prvi zagreški škof Duh.

Z ustanovitvijo zagrebske škofije je postal Zagreb važno politično središče, ker so imeli zagrebski škofje važno vlogo pri ogrskih kraljih, ki so bili od leta 1102 obenem tudi hrvatski kralji. S škofovim vplivom se

je dvignil tudi ugled zagrebških kanonikov, ki jih je bilo proti koncu 12. stoletja že 32. Poleg nove stolnice in škofijske palače so si zgradili svoje hiše tudi kanoniki, ki so kakor škof imeli v bližini svoje kmetijske podložnike. Kmalu nato so si škof in kanoniki razdelili svetno oblast nad Zagrebom, in sicer tako, da so palače kanonikov z ozemljem njihovih podložnih kmetov tvorile občino Kaptol, ves ostali Zagreb pa je bil pod škofovo oblastjo. Neodvisno od tedanjega Zagreba pa se je razvijala občina Gradec.

Odkar je ogrsko-hrvatski kralj Emerik proglasil Gradec za kraljevsko mesto, je začel ne samo tekmoovati s Kaptolom in škofovo občino, ampak ju je celo nadkriljeval. V utrjenem Gradcu je namreč večkrat bival vojvoda ali »herceg«, prva osebnost za kraljem, navadno član kraljeve rodbine. Tako je iz Gradca upravljal šest let Hrvatsko »herceg« Andrej (1197 do 1203), brat ogrskega kralja Emerika. Andrej je začel prvi med jugoslovanskimi vladarji kovati iz srebra denar, ki se je imenoval »banovac« ali »banica«. Pozneje je prebival nekaj let v Gradcu tudi Andrejev sin Bela IV., preden je prevzel vladno.

Okrog gradu na Gradcu so se tedaj naselili ne samo vojvodovi služabniki in telesna straža, ampak tudi razni trgovci in obrtniki, med njimi tudi nekaj Nemcev.

V Gradcu se je mudil nekaj časa tudi ogrsko-hrvatski kralj Andrej II., bivši hrvatski vojvoda, ko je odhajal leta 1217 s svojimi četami na križarsko vojsko. Ker ga je spremljala na pohodu v Sveto deželo cela vrsta cerkvenih dostojanstvenikov, je dal pri tej priliki slovesno posvetiti pravkar dograjeno zagrebško stolno cerkev sv. Štefana. Komaj se je vrnil v domovino, se je sprl s svojim sinom Belom. Radi njunih medsebojnih bojov sta pretrpela Zagreb in stolna cerkev veliko škodo. Mir je zavladal v Zagrebu in Gradcu šele tedaj, ko je postal zagrebški škof bivši kancelar (minister) kralja Andreja II., bogati in odločni Štefan. Vprav za njegovega škofovanja pa je zadela Zagreb in Gradec velika nesreča. Divji Mongoli so na svojem roparskem pohodu preko Rusije, Poljske, Češke in Ogrske prodrli sredi zime leta 1242 tudi pred te mesti, porušili in požgali večino hiš, meščane pa brez usmiljenja pomorili. Rešili so se samo tisti, ki so pravočasno zbežali v planine. (Dalje prih.)

JEZUITSKE ŠOLSKE DRAME V LJUBLJANI

Viktor Steska

Naš čas veliko igra. Pri nas še dvakrat mnogo. Za dobre igre so vodje odrov skoraj vsako leto v veliki zadregi. Govorimo vseprek tudi o prerodu naših ljudskih odrov. Tudi mnogo tujega presajajo na naša tla, tudi tuji nazori o odru pljuskaajo čez našo mejo. Pa tako prerajanje ni vedno dovolj naše, našim slovenskim razmeram prirojeno, često je tudi preozkorseno. Pogoji za našo ljudsko igro so pri nas zelo različni od onih v Franciji ali Nemčiji. To so globoka kulturna vprašanja bližnje bodočnosti, ki se ne bodo dala kar na kratko rešiti.

Vprav zaradi teh vprašanj, ki postajajo vedno bolj živa in nujna, bo naslednji članek o zgodovini jezuitske dijaške igre zelo poučen in dobrodošel. Ne

zato, da bi kaj iz te dobe posnemali, temveč za pojasnilo, koliko se je svoj čas pri nas v drugačnih razmerah storilo ter gmotnih in duševnih sil žrtvovalo za dober oder. Ni bil to sicer nikak ljudski, tudi ne slovenski oder, vendar oder z vsemi svojimi vprašanji in težavami. Zato bodi ta članek priznanega zgodovinarja, monsiga. Steske, za ogledalo. — Povrh pa za še en dokaz, da tista gosposka trditev o kulturni neplodnosti in manjvrednosti katoličanov vendarle še ni tako dokazana, kakor nekateri še vedno pišejo in tudi verjamejo. Tudi »reakcija« je bila in je še vedno kulturno tvorna sila. Uredništvo.

1.

V vzgojnem načrtu jezuitskega reda so tudi šolske drame. Z njimi naj bi se učenci vadili v jeziku, govorništvu, nastopih v javnosti in lepem vedenju. Pa tudi za pisatelje teh dram je bilo poučno in spodbudno, saj so morali pri snovanju dram pridno in temeljito premišljati snov in jo potem v lepi obliki podajati.

Snov teh dram se je raztezala na dogodke iz svetega pisma stare in nove zaveze, iz svetne zgodovine, legend, pripovedk in pravljič, življenja svetnikov, vzeta pa je bila tudi iz moralnih nauk.

Nekatere igre so bile zelo dolge in so trajale po pet ur. Včasih so pa igre razdelili na dve polovici in igrali dvakrat popoldne. Igrali so v začetku šolskega leta, ob koncu, o božiču, pustu, veliki noči, sv. Rešnjem Telesu ali ob kaki važni domovinski slavnosti.

K igram so vabili goste, zlasti odličnjake. Igre so bile večinoma latinske. Da so pa mogli dejanju slediti tudi latinščine nevedči ljudje, so prireditelji izdajali izpiske o drami (gledališke liste, scenarije, periohe) obenem s seznanom vseh igravcev. Na podlagi teh izpiskov so gledavci spoznali vsebino igre in so mogli slediti poteku dejanj. Razumnikom, ki so bili tedaj vsi latinščine vešč, pa umevanje ni povzročalo nobenih težav.

Igre so prirejali večinoma zelo slovesno, zlasti če so visoki dobrotniki ali deželni stanovi naklonili večje prispevke. Igralo je navadno do sto dijakov. Lahko si mislimo, da je tako uprizarjanje moralo napraviti mogočen vtisk.

Igro, ki se je na kakem odru uveljavila, so potem prenesli na druge odre, tako da so dobre igre romale iz kraja v kraj in so jih preigrale skoro vse jezuitske gimnazije po svetu.

Jezuiti so zlasti želeli, da bi tudi igre pomagale napolniti dijaška srca z duhom glavnih praznikov. Zato so igrali o božiču igre: Beg v Egipet, Sibilske prerokbe o Kristusu, Dvanajstletni Jezus, Jezus pri svojem delu.

Postni čas naj bi spominjal na Kristusovo trpljenje; zato so uprizarjali igre: Sv. Helena prinese svojemu sinu križ, Izakova daritev kot predpoda Kristusove smrti na križu, Smrtni boj na Oljski gori, Trpeči Zveličar, Križana ljubezen in Trpljenje Kristusovo.

O veliki noči so se vrstile igre: Magdalena toži ob Zveličarjevem grobu, Magdalena na velikonočno jutro, Kača premagana.

Včasih so uprizarjali tudi predpoda sv. Rešnjega Telesa: Angel pokrepča preroka Elijo, Med pokrepča Samsona, Bratje spoznajo Jožefa, Žejni David, Evha-

ristični Zveličar zavetišče v stiskah, Melkizedekova daritev, Konec Jerihe (igrali v Ljubljani 1642), Rudolf Habsburški in češčenje sv. Evharistije (1650), Jozue in sonce (1644), Popotnik iz Jerihe (1646).

O pustnem času so igrali: Radovednost, Spreobrnjenje sv. Edvarda, Izgubljeni sin, Nihče kot korni vodja, Prodaja nebes, Nespametni kmetijski kralj.

Ob jesenskem času so prišle na vrsto: Tobija, Daniel kot predpoda Kristusova, Daniel na Nabuhodonozorjevem dvoru, Nabuhodonozor, Kaznovani Nabuhodonozorjev napuh.

Iz stare zaveze so bile tudi: Boji Makabejcev, Nabotova tragedija, Heli, Pokora Ninivljanov, Amon, Joazov sinček otet.

Pogostna je bila tudi snov iz nove zaveze: Velika večerja, Evangeljski gospodar z vinogradniki, Oživeni Lazar, Bogatin in Lazar, Evangeljski biser, Sveti Jožef, Dobri pastir, Sveti Janez Krstnik. Tudi iz življenja svetnikov je bilo povzetih mnogo dogodov. Radi so igrali tudi Smrtni ples.

Kdo pa je pisal te igre? Sestavljali so jih večinoma mladi magistri (učitelji).

Najbolj so se odlikovali:

Tirolec Nikolaj Avancini (r. 1611), ki je spisal več iger,¹ ki so jih uprizorjali v Trstu, Ljubljani in na Dunaju. Leta 1635 je učil v Ljubljani govornišvo. Njegove igre so: Gorečnost ali sv. Frančišek Ksaverij, Teodozijevo jabolko, Betulija rešena, Častihlepnost, Bratje spoznajo Jožefa.

Jakob Masen (r. 1606) je vstopil v jezuitski noviciat v Trierju. Bil je pridigar in pisatelj. V dramski teoriji je bil Lessingov predhodnik. Njegove drame so povsod z veseljem sprejemali. Znale so: Mavricij, vladar na vzhodu, Ollaria, ozdravljenje mladega skopuha, Kmet vladar.

Kot latinski pesnik znani nemški Horacij Jakob Balde je bil tudi dramatik. Leta 1637 so igrali njegovo Jeftejevo prisego, občudovali so jo zlasti zaradi lepega jezika.

Najboljši dramatik šolskega odra pa je bil Jakob Bidermann iz Ehingena na Švabskem. S šestnajstim letom je vstopil v jezuitski red. Njegovo prvo dramo so igrali v Augsburgu leta 1602: Mučenec Kasian. Potem so igrali njegovo dramo Pariški doktor Cenodoxus; v Münchenu 1606 igro Mučenec Adrian, leta 1607 Belizar, 1613 Makarij, 1615 Jožef, 1618 Calybita, 1622 Herodiada. Umrli je za kapjo v Rimu 1639.

Poleg teh dramatikov je bilo še mnogo drugih.²

(Dalje prih.)

¹ Duhr, I, 686.

² N. pr.: p. Matej Rader (Afra); p. Volbenk Schönlender (Theophilus, Petrus), Gašpar Rhey (Evstahij, Kristofil, Teodozij ml., Jakobova lestva, Aleksander Karbonarij 1610, Simon Tridentski 1605); Drexel (Kartaginski vojak oživi); Gašpar Lechner (Deček Efrem, Pavlin iz Nole); Maks Lerchenfeld (Nebo); Ivan Nieß (Šola Kristusova in vragova 1629).

Med Avstrijci se je odlikoval p. Janez N. Adolph iz Liegnitza (1657—1708: Prepovedan post, Slepec na cesti, Bahač 1702, Domovinska ljubezen 1701, Scipio 1703, Hanibal 1708); dalje p. Anton Maurisperm, štajerec, 1678 do 1748, humanist, profesor poetike in govornišva na Dunaju in v Gradcu (drama Mucius Scaevola 1710). P. Ferdinand Hueber iz Münchena je zlagal deklamacije za binkošti itd. Andrej Fritz (1711—1790: Koder, Kralj [Ljubezen do domovine]); Claus, Weitenauer, Seidl, Callenbach i. dr.

IVAN GROHAR

K. Dobida

Spominska kolektivna razstava, katero je v spomin petnajstletnice smrti velikega slikarja priredila leta 1926 Narodna galerija v Ljubljani, je šele prav pokazala vso veličino Ivana Groharja. Prvikrat je bila zbrana skoraj popolna celotna življenjska žetev umetnikova, da je bil mogoč jasen pregled njegovega dela, katero je bilo dotlej raztreseno in še nikdar zbrano v tako popolni zbirki. Šele ta velika razstava je odkrila vso Groharjevo pomembnost, razodela vse njegove razvojne stopnje od začetnih šolskih poskusov do popolne osamosvojitve in končne dovršenosti. Na tej razstavi se je šele pokazalo, da je bil med našimi slikarji, ki so okoli konca minilega stoletja prvokrat v zgodovini zavestno nastopili kot slovenski umetniki, najkrepkejša osebnost prav Ivan Grohar, ki je prehodil vse stopnje impresionizma in ob koncu našel iz njega pot k svojemu lastnemu vojskemu izrazu.

Ivan Grohar je bil sin siromašnega kmečkega dni-narja. Rodil se je leta 1867 v Heblarjih nad Sorico, gorsko vasico pri Železnikih. Njegova mladost je bila žalostna. Že kot otrok je moral v službo k tujim ljudem za pastirja, za hlapca in drvarja. Zgodnji dokazi slikarskega daru so opozorili nanj domačega župnika Jamnika, ki mu je omogočil, da je odšel v Kranj k slikarju Bradaški. Od njega je že 21 let star odšel v Zagreb k cerkvenemu slikarju Milančeviću, kjer je pa ostal le malo časa, ker je moral k vojakom. Neugnana želja po višji umetniški izobrazbi je Groharja, preprostega gorjanskega fanta, napotila, da je pobegnil od vojakov in šel v Benetke, da bi se tam vpisal na slikarsko akademijo. Ker je bil brez sredstev, se je moral kmalu vrniti, za kar je bil kaznovan s podaljšanjem vojaškega roka. Ko je odslužil vojake, je s podporo kranjskega deželne odbora šel v Gradec na štajersko deželno risarsko akademijo, kjer je studiral dve leti. Nato je slikal doma pokrajine, žanrske prizore in nabožne slike, dokler se ni leta 1897 odpravil v München, kjer je mnogo delal po raznih galerijah in obiskoval tudi tedanjo slovito Ažbetovo slikarsko šolo. Dve leti je ostal v Münchenu in v teh letih si je — čeprav ne na akademiji, katere ni nikoli obiskoval — postavil temelje svojega slikarskega znanja, katero je kesneje poglobil in še razširil v trudu polnem opazovanju in delu. Z bivanjem v Münchenu je bilo njegovo šolanje končano.

Na I. slovenski umetnostni razstavi v Ljubljani leta 1900 so prvokrat nastopili naši impresionisti: Jakopič, Jama, Sternen, Vesel in z njimi Grohar. Po tej razstavi je postal Grohar član Slovenskega umetniškega društva, kesneje tudi njegov blagajnik. Prav ta okolnost je povzročila v Groharjevem življenju katastrofo, ki je v svojih posledicah zakrivila celo njegov prerani konec. Do danes še ni natančno pojasnjeno, kako je moglo priti do tega, da je bil Grohar zaradi neznanega primanjkljaja, ki se je pokazal v društveni blagajni, obdolžen, čeprav ni bilo nobenih pravih dokazov za njegovo krivdo in društvu sploh ni pretila škoda. Posledic obsodbe nežni Groharjev značaj ni mogel nikdar preboleti. Ostal je zagrenjen in nezasluženo ponižanje ga je prebridko zadelo prav v srce. Do prerane smrti te sramote, katero so mu nakopali rojaki, ni mogel preboleti.

Vendar, kakor da je vsa teža bolesi, ki je napolnila z nezaupanjem vse njegovo bistvo, rodila prav nasprotni učinek, je Grohar po tem groznem udarcu usode pričel ustvarjati še krepkeje in še iskreneje. V letih po tem dogodku, ki bo ostal črn madež v slovenski kulturni zgodovini, so nastale njegove najlepše slike. Prebival je nekaj časa na Brdu pri Lukovici, kjer je naslikal čudovito Pomlad, nato je leta 1904 na Dunaju uredil razstavo naših impresionistov, kjer so dosegli soglasno priznanje. Zlasti je doseglo Groharjevo delo splošno pohvalo. V naslednjih letih je razstavljal v Berlinu, z drugimi tovariši v Varšavi, Sofiji, Beogradu in Londonu. Od leta 1905 je živel stalno v Škofji Loki, kjer je neprestano slikal, po večini pokrajinske motive iz okolice in posamezne žanrske kompozicije. Njegova poglavitna in najbolj dognana dela (Macesen, Gerajte, Kamnitnik, Sejavec, Hribček, Krompir, Stara Loka, Snopje, Koruza) so iz te dobe. Razdvojenost, dvom in obup nad svetom pa neprižnanje in moreče gmotne skrbi so povzročile, da se je zmerom bolj zakrknil vase. In ko se je pojavila jetika, se ji izmučeno telo ni moglo dolgo upirati. Konec leta 1910 mu je kranjski deželni odbor — prekasno — podelil ustanovo za potovanje v Italijo. Preden je mogel odpotovati, je tako oslabil, da je moral v Ljubljano v bolnico, kjer je 19. aprila 1911 umrl. Pokopali so ga na ljubljanskem pokopališču. Kje počivajo njegove kosti, nam danes ni več znano.

Groharjevo življenje je bila prava podoba življenja slovenskega umetnika. Kot reven kajžarjev sin, ki se je že v nežni mladosti moral boriti za skorjo kruha, je prišel v šolo, ko drugi že zdavno zapuščajo akademije. Brez dobrohotnega umevanja, brez toplega sočustvovanja in podpore se bori osamljen vse življenje. Nepriznanje rojakov mu ne vzame poguma. Njihovo nasprotovanje in celo sovražnost ga ne stre. Šele tujina ga odkrije domačim, mu dá priznanju in časti, katere živ med svojci ni bil deležen. In vendar je njegovo delo kakor en sam delavnik, kakor neprekinjena pot navzgor, dokler ne doseže vrhunca. Od neokretnih poskusov in početnih šolskih del se je s pridnim delom in brez pravega rednega šolanja sam izoblikoval do presenetljivo točnega risarja in pogumnega slikarja. Z leti se prične zavedati, da se z naučenimi pravili ne dá izraziti vse, kar bi hotel. Zato išče svoj novi izrazni način. Gleda okrog sebe, opazuje mojstre in jih poskuša posnemati. Njihovi vplivi se pojavljajo, pa kmalu spet izginjajo. S trpljenjem, ki ga je notranje očistilo in utrdilo, da se je tesno zaprl vase in poglobil v svoje doživljanje, je rasla njegova veličina. Tuji vplivi se porazgubé, vprašanje tehnike mu ni več važno in pričinja ustvarjati popolnoma svobodno in neovirano. Podati hoče samega sebe, oblikovati svoje gledanje na svet, svoje čustvovanje. To so podobe, ki učinkujejo kot krik izmučene in trpinčene duše, žejne lepote in ljubezni.

Groharju je bil z ostalimi impresionisti vred sprva namen, doseči le slučajni vtis predmeta, kakršnega zapusti v nekem določenem trenutku, z vso bežnostjo tega utripa, tako da oživi na sliki predmet, zlasti pokrajina z vsem trepetanjem ozračja, odbleskom sonca in vsemi barvnimi igrami, katere povzroča prelivanje svetlobe. Vendar ta bolj vnanji cilj umetniku, ki je hotel podati še nekaj več kot točno obnoven izrez iz prirode, ni mogel dolgo zadoščati.

Ivan Grohar: Lastni portret.

Tako vidimo, kako skuša Grohar s svojimi deli iz kasnejših let izraziti predvsem določeno občutje, in to ne s pomočjo pripovedne vsebine podob — saj je slikal večinoma le pokrajine — temveč s simbolno uporabljenimi barvnimi in svetlobnimi učinki. V tem smislu moremo trditi, da je Grohar že prekoračil okvir impresionizma in skušal kot pravi duhovni ekspresionist podati kar najbolj neposredno pravi in resnični notranji izraz sebe in svetá, kakršnega je gledal in dojemal. Tako so njegove pokrajine vse več, so kakor podobe umetnika samega, njegovega duha in srca.

*

Mladika je v prejšnjih letnikih objavila že vrsto Groharjevih del, med njimi dvoje v večbarvni reprodukciji: Sveto družino in Brno, dobro opazovan hudomušni prizor s kmetške svatbe. Objavila je pa tudi njegovo tako iskreno domače Rojstvo Gospodovo (deloma naslonjeno na znano Honthorstovo sliko iz florentinske galerije Uffizi) in toplo čustveno Tiho srečo.

To pot smo izbrali nekaj njegovih značilnih, a manj znanih del, ki ga pa vendarle prav dobro označujejo kot preprostega kmetškega sina in gorečega občudovavca narave. Zgodnje njegovo delo iz dobe, ko je studiral v Gradcu, je Naš Peter, krepka in živa podoba znanega škofjeloškega originala. Iz leta 1903 je učinkoviti naturalistični Občinski svetovavec. Nekaj prej je nastala podoba gorske pokrajine Iz Bohinja,

kjer je leta 1902 dalje časa slikal v okolici Koprivnika. Iz zadnjega časa pred smrtjo so ostale naše slike, tako čudoviti Sejavec, Snopje in Koruza. S Sejavcem je dosegel Grohar enega svojih umetnostnih vrhuncev. Slika je kakor slavošpev domači zemlji in izraz celotnega umetnikovega pojmovanja sveta. Spojitev človeka kmetovavca s prirodo je popolna in neločljiva. V jutrnji soparici stopa sejavec po svežih razorih, eno v barvi s trepetajočim ozračjem, iz katerega se ozadje komaj odloča, kakor večni simbol svetega kmetijskega dela. — V Snopih je podal skoraj dramsko razgiban prizor domačega kmetijskega opravila. Na skednju vežejo snope. Skozi vrata lije žarka luč na obe postavi in ju obdaja s prečudno svetlobo. — Eno zadnjih njegovih del je Koruza. Mož vleče s koruznim ličjem napolnjeni voziček po gozdni poti. Hud je napor, težko je breme, ki ga pa vdano prenaša, svest si svoje dolžnosti. Zdi se skoraj, kakor da je hotel umetnik s to, v bistvu pretresljivo sliko podati nekako prisposodo svoje usode.

Groharjeve slike so zbujale v tujini zanimanje in bile strokovnjakom pravo odkritje. In čeprav bridka usoda Groharju ni dala, da bi bil mogel do kraja razviti svoj prebogati prirojeni umetniški dar, je vendar dosegel tako višino in popolnost, kakršne ni še noben slovenski umetnik pred njim.

K NAČRTU ZATVORNIC NA LJUBLJANICI

K. D.

Prva smotrna in velikopotezna dela za osušitev Ljubljanskega barja izvirajo iz druge polovice 18. stoletja, ko je jezuitski pater Gruber izdelal načrte za prekop med Gradom in Golovcem, ki naj bi naglo odvajal ob povodnjih vodne množine narasle Ljubljance in njenih pritokov. Ta Gruberjev prekop je poldrug sto let prav dobro služil svojemu namenu. Nekaj let pred vojno so pa prekop znatno poglobili in ga obzidali ob straneh, da voda ne izpodjeda bregov.

To je bil prvi korak pri regulacijskih delih, s katerimi naj bi se Barje dokončno osušilo in enkrat za vselej obvarovalo pred povodnjimi. Ko je bil Gruberjev prekop poglobljen in popravljen, so pričeli z urejevanjem Ljubljance na mestnih tleh, ki pa še do danes ni končano. V zadnjih letih so izvršili poglavitna dela od Sela do Novega trga. V tem delu je bila vsa struga močno poglobljena, dno zavarovano proti dročim valovom, nabrežni zidovi pa, ki so napol dovršeni stali še iz dobe tik pred vojsko, so dobili končno arhitektonsko obliko. Izvršeno je bilo tromostje in sezidan Čevljarski most. Ostala je torej še regulacija razmeroma kratkega dela Ljubljance od Čevljarskega mosta navzgor do odcepa Gruberjevega prekopa. Ta dela bi se bila po načrtih morala pričeti že minilo jesen, pa se zaradi raznih upravnih ovir niso mogla.

Z dovršeno regulacijo Ljubljance v mestu je treba rešiti še zadnje vprašanje, to je vprašanje zatvornic. Zakaj pa so zatvornice v strugi Ljubljance sploh potrebne? Kmetijski in stavbni strokovnjaki so namreč dognali, da bi premočna in prenapeta Barja škodovala oziroma celo uničila tamkajšnje na-

sade. Treba je torej, da se barjanska polja in njive obranijo prevelike suše, držati vodno gladino Ljubljance in pritokov v primerni višini, to je nekako vsaj en meter pod višino sosednjih poljedelsko izkoriščanih zemljišč. Z zatvornicami pa se dá stanje vode poljubno urejevati, kakor to koristi barjanskih poljedelcev zahtevajo. V Gruberjevem prekopu so bile pred vojsko že postavljene zatvornice, v Ljubljanci sami pa so določene nekako 120 m izpod Šempetrskega mosta. Načrt za arhitektonsko obliko zatvornic samih in vse okolice ter regulacijski osnutek za ureditev bližnjih ulic in trgov je izdelal profesor arhitekt Jože Plečnik, ki je odlično sodeloval že pri dosedanjih delih za ureditev nabrežij in dohodov k reki. Objavljamo sliko zatvornic, kakor bi se po tem načrtu kazale gledavcu, stoječemu niže od njih. Izvršene bodo tako, da bo naraščajoča ali upadajoča voda sama avtomatski sproževala poseben nastavek, preko katerega bo odtekala ob nenadnem močnem dotoku preobilna voda. Po objavljenem Plečnikovem osnutku bi bila zvezana s temi zatvornicami tudi vodna električna centrala, ki naj bi služila Ljubljancem v industrijske namene in za razsvetljavo.

Po novejših načrtih se ta misel opusti, ker zidava take centrale ne bi bila priporočljiva, če pomislimo, da bo treba ob povodnjih zatvornice za več dni odpreti in bi zato centrala večkrat ne mogla delovati. Na sliki, ki kaže celotni pogled na Ljubljano od Šempetrskega mosta nizdol, je na levem bregu videti poslopje za električno centralo tik ob strugi levo od zatvornice. Pred njo je nameravano ob vodi pristanišče z razkladališčem, kjer bi mogli pristajati čolni, ki bi dovažali s Podpeči kamenje ali opeko. Do tega tlakovanega nakladališča, ki naj bi ležalo prav ob vodni gladini, vodi z nabrežja položna cesta. Na sliki vidimo čisto na levo v toku Lipičeve ulice zasnovan nov most, ki naj bi služil nameravani veliki krožni cesti, vodeči od Masarykove ceste za cerkvijo Sv. Petra. Čisto v ospredju je videti vrt Šempetrskega župnišča z zidano ograjo, na desnem bregu reke je pa na novo urejeni Ambrožev trg s Kovaškim križem. Vsa ta okolica je po Plečnikovi zamisli zazidana s samimi mogočno učinkovitimi enotnimi in strnjanimi skupinami velikih stanovanjskih in javnih poslopij na način tako imenovanih »blok«. Na Ambroževem trgu na levi naj bi stalo novo poslopje mestnega pogrebnega zavoda, ki naj bi dajalo s svojim krepkim pročeljem vsemu trgu značilen arhitektonski poudarek. Podrobni načrti za to poslopje so tudi že izdelani. Doslej razbiti trg sam bi bil pa primerno okrašen z javnimi nasadi.

Da bi se poplave na Barju mogle, če ne popolnoma preprečiti in sploh onemogočiti, pa vsaj omejiti do skrajne možnosti, a da se pri tem ohranijo poljedelske kulture, je treba, da se celotna zasnovana regulacijska dela čimprej dokončajo. S tem bi se pridobilo za poljedelsko obdelovanje 16.000 ha plodne in dobre zemlje, ki bi mogla postati ob umnem obdelovanju skrajno rodovitna in prava zakladnica za vse ljubljansko mesto in njegovo okolico. Ljubljana sama bi pa z urejeno Ljubljano končno dobila estetsko zadovoljujočo podobo. Zato je nujno želeli, da se Plečnikov načrt zatvornic pri Sv. Petru čimprej izvrši, s čimer bo ves ta zdaj še precej zanemarjeni in zapuščeni mestni okraj pridobil na lepoti in zaključenosti.

NOVE KNJIGE

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1935. Celje. — Izmed slovenskih knjig je mohorski Koledar gotovo najbolj rabljena knjiga in največ leži na mizi prav vse leto. Zato je pa prav, da Mohorjeva družba tako skrbi za njegovo opremo. Če je bil včasih Koledar po tehnični izdelanosti nekoliko šibak, je letošnji vzorna knjiga in se more drzno imenovati najboljša oprema po vojski. Opremo, to je naslovno stran, ki predstavlja postave letnih časov, ter kalendar z ornamentalnim okvirom ter slikami važnejših mesečnih svetnikov ob strani — to opremo je oskrbel Slavko Pengov. Ta naša pratika je res izredno posrečena; je plod dolgih studij in velikega umetniškega dela. Vsebinsko Koledarja tvorijo najrazličnejši članki, ki seveda ne morejo biti tako enotni, kakor je oprema koledarja. Največ je člankov, ki se nanašajo na naš sodobni gospodarski in politični položaj, gotovo pa je razen »Kolednika« najboljši oni članek o slovenskih izseljencih. — Če bo prihodnji Koledar priobčil imenik vseh udov, naj se tudi vsebina vsega Koledarja po tem ravna ter poda v člankih podobo slovenske zemlje, ljudi in vseh razmer na vseh poljih doma in za mejami. Priporočam pa, da na vsak način prenehamo oziroma umerimo preveliko pieteto do naših umrlih. Od 62 strani teksta v Koledarju je skoraj četrtina posvečena mrtvim (18 strani). Blag spomin mrtvim, a nikar ne uganjajmo takega nepotrebnega kulta. Če že ni mogoče, ta kult čisto črtati, omejimo ga vsaj na najmanjšo mero. S. V.

Dostavek uredništva. Vprav zato prinaša letošnji Koledar poročila skoraj iz vseh krajev, kjer živé naši izseljenci, da postaja zrcalo vsega slovenskega življa in vez med domovino in onimi na tujem. Koledar to že zdaj hoče biti! Seveda popolna slika se nerada posreči kljub mnogim prizadevanjem in pisanju sem in tja. — Glede Smrtne žetve je bilo letošnje poletje že sklenjeno, da se v bodoče omejimo na najbolj važne, ker sicer morajo izostati druga važna poročila, posebno ker je prostor v Koledarju tako ozko odmerjen. Prav tako ne bo več mogoče, objavljati teh spominkov brezplačno. Zato nam je gornja izjava našega ocenjevalca zelo dobrodošlo potrdilo.

Zorec Ivan: Stiški svobodnjak. Povest iz druge polovice XV. stoletja. Slovenskih večernic 87. zvezek. Celje, 1934. — Zorec se je namenil, da nam napiše v več knjigah delo, ki naj bi podajalo sliko in risalo usodo slovenske vasi v preteklih stoletjih. Predlanskim je izšla prva knjiga njegovih »Belih menihov«, letos pa nam je napisal drugo knjigo, ki ima naslov »Stiški svobodnjak«. V prvi povesti nam je pokazal slovensko zemljo svojega domačega kraja v času, ko se je z novo krščansko miselnostjo mešala še poganška, v času ustanovitve stiškega samostana, ko pridejo beli menihi učiti ljudi čiste vere in obenem naprednega gospodarstva. Brez dvoma je prva knjiga Zorčevega zgodovinskega dela nekoliko slabotna in papirnata, premalo močno doživeta. Drugo povest je Zorec postavil v poznejši čas, v dobo turških vpadov. Slika sicer iste sloje: kmečkega, grajskega in samostanskega; a je drobne zgodbe teh ljudi — razen samostancev, ki so nekoliko dvignjeni v idealiziranost — prešnil tako s svojim srcem in te usode svojih ljudi tako podoživel, da je vsa knjiga prav živa ljudska povest. Knjigi sicer

manjka zgodovinske poglobitve. Včasih bi rekel, da se ti ljudje iz »Belih menihov« prav nič ne ločijo od ljudi, ki nastopajo v sodobni povesti »Domačija ob Temenici«, razpostavljene so samo nekatere kulise, že kar šablonske v tako zvanih zgodovinskih ljudskih povestih. Povest odlikuje pisana drobnost in razdrobljena lepota majhnih prizorov in majhnih usod. Povest se ne dvigne z ravnine, ni dramatično napeta. To je mrgolenje drobnih usod, ki so tako zanimive. Seveda če bi bilo tega mravljišča preveč, bi se človek naveličal. Tu se je Zorc tako, v ravnini se razvijajoča povest razdrobljenih usod zelo lepo posrečila. Če se mu bo tudi v naslednji, tretji knjigi, ki jo obljublja za drugo leto, in potem še v četrti, ki jo menda piše kot zaključno povest svojim »Belim menihom«, ne vemo. Naj bi pisatelj v prihodnjih povestih vsaj ne padel pod črto, ki jo je že dosegel. Letošnja njegova povest je v Večernicah zadnjih let ena najboljših. Jezik njegove povesti je verno posneto narečje njegovega domačega kraja. S. V.

Magajna Bogomir: Graničarji. Povest. Redna knjiga za člane Mohorjeve družbe. Mohorjeva knjižnica 65. Strani 160. — Povest iz pokrajine med Nanosom in Blegašem, zgodbe naših mejašev, ki nam varujejo mejo v ono smer, kjer bi meje sploh ne smelo biti, zgodbe mladih ljudi v bojih s to mejo in s samim seboj — to je ta knjiga. Te zgodbe so osredotočene okoli mejaškega kapetana Mamuta in zdravnika Volariča, njima pa se pridružuje posebljena misel na naše kraje ob Soči in morju, kakor sanjski privid nerealna, lepa, skrivnostna Mira. Magajna je v svoji prvi knjigi izdal »Primorske novele« in je torej čisto v redu, če se je spet obrnil proti domu. Je to poizkus povesti o naši bolečini v Primorju, a le poizkus. One tri osebe samo rahlo vežejo zgodbe, ki jih doživljajo ali pripovedujejo graničarji Tine Sodja, Aleksej Milič, Luka Kazanski, in one, ki se pleto okoli Mire in Gorjana, ter zgodbe, ki sta jim središče kapetan in zdravnik. Premalo je strnjenosti in enotnosti v teh zgodbah — je pač Magajna najprej in najbolj novelist, a ne romanopisec. Kolikor njegova govorica ne zaide v nabreklo alegoričnost in pretirano iskano lirčnost, človeka potegne za seboj ta sugestivnost in toplota Magajneve besede, najbolj pa tu izražena slovenska bolečina ter narodni zalet in borba — čeprav večinoma le besedna — za izhod iz teh osebnih in narodnih stisk. Vem, da bomo morali kmalu dobiti roman naše slovenske bolečine, ki bo boljši od del Preglja, Likoviča in Magajne. V. S.

Dr. Franc Kovačič: Služabnik božji Anton Martin Slomšek, knezoškof lavantinski. Prvi del. Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1934. Strani 168. — Za sedemdesetletnico Slomšekove smrti, ki smo jo praznovali leta 1932, in za osemdesetletnico Mohorjeve družbe, ki jo je Slomšek ustanovil, je priznani zgodovinar, profesor Kovačič, spisal to knjigo, ki je bila za naš čas, ko se Slovenci trudimo, da dobimo v Slomšku svojega svetnika, že kar potrebna. Izčrpen Kosarjev življenjepis je že zdavnaj pošel in je bil napisan v nemščini (v slovenščini je izšel le povzetek v »Drobtinica«). Medvedov življenjepis, napisan za stoletnico Slomšekovega rojstva, pa je bolj priličnega značaja, ker takrat še ni bilo zbranega dovolj gradiva o Slomškovem življenju in delu. Se-

daj uporabljala pisatelj tudi nove vire, čeprav se sicer še opira na Kosarjevo izdajo. — Prvi del tega spisa obsega dobo do ustoličenja Slomškega za lavantinskega škofa in je razdeljen na poglavja: Mladostna leta, V latinskih šolah, Bogoslovec, V duhovniški službi, Spiritual v Celovcu, Na potovanju, Nadžupnik v Vuzenici, Stolni kanonik, Celjski opat. — Zelo izčrpno podaja pisatelj zlasti prva poglavja, ki kažejo podrobno in vestno raziskovanje Slomškovega življenja kakor tudi spretno prikazovanje in označevanje bolj ali manj važnih strani Slomškove osebnosti, ki se je pričela odražati že zgodaj v mladosti. Potovanje Slomškega kot celovškega spirituala, ki jih prinaša knjiga (na 50 straneh, vsega 168 strani), nam dopolnjuje sliko o Slomšku kot človeku, ki pa se prav lepo sklada z njegovo versko in vzgojno osebnostjo. Morda bi bilo bolje, če bi nam pisatelj podal te potopise v prvi osebi in dobesedno, ko se vsebinsko — očitno — zelo vestno drži vira (ki je pisan v nemščini), ali nam vsaj pojasnil, zakaj ga podaja v tretji osebi in koliko se je držal izvirnika. Nekoliko tudi pretirajo s svojo vsebinsko obširnostjo opis življenja. Doslej še manj naglašeni ali ne navedeni bi bili nekateri življenjski podatki, kakor omemba ohranjenega spričevala celjske glavne šole, ki kaže, da je Slomšek obiskoval tudi tamkajšnji tečaj za učiteljske kandidate ter postal tako izprašandomači učitelj, dalje, da je kot bogoslovec poslušal predavanja iz splošnega vzgojeslovja ter napravil izpit. Omenja tudi ohranjen rokopis prevoda iz Hacquetove knjige iz leta 1817, ki kaže Slomškovo zanimanje za zdravništvo, ki ga je tudi pozneje gojil. Dobrodošla je tudi razlaga, kako je bilo urejeno takratno šolstvo. Knjiga dobro podčrtava (zlasti na str. 149—156, a tudi v vsem spisu) Slomškovo šolsko-vzgojno prizadevanje. Posebno se ustavi ob njegovem »Blažetu in Nežici«, katere vsebinsko razporeditev podaja, kakor tudi ob »Drobtinica« ter razmotriva tudi vprašanje, koliko so vplivali drugi vzgojeslovci sodobniki (posebno Pestalozzi) na Slomškega; a vpliv knjiga načelno upravičeno odklanja. Dobro poudari tudi, da je Slomšek naš prvi mladinski pisatelj in da ima tudi največ zaslug, da se je pri ljudeh šola priljubila in posebno z nedeljsko šolo, ki jo je gojil, dobro izkoristila. — V tej obliki bo knjiga, ki zajemlje vsega Slomškega, božjega služabnika, šolnika in pisatelja, gotovo najprimernejši njegov življenjepis, iz katerega bo zajemalo s pridom tako naše preprosto ljudstvo kakor izobraženstvo. Ethin Boje.

Marijan Marolt: Dekanija Vrhnika. Umetnostni spomeniki Slovenije. II. knjiga. Založilo in izdalo Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani. 1929/34. — Pet let je izhajala ta knjiga kot priloga »Zborniku za umetnostno zgodovino«, katerega izdaja že dvanaest let ljubljansko Umetnostno-zgodovinsko društvo. V prvi knjigi umetnostnih spomenikov Slovenije je spomeniški konservator dr. France Stelè popisal umetnostne spomenike kamniškega političnega okraja. Marolt sledi s tem svojim drugim delom — napisal je namreč že pred nekaj leti »Dekanijo Celje«, ki je izšla v založbi Zgodovinskega društva v Mariboru — spet umetnostno-krajevni razdelitvi Slovenije po dekanijah. Opisal je ozemlje vrhniške dekanije, ki leži prav na stikališču Gorenjske in Notranjske. Sicer je na tem ozemlju prav za prav malo umetnostnih spomenikov posebne svojskosti ali izredne umetnostne vrednosti, zlasti še iz

starejših dob, vendar se je rešilo skozi vekove nekaj zanimivih prič nekdanje umetnosti. Ker so stavbe v kesnejših časih močno prezidavali in s tem uničevali tudi kiparska in slikarska dela, so se ohranili le posamezni starejši spomeniki, pa še ti po večini do nepoznavnosti predrugačeni. Več je prič umetniškega udejstvovanja iz zadnjih stoletij. Pisatelj je vse gradivo prav skrbno in vestno zbral in obdelal. Za uvod je podal pregleden oris svojskega razvoja upodabljaajoče umetnosti pri Slovencih. Zlasti ob stavbarstvu je opozoril na čisto poseben razvoj te umetniške panoge pri nas, ki je prav tako kot slikarstvo in kiparstvo rodila tudi čisto posebne in svojevrstne rezultate. Navadno jih nekritično skušamo ali zajeti z nedoločnimi izrazi kot je »slovenska samorodnost«, ali pa poudarjamo časovno zaostalost umetnostnih slogov pri nas, ker jih pač po dosedanjih skromnih izsledkih ne moremo povsem jasno razložiti s preprostimi, navadnimi slogovnimi označbami, ki za naše posebne razmere niso prikladne. Po ti načelni razpravi sledi popis stavb, seveda po največ cerkvá, in v njih shranjenih, le količikaj važnih kiparskih in slikarskih del. Po zaslugi je nekaterim spomenikom odmeril več prostora in pozornosti, tako znamenitim cerkvam v Dvoru, Vrzdencu in na Kurenu. Prav pozorno je popisane nekdanji sloviti samostan v Bistri in graščina v Polhovem gradu. Povsod pisec na kratko navaja poglavitne zgodovinske vire. Mislim, da bi bilo prav, če bi bilo dodejanih nekaj več splošnih zgodovinskih podatkov, ki bi mogli zanimati tudi bravca brez izrazito umetnostno-zgodovinskega zanimanja. — Knjiga je prav dobro opremljena z reprodukcijami najvažnejših opisanih spomenikov. Vem, da je spričo zelo ozkega kroga razumnštva, kateremu je knjiga namenjena, to težko oziroma skoraj nemogoče doseči — toda vendarle bi si želel še več slik, ki bi pokazale zlasti posamezne podrobnosti, iz katerih je mnogokrat več razvidno kot pa iz večjih posnetkov. Tudi lega stavb v okolici pa tlorisi in prerezi bi mnogokrat mogli jasnost besedila močno podpreti. Glavno pri vsaki umetnostni topografiji so namreč podobe, če naj delo ne bo samo znanstveni spomeniški seznam. — Maroltova »Dekanija Vrhnika« je zaslužno in v vsakem pogledu hvale vredno delo. Želeti bi bilo le, da bi Slovenci kar čimprej dobili tak popolni popis vseh umetnostnih spomenikov, kar jih hrani slovenska zemlja. Za spoznavanje naše umetnosti je to prvi pogoj in podlaga vsakemu znanstvenemu proučevanju. Bilo bi prav, da bi izdajanje takih neobhodno potrebnih znanstvenih del bilo kar najbolj podprto. Žalostno je namreč, da mora tako razmeroma drobna knjiga, ki ima komaj 272 strani, izhajati dolgi pet let. Umetnostno-zgodovinsko društvo po pravici zasluži večjo dejavno podporo in pomoč celokupne slovenske javnosti. K. Dobida.

Felix Timmermans: Pieter Bruegel. Roman. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1934. — Kot 16. zvezek Leposlovne knjižnice je izšel ta roman, ki je prav za prav le življenjepis vélikega flamskega slikarja, tako imenovanega Kmetskega Bruegela. Po starem življenjepis iz leta 1604 je Timmermans verno podal vnanjo podobo Bruegelovega življenja, njegov duhovni razvoj in njegovo globoko pomembnost za svoj narod je pa povzel iz umetnikovih slik samih. Bruegel je bil kakor poosebljena Flandrija v drugi polovici 16. veka, ko je tujec krvavo gospodaril v bo-

gati in življenja polni deželi. Ves ta nemirni čas sredi neskončnega prelivanja krvi, verskih bojov, gospodarskih prevratov, se je kakor utelesil v delih Kmetskega Bruegela. Vsa globoka iskrenost svobodoljubnega flanderskega ljudstva, njegova verska gorečnost in narodnostna vznešenost, pa tudi njegova tako prekipajoča čutnost in priklenjenost na zemljo in njene užitke, vse je našlo točen in zvest izraz v Bruegelovih podobah, pa naj so to fantastični alegorični prividi ali pa tako toplo iskreni prizori iz kmetskega življenja. Vendar se zdi, da je Timmermansov roman navzlic blestečemu slogu in mnogim krepkim prizorom le nekam blede in malce bolj literarni prikaz Bruegelovega življenja. Brez obširnega in res jasnega umetnostno-kritičnega uvoda, ki ga je naslikal knjigi dr. Fr. Stelê, bi ostala povprečnemu bravcu, ki o umetniku nič ne vé, manj umljiva. Za umetnostno izobraženega je pa delo prava poslastica. — Knjiga je lepo ilustrirana, škoda le, da so slike zaradi majhnega formata premalo povedne. Prevedel je roman prav dobro Ferdo Kozak, da se gladko bere.

L. A.

Lovrenčič Joža: **Pastir z belo ptico**. Pravljičica. Z risbami opremil Maksim Sedej. Mohorjeva knjižnica 64. Strani 117. — Pri Lovrenčiču opazimo od njegove »Devete dežele« sem, da se zelo rad zateče v skrivnostne globine narodnih pravljic, legend in pesmi. Tako je njegov »Trentarski študent« zgrajen na narodnih motivih. Tako poznamo vrsto njegovih epskih, v narodnem duhu zapetih pesmi. Pred leti je izdal knjigo »Tiho življenje«, zbirko legend po narodnih motivih. Zdaj je izdal pri Mohorjevi družbi pravljico o pastirju z belo ptico, ki jo je izredno posrečeno ilustriral M. Sedej. Za osnovo tej pravljici je vzel iz narodnega izročila motiv o ptički, prepevajoči o svetosti zakona, katero ujame mlad pastir ter z njo in s svojo ljubeznijo uteši mladostni dekliski nemir mlade kraljične. Lovrenčič je dodal motiv o mladeničevem boju z lastnim hrepenenjem in ljubeznijo do matere. Seveda v pravljici dobi kraljično in obenem ohrani vso ljubezen do matere. Lovrenčič je ustvaril ob plemeniti tendenci kar cel roman, ubran na stih: »Zakon, zakon, ti si svet, na tebi sloni vesoljni svet!« Zdi se mi, da je tu našel posrečeno modernizacijo narodnih motivov. Ta knjiga je po motivih in jeziku ter po pristrčni slikarski opremljenosti najlepša mohorska. V. S.

Ivan Grohar: Stara Loka.

PABERKOVANJE

I. Koštiäl

1. »**Policiji je skušal natveziti, da...**« (Narod 19. XI. 1954, str. 2.) † natveziti — natvesti. Kakor grizem, gristi, grizel, grizli, grizen se spreaga tudi [na]tvezem, [na]tvesti, [na]tvezel, [na]tvezli, [na]tvezen (po sičniškem razredu I. glag. vrste). »Natveziti« je tako napačno kakor narediti in prideti (slovenski: narediti in priti) ali pa skubiti in gódi (slovenski: skubsti in gosti). Konja pretvésti = privezati drugjé; psa o-tvesti = prikleniti.

2. »**Iz snega so molila nizka drevesa**« (Slovenec 22. XI. 1954, str. 8.) † drevesa so molila — molela. Poleg prehodnega glagola [po]molíti, -ím, -il, -ili (rokó, vse štiri od sebe) imamo tudi neprehodnega (brez predmeta v tožilniku) moletí, -im, -el, -eli = štrleti. Tretji glagol pa je mólim (= prosim Boga).

3. »**Eden bi bil kmalu padel v Savo**« (Jutro 20. XI. 1954.) † kmalu — skoraj, skoro, malone. »Kmalu« se rabi le o času.

4. »**Sloko raščen mož**« (Slovenec 23. XI. 1954, str. 8.) † raščen — rasel ali rastel. Trpni deležnik delamo samo od prehodnih glagolov: mrena je prerasla oko, torej je oko prerasteno (z mreno); mah je porasel drevo — potem je drevo porasteno z mahom; če je plevel zarastel kako njivo, je njiva zarastena; bršljan je obrastel drevo — torej je drevo obrasteno (z bršljanom). Napačno pa je: odrasčen človek; priraščen (-sten) jezik; pravilno: odrasel, prirasel, ker ta dva glagola nista nikoli prehodna.

5. »**S tovarišema Josipu in Francu**« (Narod 29. XI. 1954, str. 2.) † Josipu, Francu — Josipom, Francem. Pristavek (apozicija) in sploh priredni prilastki se ujemajo z nadrejenim samostalnikom v sklonu (večji del v spolu in številu). »S tovarišema« je orodnik (instrumental, 6. sklon), zato morata stati tudi priredna prilastka Josip in Franc v orodniku.

6. »**Ne da bi se tega zavedla**« (Slovenec 29. XI. 1954, str. 8.) † zavedla — zavedela. Glagol zavém se, zavédeti se, zavédeli smo se je povsem različen od drugega: zavedem, -vesti, -vedli (prvi pomeni »pričnem se zavedati«, drugi pa »zapeljem«). Prvi je zloženka glagola vedeti, vem, drugi pa glagola vesti, vedem = peljati.

7. »**Eckharta sploh ne vzamejo resno**« (Narod 4. XII. 1954, str. 1.) † vzamejo — jemljejo. Na vprašanje »kaj delajo?« se odgovarja vedno le z nedovršnikom, nikdar z dovršnim glagolom.

8. »**Upoštevalo se bo le cecilijance**« (Slovenec 4. XII. 1954, str. 8.) † upoštevalo se bo cecilijance — upoštevali se bodo cecilijanci. Srednji ali povratni (refleksivni, medialni) glagolski položaj (način) ne more imeti poleg sebe predmeta v tožilniku (4. sklonu), temveč mora iz tega postati imenovalnik, osebek, in če je osebek v množini, mora stati tudi povedek v množini. Pogosto je bolje uporabiti tvorni način:

¹ Izjeme so takile primeri: »Jesenice (ž. spola, množina), naraščajoče industrijsko mesto« (sr. spol, ednina); »v železnikih (m. sp., množ.), prijazni gorenjski vasi« (ž. sp., ednina).

»če ga pogledaš« ali »če ga pogledamo« ali »če ga kdo pogleda« — ne pa: »če se ga pogleda«! Barbarski stavek »iz naših oken se vidi Sveto goro« se glasi prav: »iz naših oken je videti Sveto goro« (brezosebni sklad) ali »vidiš (vidimo)« Sveto goro.

9. »Vstopil je, pusteč Džuna v predsobi« (Narod 4. XII. 1934, str. 4.) a) † pusteč — pustivši ali puščajoč (ali pa: »in pustil...«). Dopravniki (kakršen je glagol pustiti) nimajo tvornosedanjega deležnika na -č (izjeme: umrjoč kot pridevnik, rekoč kot prislov). — b) † predsoba — prednja soba, predsobje, S predpono pred se zlagajo le glagoli in iz teh naravnost izvedeni samostalniki (predpnem, predpenjam, predpona; pripnem, pripenjam, pripona). Imamo pa tudi dosti zloženek (dobrih), izvedenih iz prislovne zveze samostalnika s predlogom: kar je pred dvorom, pred durmi pred srajco, pred hišo, je preddvorje, predurje, predsrajčnik, predhiše. (Kakor naroče iz »na rokah«, Zasavje = pokrajina za Savo.) (Dalje prih.)

PO OKROGLI ZEMLJI

Voz tudi sam voznik. Akademija znanosti v Parizu je bila priča prav nenavadnega prizora. Majcen avto je brez voznika lepo tekkel po cesti. Na dano znamenje je zdrčal, potem krenil desno, zopet levo, se obrnil, ustavil, zopet pogнал, stekel hitreje, zopet počasneje, zatrobil, prižgal žaromete, se vrnil na izhodišče. — Že več let znajo veščaki z radijem voditi avta, letala in čolne. Opisani strojček je napredoval še bolj: vse obrate vrši samostojno, ne da bi ga kdo nadziral; enkrat mu naročiš in vsa naročila izvrši sam in lepo po vrsti. Iznajditelj Dusseaux (Düso) pravi o pomenu svoje iznajdbe takole: »Recimo, da ima voz iz kraja A oditi v kraj B; tam mora nekaj časa ostati, potem pa spet odriniti in priti v kraj C. Tam mora nekaj odložiti, potem pa se vrniti v kraj A. Ko sem mu tako odkazal delo, vzamem v roko zemljevid, poiščem ulice, po katerih bo voz tekkel, in s svinčnikom zvežem kraje A, B, C. Ko tako dobro poznam njegovo pot, doženem, v kakšnem času bo z določeno brzino prispel v B. Tam bo ostal deset minut, da opravi svoje naročilo. Nato pa mora zopet oditi proti C in tako dalje. — Zdaj šele se začne moje pravo delo. V roke vzamem papirnati trak in na njem z luknjicami zarišem vsa opravila, ki jih bo moral voz izvrševati. Trak bom navil na tuljavo in tako bo voz imel svoje možgane. Recimo, da ima trak šest vrst luknjic. Prva vrsta ima vbodena povelja: naprej, druga: nazaj, tretja: desno, četrta: levo, peta: hitreje, šesta: odvrzi zaboj, slikaj ali še kaj drugega. Na trak lahko nabodem celo vrsto naročil. Saj so taka povelja na traku že pri zvočnem kinu in bodo kmalu izpodrinila gramofonske plošče. Samo da ima moj trak namesto godbe napisana povelja, ki naj jih voz izvrši z elektriko. Povelj je seveda lahko brez števila. — Kako se bo iznajdba obnesla in kako napredovala, je kajpak težko prerokovati. Najbrž pa bo n. pr. lahko fotografirala po krajih, do katerih človek ne more, krmarila rešilne čolne in gnala stroje. Najbolj pa ji želim, da bi olajšala delo ljudem in živalim.«

Abrahamovo mesto. Nekako dvanajst let je že preteklo, odkar je začel učenjak Woolley razkopavati prastaro mesto Ur na Kaldejskem v Mezopotamiji,

kjer je pred 4000 leti živel oča Abraham. V očakovi dobi je bil Ur veličastno mesto, Evfratovi valovi so mu objemali obzidje in namakali njegova polja. Dvanajstletno delo profesorjev pensilvanskega vseučilišča pa je posvetilo še daleč nazaj v dobo pred Abrahamom. Pod očakovimi nogami so že počivali zakladi velikega kralja Ur Nammu, ki je vladal 350 let pred Abrahamom, in kraljev, ki so na dvor vabili sumerske umetnike, da so naslikali lepe reči tisoč let pred njim. — V grobovih izza leta 3500 pr. Kr. so starinoslovci našli krasno bodalo iz zlata in modrega lapisa, ki je morda najstarejša zlatarska umetnina sveta, pa izdelana tako mojstrsko, kakor da je včeraj prišla iz zlatarjeve roke. Iz istega najdišča je tudi igralna mizica iz biserne matice in lapisa. Najbolj pretresljivo odkritje zadnjih dvanajstih let pa je 5000 let star kraljevski grob, ki so okoli njega našli okostja pomorjenega kraljevega dvora: žená, vojakov, strežajev, voznikov, da celó volov, vsi so bili pobiti ob kraljevem pokopu, zato da bi tudi na drugem svetu kralj ne bil brez služabništva. — Sumeri so prišli v Ur iz goratih krajev, kjer so svoje bogove častili po gajih na visokih gričih. V ravnini pa ni bilo gričev, zato so si jih napravili, na njih pa zidali templje. Najslavnejši tempelj je bil babilonski stolp, ki je porušen. Najbolje ohranjen v vsej deželi pa je ziggurat v Uru, to je stolp iz trdne opeke. Spodaj je dolg 70 m in širok 50 m. Na tej podlagi stoje velikanske stopnice, ki nosijo prav na vrhu 20 m visok spomenik s tempeljčkom boga Meseca. Ta ziggurat je stal v kotu svetega prostora, ki ga je oklepal debel zid. Na istem prostoru so odkrili še druge templje, skladišča in grobove z dragocenostmi. — Glavna naloga preteklega leta je bila, preiskati pokopališče, 17 m pod površino. Na stotine posod iz kamna, mavca in alabastra so odkrili, pa tudi bakrene lonce, ogrlice iz draguljev in zlata. Nekateri kamni so bili prineseni od zelo daleč. Ko so delavci kopali še globlje, so drage posode prenehale in bilo je vedno več lončenih. Pa tudi te so bile lepo izdelane in poslikane, nekatere kar v štirih barvah. Nekateri predmeti so stari že 6000 let. Imajo pa učenjaki še mnogo dela, preden bodo prekopali vse plasti in iz njih spoznali, na kakšni stopnji omike so bili prebivalci Ura v sivi davniini.

Novost za letalec. Gosta megla je za letalca huda nadloga. Kako naj varno pristaja, ako ne vidi zemlje pod seboj. Spomnimo se letalske nesreče na Studencu pri Ljubljani, ki je nastala radi goste megle. Veščaki v letalstvu mislijo na nov način, kako bi letalo vodili ob pristajanju. Radio bo letalo pripeljal nad letališče. Tu bo pa letalec zagledal balonček, ki ga bodo z letališča na vrvi spustili tako visoko, da bo plaval nad meglo. Letalec bo spoznal, kako daleč naokoli je pristajanje varno in bo poniknil v megleno morje, da bo pa vedel, koliko metrov je še od tal, bo nažici spustil iz letala nekako utež. Kakor hitro bo podrsala po tleh, bo v letalu zagorela rdeča lučka in letalcu povedala, naj bo pripravljen, ker bo letalo zdaj zdaj zdrknilo na tla.

Otoki Fidži vzhodno od Avstralije so dobili nove novce. Prejšnji bakreni drobiž je nadomestila zlitina nikla, ki bo otočanom, ki denar nosijo v ustih, gotovo okusnejša od bakra. Novci imajo tudi luknjo, tako da jih otočan lahko nabere na vrvico ali žico.

DOM IN DRUŽINA

MLADE GOSPODINJE

Štefanija Humekova

Tu in tam opazujemo, da nekatere deklice rade pomagajo materi pri gospodinjskih poslih v kuhinji ali stanovanju. Še večkrat pa naletimo na take, ki ne kažejo do praktičnega hišnega dela nobenega veselja ter se le nerade ali po sili lotijo tega ali onega gospodinjskega posla. Če deklic gospodinjstvo ne zanima in ne veseli, ne smemo iskati vzroka samo v njih samih. Mnogokrat je napaka v načinu vzgoje, pouka in uvažanja v gospodinjske posle, pa tudi v ustroju domačega gospodinjstva. Zato bi ne bilo napačno, če nekoliko globlje pogledamo, kje tiče vzroki za odpor proti temu poklicu.

Mnogo mater si naravnost prizadeva, da bi vcepile svojim hčerkam veselje do pospravljanja, pomivanja in krpanja, pa vendar ne dosežejo zaželenih uspehov. V takih primerih je navadno najpogostejši vzrok ta, da čutijo deklice nekaj odpor le proti nekaterim gospodinjskim opravilom. Lupljenje krompirja, brisanje prahu ali krpanje perila se zdi nekaterim skrajno neprijetno delo, nasprotno pa rade pomivajo posodo, ribajo, postiljajo ali kuhajo in komaj čakajo, da najdejo priliko, da se morejo udeležiti.

Neljuba opravila so navadno tista, ki so jim odkazana, medtem ko jim ostala, ki jim prija, branim. Nekatera mati n. pr. odločno zahteva, da ji hčerka pomaga vprav pri tistem delu, ki ga ne mara, ostalih pa se ne sme lotiti. Tako n. pr. mati ukazuje: »Zato, ker ti brisanje prahu ne diši, ga boš brisala vsak dan, da se mu privadiš!« Na tak način siliti hčerko k nepriljubljenemu delu pa nikdar ne obrodi dobrega uspeha. S tem sicer dosežemo, da bo delo površno opravljeno, nikakor pa ne dosežemo poglobitve smotra, da bi deklica delo vzljubilo, razumelo in opravljalo natančno in z veseljem. Z napačnim siljenjem k zoprnim opravilom se odpor le še poveča, obenem pa se lahko primeri, da deklica izgubi veselje do vseh gospodinjskih opravil in do gospodinjstva sploh. Ako opazimo, da otrok za to ali ono opravilo ne čuti veselja, ga ne silimo prav k tistemu delu, ampak mirno pustimo, da nam pomaga tam, kjer ga bolj veseli. S tem mu ohranimo dobro voljo za drugo delo, pozneje pa mu ob ugodni priliki pojasnimo, da so za gospodinjstvo važna vsa hišna dela ter da ne more izbirati, kar bi se ji zdelo prijetno. Sčasoma, ko dobi odraščajoča deklica za gospodinjstvo več smisla in razumevanja, navadno tudi odpor proti kakim opravilom preneha sam od sebe.

Ako vidimo, da deklica kuhinjsko posodo rajši pomiva nego pa briše (kar se pogosto dogaja), ji to dovolimo in videli bomo, da bo delo izvršila z vso vnemo in tudi dobro. Mati pa posodo v tem primeru sama zbrise, kar je zanjo lažje nego pomivanje, posebno če si vse priročno pripravi. Pozneje ko bo deklica

večja in samostojnejša, bo nehote pomito posodo rada tudi zbrisala in pospravila v omaro.

Druga, prejšnji podobna napaka je ta, da pustimo otrokom pri hišnem delu premalo samostojnosti. Otroku ni všeč, če mora samo tu ali tam za trenotek pustiti svoje delo ali igranje in priskočiti na pomoč; otroci želé samostojno opraviti kako večje ali tudi težje delo in dostikrat slišimo prositi: »Mamica, dovoli, da danes sama pospravim sobo!« in podobno. Mati včasih dovoli, dostikrat pa hčerko zavrne z besedami: »Kako boš napravila to sama, ko vendar ne znaš in ne razumeš dovolj; to bom že jaz naredila, ti pa delaj to, kar ti odkažem!« Tak odgovor vpliva na otroka porazno in veselje do majhnih, odkazanih del je potem še manjše. Naj deklica zaželeno delo opravi samostojno, obenem ali pozneje pa ji lepo razloži, kako se napravi to bolj ali priročneje, ter ji popravi morebitne napake. Karanje tu ni na mestu, kajti otrok šele poizkuša in napravi to, kar pač more.

Samo kratka, vsak dan se ponavljajoča enaka povelja in opomini malo pomagajo pri pouku gospodinjstva: prinesi to, pobriši mizo, pospravi že ta predal! Otrok ima do kratkih delnih opravil malo veselja, ker hoče prevzeti večje delo, s katerim bi rad nekaj pokazal, in sicer nekaj samostojnega in velikega. V splošnem matere glede gospodinjstva vse preveč ukazujejo in gosposujejo in nikomur drugemu ne pusté nobene besede in veljave. V večini gospodinjstev so vedno ista in ista opravila, za katera iščemo pomoč mlajših. Večinoma zahtevamo brisanje pomite posode, snaženje jedilnega pribora, brisanje prahu, medtem ko bi deklice zelo rade ribale ali likale, umivale okna, postiljale, pa jim tega ne pustimo. Delo, ki jim ga damo, je mnogo preozko in preveč enolično, zato jih tudi ne zanima. Da to ali ono delo ni za deklico, je prazen izgovor; samo pokazati ji je treba in jo naučiti, pa gre vse, če je le deklica že dovolj velika, močna in zdrava.

V večini gospodinjstev mati premalo uči v pravem pomenu besede. Redkokdaj naletimo na to, da bi mati delo najprej opisala in utemeljila njegovo potrebo ter važnost, potem pa sama pokazala, kako je treba delati, in šele nato zahtevala, da poskusi to tudi hčerka. Po nekaterih poizkušnjah, pri katerih pa je treba mnogo potrpljenja in vztrajnosti, naj delo čisto prepusti hčerki in s tem dokaže, da ji delo zaupa.

Razen opravil, ki so razmeroma težka in zahtevajo precej telesne moči, hočejo deklice izvrševati tudi taka dela, ki so nevarna in zahtevajo precejšnjo odgovornost. Če mati taka dela prepove, n. pr. kurjenje peči in štedilnika, pobiranje pepela, snaženje petrolejke in podobno, je s tem malo dosegla. Dobé se celó deklice, ki nestrpno čakajo, da bo šla mati kdaj od doma in bodo to delo opravile skrivaj. Ali ni nevarnost v tem primeru večja, kakor če bi deklici mati delo pokazala in dovolila, da ga opravi v pričo nje.

Tudi vsak čas ni primeren za uvažanje v gospodinjstvo. Če se nam slučajno zelo mudi in je treba zaradi tega hitro skuhati in hitro pospraviti, tedaj ni časa, da bi vpregali v delo otroka, še posebno ne, če smo vrhu tega celó slabe volje. Od otroka ne moremo zahtevati, da dela hitro ali celó hitreje kakor odrasla moč. Drugače je seveda, če že prejšnji dan opozorimo na to, da bo jutri manj časa, in že prejšnji dan napravimo kaj na ta račun. Večji deklici ob taki

priliki delo kar prepustimo z besedami: »Ker imam danes tole važno pot, boš torej lahko sama pospravila kuhinjo.« Deklica bo šla z veseljem na delo in ga bo opravila mnogo bolje, kakor če bi delala skupno z odraslim, ki bi v naglici priganjal in jo karal, češ da ni za nobeno delo.

Opravljen delo pa moramo znati ceniti in nekoliko več pohvale je bolje kakor premalo. Dosti deklic samo zato ne mara gospodinjskega dela, ker jim pravi mati, da so prenerodne in za gospodinjstvo ne bodo nikoli prida.

Dalje je odvisen ves pouk tega važnega predmeta tudi od tega, kako je urejen celokupni gospodinjski obrat v domači hiši. Če je doma pri materi vedno samo hitenje, če je nekatere dni v tednu (soboto, ponedeljek) vse narobe, to bodočemu rodu ni v dober zgled in korist. Ako mati sama stalno tarnja in jadicuje, kako težaven in truda poln ali celó nehvaležen je njen gospodinjski poklic, če mati ne najde v svojem opravilu nič lepega, ne more pričakovati od otrok posebne vneme za ta poklic. Če delo ni nikoli opravljeno, če mati ne more nikdar sesti in se odpočiti, če nima nobene ure ali nobenega popoldneva zase, tedaj tako težaven poklic ne more veseliti bodoče gospodinje. Vendar je taka preobremenitev nepotrebna in je le posledica napačnega ustroja gospodinjstva in premajhne izobrazbe v tem predmetu. Otrok dobi na ta način v gospodinjstvu popolnoma napačno sliko in ne želi priti nekoč na materino mesto. Zato je tudi razumljivo, da se zde naši ženski mladini skoro vsi drugi poklici lepši in boljši, da imajo gospodinjsko delo za ponižujoče, grdo in nehvaležno. Mnogo bolj jo veseli studij vseh vrst, trgovina in drugo.

Če mati dobro gospodinja in svoje delo ljubi, vcepi to lahko tudi svojim otrokom s pravilnim uvajanjem v ta sicer ne preveč lahek, a lep poklic. Materino gospodinjstvo v domači hiši mora biti vzorno, ako naj bo v splošen zgled. Nepraktično urejena kuhinja ali prenapolnjeno stanovanje, v katerem je pospravljanje težka stvar in potrata časa, je kaj malo prikladno za uvajanje v gospodinjstvo, kakršno bi moralo biti. Z nekoliko izobrazbe, razumevanja ter potrpežljivosti pa se dá tudi pri današnji mladini doseči marsikaj — posebno še v prid našim bodočim gospodinjam.

KUHARICA

Guljažna juha s krompirjem in korenjem.

Razgrej v kozi žlico (5 dkg) masti, prideni zrezano čebulo in ko ta nekoliko zarumeni, prideni 8—10 dkg na majhne kosce zrezanega govejega mesa (obrezki od pljučne pečenke so pripravi) in srednje debel, na rezance zrezan koren. Pokrij in duši do mehkega, nato potresi z žlico moke, ščepom paprike in osoli. Vse to duši še eno minuto; nato prideni dva litra vode, v kateri si kuhala dva debela, na kocke zrezana krompirja, s krompirjem vred. Pusti, da vse skupaj vre nekaj minut, in postavi na mizo.

Česnova omaka.

Skuhaj dve jajci v trdo; kuhani olup in rume njaka v skledi dobro stlači in jih zmešaj z nekaj žlicami olja, prideni dva stroka strtega česna, nekoliko soli, kisa in sesekljana beljaka. Vse prav dobro zmešaj.

Zélena z jajcem.

Kuhaj oprano zéleno pol ure. Nato jo olup in zreži na rezance. Razgrej v kozi dve žlici olja, prideni žlico zrezane čebule in ko prav malo zarumeni, prideni zrezano zéleno, nekoliko soli in ščep popra, počasi prilivaj nekaj žlic tople vode in duši pokrito, da se zmehča. Preden postaviš zéleno na mizo, dodaj še žličico zelenega petršilja. Postavi jed s posajenim jajcem (z jajcem na okó) kot samostojno jed ali pa z makaroni na mizo.

Zélena v olju dušena.

Osnaži zéleno in jo zreži na rezance. Razgrej v kozi dve žlici olja, stresi vanj dva stroka strtega česna in zéleno ter vse osoli, pokrij in duši do mehkega. (Med dušenjem prilivaj po žlico tople vode.) Ko se zélena zmehča, jo potresi z žlico drobno zrezanega zelenega petršilja, prilij žlico juhe in postavi z mesom ali z jajcem na okó na mizo.

Dobra mešanica.

Skuhaj četrt litra fižola, ki si ga čez noč namočila v mrzli vodi in kateremu si pridejala 5—10 dkg sveže svinjske kože, zrezane na majhne kosce. Ko je fižol napol kuhan, mu prideni majhno, na drobno zrezano čebulo, srednje debel, na listke zrezan koren, peresce drobno zrezane zélene, zelenega petršilja in dva olupljena, na rezance zrezana krompirja; prideni še dve žlici olja in kuhaj do mehkega. Končno prideni še žlico pretlačenih paradižnikov in ko vse prevre, postavi s klobasami ali kakim drugim mesom kot samostojno prikuho na mizo. Jed mora biti gostljata. Ako hočeš, prideni še nekaj žlic kuhanega riža.

Krompir z rižem.

Zreži debel, olupljeni krompir na kocke in ga stresi v kozo, v kateri si razgrela žlico masti in v njej zarumenila žličico drobno zrezane čebule. Ko se krompir nekaj minut praži, mu prideni pest opranega riža, premešaj nekajkrat, nato prilij toliko tople vode, da stoji čez riž; osoli, pokrij in duši do mehkega, ne da bi ga mešala. Naloži riž na krožnik, ga potresi z nastrganim bohinjskim sirom in postavi kot prikuho s solato na mizo.

Domača raca v črni omaki.

Kadar kolješ raco, ji prestrezi kri v skledico, v katero si dala žlico kisa, da se kri ne strdi. Oskubljeno in osnaženo raco nasoli tudi znotraj in ji prideni tudi vejico majarona. Položi raco v kozo, v katero si dala dve žlici zrezane prekajene slanine, nekaj koscev korenja, čebule, petršilja, peresce zélene, košček limonovega olupka in majhno vejico timijana. Prilij nekaj žlic juhe in vina. Pokrij in duši do mehkega. (Ako je raca stara, ji prilij med dušenjem žlico tople vode.) Ko je raca mehka, jo vzemi iz koke, potresi zelenjad z žlico moke in žlico krušnih drobtin. Ko moka prav malo zarumeni, prilij kozarec vina, nekaj juhe in kri. Pusti, da vse skupaj nekaj minut vre. Nato omako precedi in v precejeno položi zrezano raco. Postavi raco s krušnimi cmoki ali praženim rižem na mizo.

Orehov narastek.

Mešaj četrť ure za pol jajca sirovega masla, 5 rumenjake, 5 dkg sladkorja in žličico drobno zrezane limonove lupine. Nato prideni sneg 5 beljakov, 5 žlice (5 dkg) krušnih drobtin in 2—3 žlice drobno zrezanih orehov. Vse narahlo premešaj in stresi v dobro pomazan tortni model in postavi narastek v srednje vročo pečico, da se rumenkasto zapeče.

Jabolčni narastek (jabolka pod »snegom«).

Duši dve debeli, olupljeni jabolki v dveh žlicah vode, prideni jim košček limonove lupine in žlico sladkorja. Položi na s sirovim maslom namazan krožnik, ki je za narastke, dve vrsti navadnih keksov in vrhu keksov še topla dušena jabolka. Nato postavi krožnik z jabolki za nekaj minut na hladno. Ko se jabolka nekoliko ohladi, jih pokrij z beljakovo peno in postavi v pečico, da pena nekoliko zarumeni. (Ako hočeš, prideni jabolkom 1—2 žlici mezge; tedaj sladkorja ne daj. Tudi naložiš lahko vrhu jabolk nekoliko vkuhanih brusnic.) — Beljakova pena. Raztepi beljak v sneg in mu primešaj žlico sladkorja.

Čokoladni kolač iz vzišlega testa.

Nalij v skledico tri žlice mlačnega mleka, prideni žličico sladkorja in 2 dkg drožja; vse zmešaj in postavi za nekaj minut v stran, da vzide. Nato zmešaj v večji skledi 6 dkg sirovega masla, četrť litra toplega mleka, 15 dkg sladkorja, nekoliko soli in 48 dkg (liter) moke. premešaj, prideni vzišli kvas in tri rumenjake, zopet dobro zmešaj in stepaj četrť ure. Nato prideni žličico drobno zrezane limonove lupine ali vanilijevega sladkorja, 5 dkg nastrgane čokolade in stepaj še dve minuti. Nato prideni še 5 dkg s krivim nožem zrezanih orehov in lešnikov. Ko si vse dobro zmešala, stresi testo v dobro pomazani model in postavi na toplo, da vzide. Pomaži testo in ga peci v srednje vroči pečici eno uro. Pečenega stresi na desko in nekoliko ohlajenega oblij s čokoladnim ali kakavnim ledom. — Kakavni led. Kuhaj 12 minut med večkratnim mešanjem: 6 žlic vode, 1 dkg kakava in 10 dkg sladkorja. Prideni še 4 dkg sirovega masla in vse dobro zmešaj.

Limonovi obročki.

Mešaj pet minut 6 dkg sirovega masla in 5 dkg sladkorja. Stresi na desko 10 dkg moke, prideni zmešano sirovo maslo, sok in polovico lupine drobne limone. Iz vsega tega napravi testo in pusti, da počiva nekaj minut. Nato ga razreži na 25—30 koscev, jih zvaljaj z rokami v okrogle, prst dolge paličice. Oba konca strni, da dobiš obroček. Vsak obroček pomoči v raztepen beljak in v zrezane, s sladkorno sipo zmešane orehe. Pokladaj obročke na pomazano pekačo in jih peci v srednje vroči pečici.

Malinov liker.

Nalij v litrsko steklenico $\frac{3}{4}$ l malinovega odcedka, prilij četrť litra finega špirta ali kakega drugega dobrega žganja. Steklenico dobro stresi in liker je narujen.

M. R.

Logika.

Profesor: »...Da, dragi kolega, z raziskavanjem in proučevanjem pride človek večkrat do prav čudnih sklepov! Glejte, ko sem zadnjič pisal svoje »Spomine«, sem prišel slednjič do prepričanja, da po smrti svoje druge žene sploh nimam nobene pravice več, da bi živel, ali pa moram vsa pravila logike postaviti na glavo.«

»Ali, gospod kolega, prosim vas...«

»Da, res, je čisto jasno! Pred tridesetimi leti je umrla moja prva boljša polovica. In pred dvema letoma je umrla moja druga boljša polovica. Ako sta torej umrli obe moji polovici — koliko me potem še ostane?«

Slaba vest.

Gospod Svadnik se je dal v umazani pravdi zastopati po odvetniku Zaplotniku, kateremu je naročil, naj mu izid pravde takoj naznani.

Ko se je bila pravda iztekla v prid Svadniku, mu je Zaplotnik brzojavil: »Pravična stvar zmagala.« Svadnik pa je brž odbrzojavil: »Vložite takoj priziv.«

Lepo povedano.

»In kaj si rekel k tisti nesreči?«

»Na zunaj sem bil popolnoma miren, ampak v srcu sem se za glavo prijemal!«

Kdor išče, ta najde.

»Še nikoli nisem videl, da bi bili vi pri seji usta odprli!«

»Tako? Saj vendar zmerom zdeham, kadar vi govorite!«

Šele postal.

A: »Vi ste se na petek poročili? Kaj niste nič praznoverni?«

B: »O, od takrat sem!«

V zaporu.

»Zakaj si tukaj?«

»Zaradi prehitre vožnje! In ti?«

»Zaradi prepočasne vožnje!«

»Kako to?«

»Dohiteli so me, ko sem bil kolo ukradel!«

Bilo je tam nekje okoli Ribnice v majhni gostilni, da je nekoč prišel notri tujec ter zahteval pol ocvrtega piščanca. Ker le ni bilo nič in se je gost naveličal čakanja, je zaklical: »Koliko časa pa še bom čakal?« »Samo tako dolgo, da še kdo drugi naroči drugo polovico,« se je odrezal gostilničar. »Mar mislite, da bomo samo polovico piščanca zaklali?«

Letoviščar na Bledu: »Tu je vse zelo drago. Nobena reč nima iste cene kot v Ljubljani.«

Trgovec: »O pač, poštna znamke.«

Manca: »Ako bi ti imela recimo na razpolago, da si dvoje reči lahko želiš, kaj bi si želela?«

Franca: »I, seveda bi si želela moža.«

Manca: »In druga želja?«

Franca: »To bi si prihranila za pozneje, ko bi spoznala, kakšnega moža sem dobila.«

Miha in Jaka sta se zaljubila v isto dekle. Nobenega drugega izhoda ni bilo kot dvoboj. Določeno je bilo, da se bosta streljala. Ob določenem času sta bila na mestu, kakor tudi sekundanta. Toda ko je debeli Miha opazil mršavega Jaka, se je pritožil, češ da on veliko laže zadene, radi tega se bo postavil sam mnogo bolj zadaj. To bo pravično. Sekundant se je namuznil in končno mu je prišla rešilna misel. »Tako uredim,« je rekel, vzel v roko kos krede

ter na Mihovem trubu napravljal krog, ki je imel približno isto širino kot Jakove suhe prsi. »Poglej sem, Jaka, streljaj, a glej, da ne zadeneš čez ta krog, sicer dvoboj ne bo veljaven.« Miha je zbežal in Jaka je dobil dekle.

Mladi mož: »Poglej mi v oči in povej brez ovinkov, ali je to pečenka?«

Mlada žena: »Je, lahko rečem, da je!«

Mož: »S tvojo bogato domišljijo bi mogoče bolje uspevala kot pisateljica kakor kot kuharica.«

Zdravnik (piše): »Hm, hm. Močan glavobol, bolečine v želodcu, vratu, hm. Koliko ste stari, gospa?«

Gospa (čemerno): »Štiri in dvajset.«

Zdravnik (piše dalje): »Izguba spomina tudi.«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE?

Vremenska uganka za januar.

(Nace Cuderman, Tupaliče.)

Blokada, Medard, Kansas, krepost, povišek, tujec, zmrzlina, blazina, plima, Gabrijel, Jehova, ujeda. — Vzemí iz vsake besede tri zaporedne črke, pa dobiš vremenski pregovor.

Številnica.

(Jožef Mlakar, Češnjica.)

9 17 5 12 5 — 3 8 1 10 — 7 5 —
12 13 11 5 12 13 — 4 13 2 — 17 6 10
14 16 4 — 7 5 — 15 16 4 17 6 13.

1 2 3 = plemiško znamenje, 4 5 6 = mesec, 7 8 9 = del glave, 10 11 = žival, 12 13 14 = moško ime, 15 16 17 = rastlina.

Skrivnostno pismo.

(France, Središče.)

Io

Anons Stjčt:

Ve e atod tv vjoi ioimp mjlo oo ijsv
vuitaeb naj reev biz, io, n jml tiu oiv
— gs šobo pejos omedl mumo oe, učv
nkuna iapon krass, jnt tgejiv avu su
pniv.

Ključ: Število velikih črk.

Dopolnitev.

(R. Jagrovski, Ljubljana.)

b	.	.	.
l	.	.	.
l	.	.	.
v	.	.	.
r	.	.	.
—	.	.	.
i	.	.	.
n	.	.	.

Namesto pik vstavi sledeče črkovne dvojice: av, do, ja, ja, ja, je, je, lž, po, po, ra, ra, vl, vo, zd, zd, da dobiš izrek.

Poročno oznanilo.

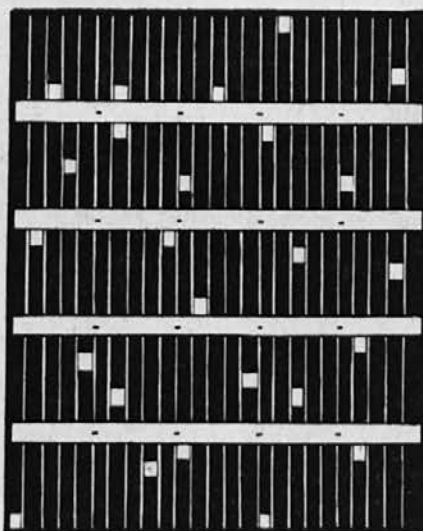
(B. P., Ljubljana.)

Janez in Pavlica
Pirjevc

Kaj je mož?

Diagram nesreč.

(Janez Ložar, Ljubljana.)

Fiziognomična uganka.

(S. O., Sele.)

Besednica.

(Al. Š., Ljubljana.)

Bol, cev, Eva, gad, kes, rov.
(Pisatelj in delo!)

Kdo so to?

(Janko Moder, Dol.)

Bobnar Marija (10), Sušteršič Franc (10), Lukovšek Ivanka (10), Debevec Krista (6), Lovšin Iva (8), Bobnar Janez (10), Rakovec Josip (10), Zorec Alojz (10), Sancin Anton (8), Kumar Mar. (10), Bratulič Viktor (7), Sodja Franc (7), Benedičič Jakob (5), Gradišnik Janez (10), Bežjak Martin (10), Pavlin Franc (10), Kladenšek Jernej (10), Mikuš Ad. (10), Horvat F. (10), Bulovec Iv. (10), Jug Franjo (8), Mlakar Jožef (7), Bufon Anica (10), Vovk Joža (10).

Izpolnjevalnica.

(Lovre, Šmiklavž.)

V.e.e.c., v.., .up..k., b.r.ane., D.m.s., ...čin., .r..ca., re., .n.t..ost, a..a., .a.nj., p.d. — Izpolni besede, da dobiš dva pregovora iz vstavljenih črk po ključu 135 in 246.

Mednarodna posojila.

(Jota, Ljubljana.)

Rusija (v milij. zlatih frankov) 10,12; Turčija 1,23; Jugoslavija 3,02; Nemčija 6,03; Avstrija 2,23; Norveška 5,3; Monako 0,5; Združene države 9,3; San Marino 0,45; Argentina 7,03; Švica 0,5; Rumunija 4,4.

Knjige.

(Jože Juter, Maribor.)

Jurčič:	Moč in pravica.
Bevk:	Faraon.
Finžgar:	Dekla Ančka.
Meško:	Pot čez travnik.
Detela:	Prihajač.
Erjavec:	Hudo brezdn.
Jurčič:	Ivan Erazem Tatenbach.
Pregelj:	Zgodbe zdravnika Murnika.
Finžgar:	Gozdarjev sin.
Dolencec:	Črtice o burji.
Cankar:	Obiski.

Črkovnica.

(El Gej, Ljubljana.)

m o o a č d u e a i
g n š d r e g g č n
n d š a o d b r g e
a e k k o r z e d l

Rešitve je pošiljati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Tudi vse rokopise za uganke pošiljajte zastavljavci ugank na isti naslov. — Lepo risane uganke bomo primerno nagradili.

LISTNICA UREDNIŠTVA

Naročnici. Pestrosti, živahnosti in slikovitosti želite v Mladiki. Prav tale številka jo skuša nuditi in po moji skromni misli vsaj za dobršen del dosega. Prepričan sem, da je boste veseli. Kajpak, vseh svojih in Vaših želja ne moremo doseči, vse na svetu je pač nepopolno. — Želite še več za družino. To smo za letos že obljubili. Zaradi božičnih člankov tokrat morda ni toliko kazno, da bomo to tudi izpolnjevali. Imamo pa daljše delo Marije Kmetove o družinskem življenju in nekaj drugih rokopisov priznanih žená pisateljic. Vse to pride na vrsto. Ker v listu ni za vse, kar potrebuje mati, žena, gospodinja in vzgojiteljica, prostora, prinašamo marsikaj na ozadju krojne priloge. Nanjo zlasti ženske naročnice ponovno opozarjamo. Prav zadnji čas skušamo tam prinašati kar najbolj praktična in vsakdanja navodila za matere. Če bi bil prostor, bi vse to prinašali v listu samem. — Tudi za otroke želite več v Mladiki. Otroški listi so zase in nočemo in ne smemo v njihovo področje. Doraščajočim otrokom pa bo naša vsebina večinoma primerna in jo radi beró. Skušali bomo še bolj ustreči Vaši želji. Imamo n. pr. za prihodnjo številko lepo poročilo o otroških pisanih listih s Koroškega. In še marsikaj. — Za pismo Vam iskrena hvala. Želimo le, da bi se tudi drugi oglasili.

UGANKARJEM

Na željo mnogih izmed vas in da bo več živahnosti, bomo to leto delili nagrade mesečno namesto letno.

Razpisujemo nagrade v skupnem znesku za 2412 Din. Nagrade so tele:

1. Prva mesečna nagrada v vrednosti 100 Din. Dobi jo prvi rešivec. Če jih je več, odloči žreb.
2. Druga mesečna nagrada v vrednosti 40 Din. Dobi jo drugi rešivec. Če jih je več, po žrebu.
3. Tretja mesečna nagrada v vrednosti 20 Din. Dobi jo tretji rešivec, pri večjem številu po žrebu.
4. Vsake tri mesece dobi vsak deseti nagrado v vrednosti 10 Din. V dvomu po žrebu.
5. Konec leta dobé še trije najpridnejši reševalci Mladiko plačano za leto 1936 po 84 Din.

Nagrade bomo delili v knjigah naše založbe. Cene prodajne za ude. Nagrajenci jih bodo dobili ali v Celju ali v naši knjigarni v Ljubljani, kakor bodo želeli, lahko tudi po pošti.

Ugankarji, tekmuje!

Vsaki rešitvi mora biti priložena legitimacija, ki bo kot doslej ovitek Mladike z naslovom reševalca. Rešitve brez legitimacije bodo šle v koš.

RAZPIS NAGRAD ZA JANUAR

1. nagrada: Dr. France Veber, Knjiga o Bogu (vezana).
2. nagrada: Tolstoj, Knez Serebrjani (vezano).
3. nagrada: Terseglav, Med nebom in zemljo (vezano).

LISTNICA UPRAVE

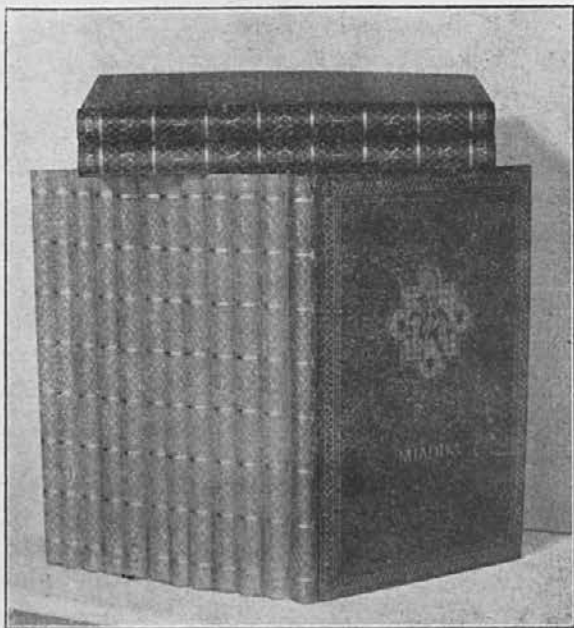
Vse cenjene naročnice in naročnike vljudno prosimo, naj priporočajo »Mladiko« v krogu svojih prijateljev in znancev. Če sodite, da bi kdo izmed njih želel naš list naročiti, nam blagovolite po dopisnici sporočiti njegov naslov; poslali mu bomo številko na ogled. — Nagrade za pridobivanje novih naročnikov še vedno delimo. Za pridobitev petih novih naročnikov boste prejeli »Mladiko« vse leto brezplačno, za vsakega posameznega novega naročnika pa boste brezplačno dobili knjigo po naši izbiri iz zaloge knjig Družbe sv. Mohorja.

Naročnike, ki spremene svoj naslov, lepo prosimo, naj nam sporočé spremembo svojega naslova pravočasno, najkasneje do 25. vsakega meseca. Pri sporočilu ne pozabite navesti tudi svoj prejšnji naslov — to pa zato, da se izognemo pomotam in da dobé naročniki »Mladiko« takoj ko izide.

* * *

Velika večina naših naročnic in naročnikov je že v začetku leta poravnala svojo naročnino — vsem iskrena hvala! Žal je pa še nekaj naročnikov, ki dolgujejo naročnino (dasi samo delno) za preteklo leto. Vse te vljudno prosimo: storite svojo dolžnost čimprej in vsaj v januarju 1935 poravnajte zaostanek — s tem se izognete nepotrebnim stroškom in si zagotovite redno prejemanje lista. Končno še opozarjamo vse cenj. naročnice in naročnike na oglas na zadnji strani platnic — izkoristite ugodno priliko in pošljite nam svoje broširane letnike v vezavo. Lepo vezana knjiga je trajne vrednosti in v okras knjižnice.

Današnji številki so priložene položnice. Prosimo, pošljite nam naročnino (vsaj delno) čimprej!

ORIGINALNE PLATNICE

DADO BOGATI VSEBINI MLADIKE TUDI DOSTOJNO ZUNANJOST

ORIGINALNE PLATNICE

za Mladiko so izdelane po načrtu arh. Pengova iz močnega, finega in lepega platna (barva po želji naročnika). Hrbet platnic je bogato pozlačen ter ima napis »Mladika«, številko in letnico letnika. Prednja stran je ornamentalno obrobljena, ima v sredi originalno risbo, pod njo pa napis »Mladika« — vse v zlatu. Platnice (brez vezave) stanejo samo 30 dinarjev. Pri večjem naročilu dobite primeren popust.

VEZAVO POSAMEZNIH LETNIKOV

oskrbimo po zmerni ceni 40 Din (platnice in vezava) za letnik. Če pošljete hkrati več letnikov v vezavo, dobite primeren popust. Vezane letnike Vam pošljemo v najkrajšem času (poštne Vam ne zaračunamo). Posamezen letnik nam pošljite kot tiskovino (poština 7 Din), več letnikov pa kot paket (poština 10 do 15 Din). Če Vam morda manjka katera številka do popolnega letnika, jo bomo sami oskrbeli. Tudi vezavo drugih revij in knjig Vam preskrbimo po prav zmernih cenah v najkrajšem času. Pošiljke naslovite na

UPRAVO MLADIKE V CELJU

Naročila
prevzema
tudi

**MOHORJEVA
KNJIGARNA
V LJUBLJANI**

Miklošičeva
cesta
19

